

พลวัต การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม เขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
ในสังคมระบบการค้า

โดย

นายโสภณ สระทองมา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการประกอบการ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

พลวัต การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม เขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
ในสังคมระบบการค้า

โดย

นายโสภณ สระทองมา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการประกอบการ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**DYNAMICS OF THE EXISTENCE OF GIANT FRESHWATER PRAWN FARMERS,
KAMPHAENGAEN DISTRICT, NAKHON PATHOM PROVINCE,
IN THE TRADING SYSTEM**

**By
Sopon Sratongma**

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF BUSINESS ADMINISTRATION

Program of Entrepreneurship

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2011

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “พลวัต การดำรงอยู่ของ
เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม เขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ในสังคมระบบการค้า” เสนอโดย
นายโสภณ สระทองมา เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการประกอบการ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารัทสนวงศ์)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร.ชนินทร์ฐ์ รัตนพงศ์ภิญโญ)
...../...../.....

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.สุจิตรา เปลียนรุ่ง)
...../...../.....

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์)
...../...../.....

53602377 : สาขาวิชาการประกอบการ

คำสำคัญ : การเลี้ยงกุ้ง/กุ้งก้ามกราม

โสภณ สระทองมา : พลวัต การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม เขตอำเภอ
กำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ในสังคมนระบบการค้า. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ผศ.ดร.พิทักษ์
ศิริวงศ์. 92 หน้า.

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม ตั้งแต่อดีต
จนถึงปัจจุบัน ศึกษาปัจจัยการดำรงอยู่ ปัญหาและอุปสรรค รวมทั้งแนวทางการแก้ไขของเกษตรกร
ในการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม พื้นที่อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้
รูปแบบการศึกษาตามแนวปรากฏการณ์วิทยา เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และ
ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นอาชีพ ระยะเวลา
ไม่น้อยกว่า 10 ปี พื้นที่ตำบลสระสี่มุม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จำนวน 15 คน ผลการวิจัย
พบว่าวิถีชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม แบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ก่อนการเลี้ยงกุ้ง
ก้ามกรามเป็นอาชีพ พบว่า ส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรม มีอาชีพทำนา ทำไร่ รับจ้างทั่วไป โดยเปลี่ยน
มาเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเพราะมีเกษตรกรในพื้นที่เลี้ยงเป็นตัวอย่างและเห็นว่าได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าง่า
การทำอาชีพอื่น ช่วงที่ 2 การเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นอาชีพ ซึ่งแบ่งรูปแบบการเลี้ยงออกเป็น 3 รูปแบบ คือ
(1) การเลี้ยงแบบดั้งเดิม (2) การเลี้ยงแบบขยาย (3) การเลี้ยงแบบพัฒนา ช่วงที่ 3 การเลี้ยงกุ้ง
ก้ามกรามในปัจจุบัน พบว่า เป็นการเลี้ยงแบบผสม คือเลี้ยงกุ้งก้ามกรามผสมกับกุ้งขาว ซึ่งให้ผลดี
เป็นที่พึงพอใจแก่เกษตรกรเป็นอย่างมาก ปัจจัยการดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม คือ
(1) รายได้เพียงพอในการดำรงชีพของตนเองและครอบครัว (2) สามารถทำอาชีพเสริมอื่น ๆ ได้
(3) ปัจจัยด้านกลุ่มอันได้แก่ ญาติ เพื่อนบ้าน เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในพื้นที่ ที่ประกอบอาชีพนี้
มาจนถึงปัจจุบัน (4) การสานต่ออาชีพเลี้ยงกุ้งก้ามกรามของคนในครอบครัว ปัญหาและอุปสรรคที่พบ
คือ (1) ปัญหาสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง (2) ปัญหาเรื่องโรคระบาด จากการไม่ให้ความสำคัญ
ในการสูบน้ำเข้า-ออกจากแหล่งน้ำสาธารณะ และพบว่าเกษตรกรเลี้ยงกุ้งโดยอาศัยประสบการณ์
ของตนเองมากกว่าการศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติม และยังต้องการขยายพื้นที่ในการเลี้ยงกุ้งเพิ่มมากขึ้น
และความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจไม่ส่งผลกระทบต่อ การเลี้ยงกุ้งก้ามกรามของเกษตรกร

สาขาวิชาการประกอบการ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์.....

53602377 : MAJOR : ENTREPRENEURSHIP

KEY WORDS : PRAWN FARMING/ GIANT FRESHWATER PRAWN

SOPON SRATONGMA : DYNAMICS OF THE EXISTENCE OF GIANT FRESHWATER PRAWN FARMERS, KAMPHAENSAEN DISTRICT, NAKHON PATHOM PROVINCE, IN THE TRADING SYSTEM. THESIS ADVISOR : ASST.PROF.PITAK SIRIWONG, Ph.D. 92 pp.

This research aims to investigate the life of giant freshwater prawn farmers. It explored the factors affecting their existence, problems, and barriers, as well as solutions to the problems faced by the farmers in farming giant freshwater prawns in Kamphaeng Saen district in Nakhon Pathom province. This is a qualitative study using a phenomenological approach. The researcher collected data by document analysis and in-depth interviews of those who had over ten-year experience in giant freshwater prawn farming. It was found that the life span of the farmers could be divided into three stages. The first stage was the pre-career life when they led a simple life of rice farmers, hired farm hands, and then started to recognize the potential profitability of giant freshwater prawn farming. The next stage was when they started on farming as a livelihood. In this stage, they applied three models of farming: traditional farming, extended farming and development farming. The last stage of their existence is a mixed farming model characterized by a combination of giant freshwater prawns and white leg shrimp in a single farm. The study also found that the factors affecting their existence were the earnings adequate for the family, the ability to simultaneously do other rewarding works, the similarity in a profession shared by relatives, the passing on the profession from generation to generation. The problems faced by the farmers were the climate change, and the spread of disease. The researcher found that the farmers learned on their own instead of seeking formal training on the subject, that they wished to expand their farming areas, and that the economic changes do not affect the culture of freshwater prawn farming.

Program of Entrepreneurship Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2011

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความอนุเคราะห์ในการให้คำปรึกษา แนะนำและปรับปรุงแก้ไขของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.ชนินทร์ รัตนพงศ์กัญญา ประธานกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ ดร.สุจิตร์ เปลี่ยนรุ่ง กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาให้คำแนะนำ รวมทั้งตรวจสอบแก้ไขวิทยานิพนธ์มาตลอดระยะเวลาดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณ เป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ ขอขอบคุณเกษตรกรผู้เลี้ยงกิ้งก่ามกราคม ตำบลสระสี่มุม ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือและให้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดี ทำให้ประเด็นเรื่อง “พลวัต การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกิ้งก่ามกราคม เขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัด นครปฐม ในสังคมระบบการค้า” ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ และสำเร็จลุล่วงไปได้ตามเป้าหมายที่ผู้วิจัยวางไว้ โดยผู้วิจัยหวังว่าความรู้ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ จะมีส่วนช่วยเหลือให้เกษตรกรผู้เลี้ยงกิ้งก่ามกราคมยังดำรงอาชีพนี้สืบต่อไปในตำบลนี้อย่างมั่นคง ขอขอบคุณ ผู้บริหาร หัวหน้างาน และ พี่น้องเพื่อนร่วมงานชาวคณะวิทยาศาสตร์การกีฬา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่เห็นถึงความสำคัญของการศึกษา ให้โอกาสและสนับสนุนให้นักศึกษาในสังกัดได้พัฒนาความรู้ความสามารถ พร้อมทั้งเป็นกำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนมาโดยตลอด ทำยสุดขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ ที่ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนเรื่องทุนการศึกษา เป็นกำลังใจในการเรียนและการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ด้วยดีตลอดมา

สารบัญ

		หน้า
	บทคัดย่อภาษาไทย	ง
	บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
	กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
	สารบัญภาพ	ญ
	บทที่	
1	บทนำ	1
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
	ขอบเขตของการวิจัย	3
	ประโยชน์ที่ได้รับ	4
	นิยามศัพท์ปฏิบัติการ	4
2	วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	5
	การเปลี่ยนแปลงทางสังคม	5
	การเปลี่ยนแปลงทางสังคม	6
	แนวคิดด้านการพัฒนา.....	11
	แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจทุนนิยม	16
	แนวคิดเครือข่ายทางสังคม.....	20
	ความหมายของเครือข่าย.....	20
	ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory).....	24
	ที่มาของทฤษฎี.....	26
	สาระสำคัญของทฤษฎี.....	26
	ผลจากการที่สังคมไทยรับเอาภาวะความทันสมัยเข้ามา.....	28
	ข้อวิจารณ์ต่อการพัฒนาประเทศตามแนวทฤษฎีความทันสมัย	29
	การนำทฤษฎีไปใช้ในการพัฒนาชุมชน	33
	แนวคิดเรื่องการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม	34
	แหล่งที่อยู่อาศัย.....	34
	รูปร่างลักษณะ	35
	ระบบสืบพันธุ์.....	35

บทที่		หน้า
	การผสมพันธุ์วางไข่.....	36
	การพัฒนาและการเจริญเติบโตของตัวอ่อน	37
	เทคนิคการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม	37
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	38
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาเรื่องการศึกษากระบวนการดำรงอยู่ของกลุ่ม ชุมชนที่เข้มแข็ง: กรณีศึกษา กลุ่มชุมชนในชุมชนบ้านท่าไทร หมู่ที่ 1 เทศบาลตำบลคลองแห อำเภอลำปาง จังหวัดสงขลา	38
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาเรื่องการเปรียบเทียบการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม แบบดั้งเดิมและแบบพัฒนา.....	38
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาระบบลอจิสติกส์ธุรกิจกุ้งก้ามกรามใน พื้นที่จังหวัดนครปฐม	39
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ชาวบ้านดอนผิงแดด ตำบลบางขุนไทร อำเภอ บ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี: การปรับตัวจากการเกษตรแบบยังชีพ สู่การเกษตรแบบอินทรีย์.....	40
3	วิธีดำเนินการวิจัย	41
	การเลือกพื้นที่ และประชากร.....	41
	ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล	43
	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	43
	ระยะเวลาในการวิจัย.....	43
	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	44
	การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล.....	44
	การวิเคราะห์ข้อมูล	45
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	46
	ประเด็นที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของตำบลสระสีมูม อำเภอกำแพงแสน จังหวัด นครปฐม	46
	ประเด็นที่ 2 วิถีชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม	49
	ช่วงก่อนการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นอาชีพ (ยุคบุกเบิก).....	49
	ช่วงการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นอาชีพ (ยุคอาชีพ)	51
	การเลี้ยงกุ้งก้ามกรามในปัจจุบัน (ยุคพัฒนา).....	65

บทที่	หน้า
ประเด็นที่ 3 การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม.....	71
ประเด็นที่ 4 ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไข	73
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	77
วิถีชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม	77
ช่วงที่ 1 ช่วงก่อนการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นอาชีพ (ยุคบุกเบิก).....	77
ช่วงที่ 2 ช่วงการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นอาชีพ (ยุคอาชีพ)	78
ช่วงที่ 3 การเลี้ยงกุ้งก้ามกรามในปัจจุบัน (ยุคพัฒนา)	79
ปัจจัยการดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม.....	79
ปัญหาและอุปสรรคในการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม	79
อภิปรายผล	80
ข้อเสนอแนะ	82
ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งนี้	82
ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป	83
ขอเสนอแนะเชิงนโยบาย	83
บรรณานุกรม.....	85
ภาคผนวก	89
ประวัติผู้วิจัย	92

สารบัญญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แผนที่อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม	47
2	แผนที่ตำบลสระสี่มุม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม.....	48
3	กึ่งกำมกรามไซต์พี	53
4	กึ่งจิกโก้.....	54
5	การสูบน้ำเข้าบ่อโดยไม่มีบ่อพัก	55
6	ใบพัดตีน้ำ.....	61
7	กึ่งเพศผู้ครบกำหนดจับขาย	62
8	กึ่งเพศเมียครบกำหนดจับขาย	62
9	การล้างบ่อจับกึ่ง	63
10	การล้างบ่อจับกึ่ง 2	64
11	พักกึ่งลงถังที่ตีเครื่องให้ออกซิเจน เพื่อรอคัดและจำหน่าย.....	64
12	การลงน้ำเค็มในบริเวณที่ล้อมผ้าใบเพื่อลงกึ่งขาว	66
13	การปล่อยกึ่งขาววิธีการเลี้ยงแบบผสม	66
14	ขนาดกึ่งขาวที่นำมาปล่อย.....	67
15	ขนาดกึ่งกำมกรามระยะ 2-3 เดือน ที่นำมาปล่อย	67
16	การล้างทำความสะอาดกึ่งก่อนเทลงถังที่ตีเครื่องให้ออกซิเจน	68
17	การคัดแยกเพศกึ่งเพื่อจำหน่ายปากบ่อ	69
18	การตรวจสอบกึ่งก่อนชั่งกิโลสำหรับจำหน่ายปากบ่อ.....	69
19	กึ่งเพศผู้ที่ได้จากการเลี้ยงแบบผสม.....	70
20	กึ่งเพศเมียที่ได้จากการเลี้ยงแบบผสม	70
21	กึ่งขาวที่ได้จากการเลี้ยงแบบผสม.....	71
22	กึ่งตายเนื่องจากน้ำน้อยและอากาศร้อนจัด.....	74
23	แผนภาพแสดงรูปแบบการเลี้ยงกึ่งกำมกรามในช่วงยุคอาชีพ	78

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กุ้งก้ามกราม เป็นกุ้งน้ำจืดที่มีขนาดใหญ่ เป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญ และเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ ผลผลิตกุ้งก้ามกรามทั่วโลกมีประมาณ 129,533 ตัน มูลค่า 795.1 ล้านดอลลาร์ มีประเทศจีนและประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นผู้นำในการผลิตกุ้งก้ามกราม และกลุ่มประเทศสหภาพยุโรปเป็นผู้นำเข้ากุ้งก้ามกรามมากที่สุดซึ่งจะเห็นได้ว่าแนวโน้มในการส่งออกกุ้งก้ามกรามมีอนาคตสดใส

คนไทยรู้จักกุ้งก้ามกรามกันคืออยู่แล้ว เพราะเป็นกุ้งท้องถิ่นแถบเอเชียใต้ถึงตะวันออกเฉียงใต้ และเรามีการเพาะเลี้ยงมาอย่างยาวนาน แต่เนื่องจากว่าตลาดกุ้งก้ามกราม มีลักษณะเฉพาะตัวอยู่ที่ขายตามเพศ อายุ โครงร่าง ขนาด และอื่นๆ จึงมีข้อจำกัดในการจัดการเลี้ยงเชิงอุตสาหกรรม ประกอบกับการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามต้องใช้พื้นที่ในเขตเกษตรกรรมน้ำจืด ซึ่งมีการเกษตรอื่นหลากหลายอยู่แล้ว และผลตอบแทนโดยเฉลี่ยไม่หวือหวาเมื่อเทียบกับกุ้งกุลาดำ (ทั้งขั้นตอนการผลิตและการตลาด) และได้เกิดช่วงอุปสรรคบ่อยครั้ง ส่งผลให้เกิดการชะงักในกระบวนการพัฒนาต่อเนื่อง ทั้งนี้ปัจจุบัน "กุ้ง" ได้เป็นสัตว์เศรษฐกิจตัวเด่นของโลกไปแล้ว ด้วยมูลค่าตลาดจากต้นทางถึงผู้บริโภครวมกว่า 1.3 ล้านล้านบาท อีกทั้ง ประชากรโลกนิยมบริโภคสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีตลาดผู้บริโภคหลากหลายสายพันธุ์ ประเทศผู้ผลิตกุ้งส่งออกจึงแสวงหา และศึกษาวิจัยการผลิตกุ้งสายพันธุ์ต่างๆ เพื่อเพิ่มโอกาสในทางธุรกิจมากขึ้น (ศูนย์ข้อมูลกุ้งของไทย 2554)

กุ้งก้ามกรามมีการเลี้ยงกันมาเป็นเวลาช้านานก่อนการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ แต่ส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงเพื่อบริโภคภายในประเทศประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์ มีเพียงประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์เท่านั้นเพื่อการส่งออก ทั้งนี้มีความต้องการกุ้งก้ามกรามเพื่อการส่งออกเป็นจำนวนมาก แต่สาเหตุสำคัญที่ทำให้กุ้งก้ามกรามมีการส่งออกเพียงเล็กน้อย เนื่องจากการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามโดยภาพรวมเป็นการเลี้ยงที่ยังไม่มีการพัฒนาทางวิชาการ โดยตลอดระยะเวลากว่า 20 ปี ผิดกับกุ้งกุลาดำที่เริ่มการเลี้ยงเป็นแบบธุรกิจประมาณ 17 ปี แต่มีการพัฒนาและแก้ปัญหาต่างๆ อย่างต่อเนื่อง การเลี้ยงกุ้งก้ามกรามที่เป็นอยู่หรืออาจจะเรียกว่าแบบดั้งเดิมทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย จนทำให้กุ้งส่วนใหญ่มีคุณภาพไม่ได้มาตรฐานเพื่อการส่งออก สาเหตุสำคัญคือมีขาดก้างทำให้ไม่สามารถส่งออกได้

กึ่งก้ามกรามเลี้ยงกันมากในพื้นที่ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดสุพรรณบุรี กาญจนบุรี นครปฐม ราชบุรี ซึ่งมีพื้นที่เลี้ยงกึ่งก้ามกรามประมาณ 80,000 ไร่ และมีผลผลิตปีละประมาณ 25,000-30,000 ตัน มีเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งประมาณ 5,000 ราย ส่วนพื้นที่เหนือเขื่อนทดน้ำลุ่มแม่น้ำบางปะกงและบางส่วนของจังหวัดชลบุรี เมื่อรวมพื้นที่ในจังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และ นครนายก มีพื้นที่เลี้ยงกึ่งก้ามกรามประมาณ 20,000 ไร่ ผลผลิตประมาณ 4,000-5,000 ตัน

ในพื้นที่จังหวัดนครปฐมนั้น มีเกษตรกรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมด้านประมงที่หลากหลาย แต่ที่มีจำนวนมากที่สุดก็คือ ผู้เลี้ยงกึ่งก้ามกราม โดยเฉพาะในเขตอำเภอกำแพงแสน มีจำนวนเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ามกราม ถึง 1,566 ราย และมีพื้นที่เลี้ยง 34,180 ไร่ ซึ่งรูปแบบวิธีการเลี้ยงการดูแลของเกษตรกรแต่ละรายย่อมมีความเหมือนและแตกต่างกันไป โดยมีเป้าหมายในการเลี้ยงก็คือผลกำไรจากการลงทุนไปนั่นเอง (สำนักงานประมงจังหวัดนครปฐม 2554)

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ระบบการค้าขายที่เปลี่ยนรูปแบบไป ย่อมส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ามกรามทุกพื้นที่ รวมถึงในพื้นที่อำเภอกำแพงแสนด้วย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น ส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของเกษตรกรอย่างแน่นอน เพราะปัญหาคุณภาพประชากรเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวพันโดยตรงกับฐานะเศรษฐกิจ การวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลง ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนการดำรงอยู่ของของเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ามกราม ว่ามีความเป็นมาอย่างไร ต้องเจอกับวิกฤตและปัญหาอะไรบ้าง พร้อมทั้งหาวิธีแก้ไขเพื่อให้ดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะอาชีพการเลี้ยงกึ่งก้ามกราม เป็นอาชีพที่ทำให้เกษตรกรในพื้นที่อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และอำเภอกำแพงแสนยังเป็นพื้นที่ที่มีเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ามกรามจำนวนมาก ซึ่งหากไม่ได้รับการแนะนำให้มีการเลี้ยงอย่างถูกวิธี ก็อาจจะส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ามกรามเองก็อาจจะเปลี่ยนไป เป็นการผลิตเชิงพาณิชย์จนลืมนึกไปเกี่ยวกับคุณภาพและความถูกต้องได้

ฉะนั้น จากการมองเห็นความสำคัญของปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่ระบบการค้าได้เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต ทำให้เกิดแนวคิดและสนใจในการศึกษาเรื่อง พลวัต การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ามกราม เขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ในสังคมระบบการค้า อนึ่ง การที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาเขตอำเภอกำแพงแสน ด้วยเหตุผลดังนี้ ครอบคลุมของผู้วิจัยเอง ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประมง ประเภทการเลี้ยงกึ่งก้ามกราม ในเขตพื้นที่อำเภอกำแพงแสน ซึ่งได้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่การนำปัจจัยนำเข้า กระบวนการผลิต ไปจนถึงการส่งจำหน่าย และนอกจากเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งแล้ว ยังมีผู้เกี่ยวข้องในระบบธุรกิจนี้อีกหลายส่วนซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นคนในชุมชนเพราะเป็นแหล่งงานให้กับคนในชุมชนอีกด้วย จากที่ผู้วิจัยได้คลุกคลีในพื้นที่มาตั้งแต่กำเนิด จึงเห็นทั้งเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จสามารถสร้างและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง

และครอบครัวให้ดีขึ้นได้ และผู้ที่ประสบความสำเร็จหลีกเลี่ยงภัยจากความเสี่ยงก้ำกักรวมก็หลายราย ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ผู้บริโภคต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น แต่เกษตรกรผู้เลี่ยงภัยก้ำกักรวมก็ยังคงประกอบอาชีพนี้อยู่จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนวิธีการต่างๆ เพื่อความอยู่รอดและเพื่อสร้างมูลค่าผลผลิตให้ได้มากที่สุดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นได้อย่างไร

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมั่นใจว่า การศึกษาเรื่อง พลวัต การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี่ยงภัยก้ำกักรวม เขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ในสังคมระบบการค้า จะช่วยตอบคำถามในการวิจัยครั้งนี้ได้ชัดเจนหรือใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาวิถีชีวิตของเกษตรกรผู้เลี่ยงภัยก้ำกักรวม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของตำบล สระสีมูม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
2. ศึกษาปัจจัยการดำรงอยู่ ปัญหาและอุปสรรค รวมทั้งแนวทางการแก้ไขของเกษตรกรในการเลี่ยงภัยก้ำกักรวม

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นทำการศึกษาในเรื่อง พลวัต การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี่ยงภัยก้ำกักรวม เขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ในสังคมระบบการค้า ว่าเกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการในการเลี่ยงภัยก้ำกักรวมจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร มีการรับมือกับปัญหา และมีวิธีการแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ในการทำอาชีพนี้อย่างไร ประกอบด้วย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาไว้เฉพาะพื้นที่ของตำบลสระสีมูม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เพราะเป็นพื้นที่ที่มีการการเลี่ยงภัยก้ำกักรวมจำนวนมาก

2. ขอบเขตด้านข้อมูล ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ข้อมูล 2 ลักษณะ คือ

2.1 ข้อมูลจากเอกสาร เป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

2.1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎี

2.1.2 เอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวข้องกับการเลี่ยงภัยก้ำกักรวม

2.1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนตำบลสระสีมูม อำเภอกำแพงแสน จังหวัด

นครปฐม

2.2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เป็นข้อมูลที่ได้จากการลงภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์ บุคลากรในพื้นที่ที่กำหนด โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้บอกข้อมูลคือเป็นเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม เป็นอาชีพ ไม่น้อยกว่า 10 ปี จำนวน 15 คน

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษา มีประเด็นดังต่อไปนี้

3.1 วิถีชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3.2 ปัจจัยการดำรงอยู่ ปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไขของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงพลวัต การดำรงอยู่ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ปัญหาและอุปสรรค รวมทั้งแนวทางแก้ไข ในการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม ตำบลสระสี่มุม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

2. มีงานวิจัยที่เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับวิวัฒนาการการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม อันจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า และการอ้างอิงทางวิชาการต่อไป

3. ผลของการวิจัยจะเป็นองค์ความรู้ที่เป็นพื้นฐานของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสามารถนำข้อมูลส่วนหนึ่งไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

พลวัตการดำรงอยู่ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ตั้งแต่การเริ่มต้นจากอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งมีความเป็นมาและรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม หมายถึง ผู้ที่มีอาชีพเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นหลัก โดยรายได้หลักของครอบครัว ได้มาจากการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม ซึ่งในการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามนั้น มีรูปแบบวิธีการเลี้ยงที่เกษตรกรผู้เลี้ยงต้องให้การดูแลเอาใจใส่ในหลายประเด็น ตั้งแต่การเตรียมพื้นที่ การเตรียมอุปกรณ์ พันธุ์กุ้ง ขั้นตอนการเลี้ยง การจับกุ้ง จนกระทั่งการจัดจำหน่าย

สังคมนระบบการค้า หมายถึง ภาวะที่เศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป รูปแบบของการซื้อขายสินค้ามีการแข่งขันกันสูงขึ้น ทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย ทำให้เกิดการพัฒนาวิธีการผลิต การจัดจำหน่าย เพื่อตอบสนองความต้องการผู้บริโภคให้ได้มากที่สุด

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเพื่อประกอบสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ คือ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แนวคิดการพัฒนา แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจทุนนิยม แนวคิดเครือข่ายทางสังคม ทฤษฎีความทันสมัย แนวคิดเรื่องการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม ซึ่งในรายละเอียดจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอถึง แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เรื่อง พลวัต การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม เขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ในสังคม ระบบการค้า ในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
2. แนวคิดการพัฒนา
3. แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจทุนนิยม
4. แนวคิดเครือข่ายทางสังคม
5. ทฤษฎีความทันสมัย
6. แนวคิดเรื่องการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ฟงจิดต์ อธิคมนันทะ (2541) กล่าวว่า เป็นที่ยอมรับกันว่าสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกไม่มีอะไรคงสภาพเดิมอยู่ชั่ววันรันตร กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จะปรากฏให้เห็นเด่นชัดหรือไม่ชัด เร็วหรือช้าเท่านั้น และในที่สุดก็แตกดับสลายไป อาทิ รถยนต์เมื่อประกอบเสร็จใหม่ ๆ เราซื้อมาใช้ก็เป็นรถยนต์ใหม่ แต่พอใช้ไปสัก 2 – 3 ปี ก็กลายเป็นรถยนต์เก่า และเมื่อใช้ไปนาน ๆ ก็เก่ายิ่งขึ้น จนในที่สุดก็กลายเป็นเศษเหล็ก ดันไม้เมื่อแรกปลูกก็เป็นต้นไม้เล็ก ๆ นาน ๆ ไปต้นไม้ก็เติบโตใหญ่ขึ้น มนุษย์เมื่อแรกเกิดก็พูดไม่ได้ เดินไม่ได้ ครั้นมีอายุ 2-3 ขวบ ก็พูดได้ และเดินได้ และในที่สุดก็ล้มตาย หมดสภาพแห่งความเป็นมนุษย์ จึงกล่าวได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นวัตถุหรือมิใช่วัตถุก็ตาม ต้องมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ สังคมมนุษย์ก็อยู่ภายใต้กฎดังกล่าว คือ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น เป็นปรากฏการณ์ที่มนุษย์สังเกตเห็นได้ ซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างเชื่องช้าไม่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนมากนัก หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีขอบเขตกว้างขวาง ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของบุคคลอย่างรุนแรงก็ได้

การเดินทางต่อไปบนเส้นทางแห่งการพัฒนาชุมชน อาจต้องปรับเปลี่ยนปรัชญาการพัฒนาเสียใหม่ ได้แก่ ทำงานพัฒนาไปเพื่ออะไร ทำไมต้องทำงานพัฒนา จากคำตอบเดิมที่ตอบว่า เพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดียิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ ให้กินคืออยู่ดีมากขึ้นไปเรื่อย ๆ โดยอาจจะสูญเสียมิติด้านอื่น ๆ ของชีวิตสังคมหรือชีวิตชุมชน เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เกื้อกูลกัน ความสามานสามัคคี ต้องปรับเปลี่ยนปรัชญาการพัฒนาใหม่ว่า ต้องทำงานพัฒนาเพื่อให้ กินพอดี อยู่พอดี เพื่อยกระดับจิตใจของชาวบ้านให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างศีลธรรมในหมู่บ้านให้เข้มแข็ง บำรุงรักษาวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน (ผจงจิตต์ อธิคมนันท์ 2541)

1.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

1.1.1 ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2532, อ้างถึงใน คารณี (บัญญัติเทวกุล) ถวิลพิพัฒน์กุล 2549 : 11) ให้คำจำกัดความการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ การที่ระบบสังคม กระบวนการ แบบอย่าง หรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครองใดเปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจจะเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอยเป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยวางแผนให้เป็นไปหรือเป็นไปเอง และที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษได้ทั้งสิ้น

วรุช สุวรรณฤทธิ์ (2549 : 73) ให้ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า หมายถึง การที่ระบบสังคมกระบวนการแบบอย่าง หรือรูปแบบทางสังคม เช่น ระบบครอบครัว ระบบการปกครองใดเปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็ด้านใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย เป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยวางแผนให้เป็นหรือเป็นไปเอง และเป็นประโยชน์หรือโทษได้ทั้งสิ้น

อุดม เชยกิจวงศ และคณะ (2548 : 36) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป อาจเปลี่ยนแปลงไปในทางดีขึ้นหรือ เลวลง หรืออาจเปลี่ยนแปลงอย่างถาวรหรือชั่วคราว หรือเปลี่ยนอย่างมีแผนกับเปลี่ยนแปลงไปเองโดยไม่มีแผนก็ได้ แต่ละสังคมจะประกอบไปด้วยระบบความสัมพันธ์ย่อย ๆ หลายระบบ เช่น ระบบครอบครัว ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา ระบบการเมืองการปกครอง ระบบสังคม เป็นต้น ในแต่ละระบบสังคมย่อยเหล่านี้จะประกอบไปด้วย หลักการ กระบวนการ แต่เนื่องจาก สังคมมีลักษณะคล้ายกับสิ่งมีชีวิต คือไม่อยู่นิ่ง มีการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปเหมือนสิ่งธรรมชาติอื่น

นิเทศ ดินณะกุล (2546 : 7) ใดกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างหรือของรูปแบบของความสัมพันธ์ และการปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาท ระเบียบ แบบแผน ค่านิยมและวัฒนธรรม ความจริงแล้ว ความ

เปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนมาก และเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกันของสิ่งต่างๆ ในโครงสร้างสังคม รวมทั้งความสัมพันธ์กับปัจจัยที่ไม่ใช่ทางสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยา ประชากรและเทคโนโลยี

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2546 : 5-6) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงองค์การทางสังคม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในเรื่อง

1. ขนาดขององค์การสังคม (size) คือ ขนาดใหญ่ขึ้นหรือเล็กลง
2. ประเภทขององค์การสังคม (kind) เช่น จากกลุ่มเพื่อนไปเป็นครอบครัว จากครอบครัวเป็นชุมชน เป็นต้น
3. ลักษณะขององค์การสังคม (characteristics) เช่น จากยึดเหนี่ยวกัน หลวมๆ เป็นยึดเหนี่ยวกันเหนียวแน่น จากแบ่งแยกมาเป็นสามัคคีสามัคคี
4. สถานภาพและบทบาท (status-role) เช่น เคยสถานภาพสูงมาเป็นต่ำจาก เคยต่ำมาเป็นสูง จากเคยเป็นเพื่อนกันมาเป็นสามัคคีสามัคคี บทบาทก็พลอยเปลี่ยนไปด้วย

Vago (1980 , อ้างถึงใน นิเทศ ดินะกุล 2546 : 10) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ แนวคิดที่เพนขบวนการเปลี่ยนแปลงแบบไม่มีการวางแผน หรือมีการวางแผนอย่างมีคุณภาพ หรือการเปลี่ยนแปลงในปรากฏการณ์เกี่ยวกับสังคมในเชิงปริมาณ

ผจงจิตต์ อธิคมนันตะ (2545 : 12) ได้ให้ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบความสัมพันธ์ของบุคคลที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นพวกเดียวกัน และการเปลี่ยนแปลงประเภทที่กล่าวนี้ เกิดขึ้นเพราะมีการเปลี่ยนแปลงในกรอบกำหนดขอบเขตสิทธิและหน้าที่ ที่บุคคลจะปฏิบัติต่อกัน ได้จากที่เคยกำหนดอยู่ก่อน

จากความหมายของการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ หรือโครงสร้างสังคมอันเกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียม ประเพณี ระบบครอบครัว และระบบการปกครอง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจจะเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย มีแบบแผนหรือไม่มีแบบแผนก็ได้

ผจงจิตต์ อธิคมนันตะ (2545 : 13) กล่าวว่า สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งในระดับ จุลภาค (Micro Level) และระดับ มหาภาค (Macro Level)

1. ระดับจุลภาค ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมส่วนบุคคลที่เกิดขึ้นอยู่เป็นปกติแต่ในอัตราและความมากน้อยแตกต่างกันตามท้องที่ และแล้วแต่โอกาสหรือ กาลเวลา เช่น
 - 1.1 ในเรื่องค่านิยมหรือคุณค่า (Values) ทางจริยธรรม
 - 1.2 ในเรื่องการแต่งกาย
 - 1.3 ในเรื่องมารยาท

1.4 ในเรื่องการใช้ภาษา

การเปลี่ยนแปลงในระดับนี้จะค่อยเป็นค่อยไป จะเปลี่ยนไปอย่างช้า ๆ

2. ระดับมหภาค ได้แก่การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของสังคมการเปลี่ยนแปลงในระดับนี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสะสมในระดับจุลภาค รูปแบบสังคมได้เปลี่ยนจากสังคมที่มีความเป็นอยู่ง่าย ๆ (simple Society) มาเป็นสังคมที่มีความซับซ้อน (Complex Society) ในบางครั้งจะเรียกสังคมที่มีความเป็นอยู่ง่าย ๆ ว่า สังคมที่เก็บหาอาหาร (Food-Gathering Society) สังคมที่ไม่มีตัวอักษรใช้ (preliterate Society) หรือสังคมที่เปลี่ยนแปลงช้า (Sacred Society) ส่วนสังคมซับซ้อนในบางครั้งก็จะถูกเรียกว่าสังคมผลิตอาหาร (Food-Producing Society) สังคมที่รู้จากใช้ตัวอักษร (Literate Society) หรือสังคมที่เปลี่ยนแปลงเร็ว (Secular Society)

1.1.2 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น ได้มีการกล่าวถึงในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปดังนี้ จากงานเขียนของนิเทศ ดินณะกุล (2546 : 19-41) สามารถสรุปได้ว่า มี 5 แนวคิด และทฤษฎีดังนี้

1. ทฤษฎีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Evolutionary Theories of social change) ซึ่งอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นแบบค่อยเป็นค่อยไป สะสมขึ้นเรื่อยๆ ตามระยะเวลาโดยมีแนวโน้มเข้าสู่ภาวะซับซ้อนและสามารถปรับตัวในสภาพแวดล้อมได้ดีขึ้น

2. ทฤษฎีความขัดแย้งทางสังคม (Conflict Theory) อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นผลมาจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชนชั้นหรือกลุ่มบุคคลในสังคม

3. ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของสังคม (Structural-Functional Theory) อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับบุคคล กลุ่มองค์กร สถาบัน ตลอดจนจนถึงชุมชนใหญ่น้อยต่าง ๆ ที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองอย่างต่อเนื่อง จนทำให้เกิดการขยายตัวใน ชุมชนนั้นๆ

4. ระบบสังคม (social System) โดยมองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า เป็นกระบวนการของวิวัฒนาการที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น เปรียบสังคมกับสิ่งมีชีวิต เนื่องจาก มีการเติบโตขึ้นเรื่อยๆ ตลอดวงจรชีวิตของมัน

5. ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม (Social Psychological Theories) อธิบายการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล เช่น บุคลิกภาพ ค่านิยม และ ทศนคติ จะสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งท้ายที่สุดจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ ของประเทศ

1.1.3 ส่วนประกอบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ส่วนประกอบที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสามารถอธิบายได้ดังนี้คือ Vago (1980 , อ้างถึงใน นิเทศ ดินณะกุล 2546 : 10)

1. เอกลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลง (Identity of change) หมายถึง ปรัชญาการณเกี่ยวกับสังคมที่มีลักษณะเฉพาะภายใต้การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เช่น การเปลี่ยนในทาง ปฏิบัติที่เด่นชัด พฤติกรรม ทศนคติ การมีปฏิสัมพันธ์กัน โครงสร้างของอำนาจ อัตราเฉลี่ยของ ผลผลิต รูปแบบการใช้สิทธิออกเสียง ความมีเกียรติ การจัดลำดับชั้นทางสังคม

2. ระดับการเปลี่ยนแปลง (Level of change) ได้กล่าวถึงสถานที่ในระบบสังคมซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ระดับการเปลี่ยนแปลงอาจจะถูกกำหนดเป็นบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน และสังคม

3. ช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลง (Duration) หมายถึง ระยะเวลาที่ครอบคลุมรูปแบบการเปลี่ยนแปลง ช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงอาจหมายถึง ปรัชญาการณของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระยะยาวหรือระยะสั้น

4. ทิศทางการเปลี่ยนแปลง (Direction of change) อาจแสดงถึงการพัฒนา หรือ การเสื่อมสลาย ความก้าวหน้าหรือถดถอย หมุนเวียนไปตามวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นเป็นวัฏจักร หรือ ขึ้นตอน หรือเป็นปฏิกิริยาตอบรับรูปแบบอื่นๆ ทิศทางการเปลี่ยนแปลงอาจมีการขึ้นลงหรือผันแปรได้

5. ความสำคัญในการเปลี่ยนแปลง (Magnitude) อาจมีพื้นฐานมาจากโครงสร้าง 3 ส่วน จากการเพิ่มหรือการเปลี่ยนแปลงในส่วนสุดท้ายการเปลี่ยนแปลงแบบเบ็ดเสร็จ และการปฏิวัติการเปลี่ยนแปลง

6. อัตราการเปลี่ยนแปลง (Rate of change) อาจมีพื้นฐานมาจากมาตรวัด เช่น เร็วหรือช้า ต่อเนื่องหรือติดขัด การลำดับชั้นอย่างเป็นระเบียบ หรือการเอาแน่ไมใด

การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงของสังคม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในทางสังคมวิทยา ทั้งนี้ เพราะการเปลี่ยนแปลงบางอย่างที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น ไม่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเสมอไป ในทางสังคมวิทยานั้นถือว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมซึ่งต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น และมีการปะทะสังสรรค์ซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ต่อกันของคน คือ ที่มาของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จึงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของบุคคลแตกต่างไปจากที่เคยเป็นอยู่มาแต่เดิม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มองเห็นได้ด้วยตาในลักษณะต่าง ๆ ของวิธีการดำรงชีวิตหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงในความเป็นอยู่ของมนุษย์ บางอย่างมิได้หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเสมอไป เช่น การแต่งกาย การลอกเลียนแบบวัฒนธรรม ของชาติอื่น การพักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ถือว่าเป็น การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เว้นเสียแต่การเปลี่ยนแปลงนั้นมีผลสะท้อนให้เกิด การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของคนแตกต่างไปจากที่เคยเป็นอยู่เดิม นอกจากนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าคนส่วนมากมักนึกถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ว่าเป็น การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางวัตถุ แต่นักสังคมวิทยาให้ความสนใจการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านวัฒนธรรมทางวัตถุ และมีใช้วัตถุรวมกัน (ผจงจิตต์ อธิคมนันตะ 2541)

แบบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ผจงจิตต์ อธิคมนันตะ (2541) อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในสังคมมีแบบแห่งการเปลี่ยนแปลงอยู่ใน 3 แบบ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการ (Evolution) การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการ โดยทั่วไปแล้ว เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างเชื่องช้าทีละเล็กทีละน้อย ซึ่งอาจเป็นไปโดยไม่รู้ตัว การเปลี่ยนแปลงแบบนี้จะไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อความรู้สึกหรือวิถีชีวิตของมนุษย์มากนัก และส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมซึ่งต้องใช้เวลานาน

2. การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิรูป มีลักษณะสำคัญดังนี้ คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่จำแนกออกเป็น ส่วน ๆ หรือเรื่อง ๆ ไป มีขั้นตอนในการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับขั้นตอน มิได้เปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน โดยยกเลิกของเก่า เพียงแต่ปรับปรุงของเก่า เพราะการปฏิรูปมักจะเกิดจากความรู้สึกในคุณค่าของสังคม เพื่อไฝหาความยุติธรรม ความดีงาม และความสงบสุขของสังคม โดยเอาอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องน้อยมาก

3. เปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติ การเปลี่ยนแปลงสังคมแบบปฏิวัตินั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงถึงรากถึงโคน หรือเปลี่ยนแปลงระบบสังคมทั้งหมด โดยยกเลิกของเก่าแล้วจัดระเบียบเป็นระบบใหม่โดยสิ้นเชิงและดำเนินอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงจึงมักจะมีผลกระทบกระเทือนต่อความรู้สึกนึกคิดของประชาชนมากกว่าการปฏิรูป

สรุปได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นได้เสมอ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำแนวความคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปใช้ในการสร้างแนวคำถามถึงเรื่องของการดำรงชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้น เพราะทุกวันนี้เราเผชิญอยู่กับการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งในการเปลี่ยนแปลงนั้น ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นไปในทางที่ดีขึ้นหรือ

แย่งเสมอไป แต่เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น แน่แน่นอนว่าเราต้องมีการปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิตของเราให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ต่อไปนั่นเอง

2. แนวคิดด้านการพัฒนา

กาญจนา แก้วเทพ (2538 : 18-19) กล่าวว่า จุดเริ่มต้นของการทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน จากประสบการณ์งานพัฒนาในบ้านเราเอง บวกผสมกับการแลกเปลี่ยนติดต่อกับเพื่อนนักพัฒนาในต่างประเทศ ทำให้นักพัฒนาไทยกลุ่มหนึ่งพยายามแสวงหาแนวทางเพื่อพัฒนาการทำงานที่เป็นอยู่ให้ได้ผลดีมากกว่าเดิม โดยต้องแก้ไขจุดจำกัด และผลเสียที่จะตามมาของงานพัฒนาที่เคยทำมาในอดีต ในการเดินทางต่อไปบนเส้นทางแห่งการพัฒนาชุมชน อาจต้องปรับเปลี่ยนปรัชญาการพัฒนาเสียใหม่ ได้แก่ ทำงานพัฒนาไปเพื่ออะไร ทำไมต้องทำงานพัฒนาจากคำตอบเดิมที่ตอบว่า เพื่อพัฒนาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดียิ่งขึ้น ขึ้นไปเรื่อย ๆ ให้กินดีอยู่ดี มากขึ้น ไปเรื่อย ๆ โดยอาจจะสูญเสียมิติด้านอื่น ๆ ของชีวิตสังคมหรือชีวิตชุมชน เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เกื้อกูลกัน ความสมานสามัคคี ต้องปรับเปลี่ยนปรัชญาการพัฒนาใหม่ว่า ต้องทำงานพัฒนาเพื่อให้ กินพอดี อยู่พอดี เพื่อยกระดับจิตใจของชาวบ้านให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างศีลธรรมในหมู่บ้านให้เข้มแข็ง บำรุงรักษาวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน

ในขั้นต่อมาก็ต้องเปลี่ยนแปลงกรอบแนวคิดและความเชื่อพื้นฐานบางประการที่เกี่ยวกับการทำงานพัฒนา ก่อนหน้านี้ เมื่อนักพัฒนาเข้าไปในหมู่บ้านสิ่งที่นักพัฒนาคิดล่วงหน้าในหัวสมองคือ หมู่บ้านที่เรากำลังมีปัญหามา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการเจ็บป่วย ปัญหาความยากจน ขาดข้าว หนี้สิน วิธีการทำงานก็คือ

1. นักพัฒนาจะถามว่าชาวบ้านมีปัญหาอะไรบ้าง หรืออาจจะถามว่าชาวบ้านมีปัญหาอะไรให้นักช่วยเหลือบ้าง

2. นักพัฒนาจะเสนอวิธีและรูปแบบในการแก้ปัญหาให้ โดยทั่วไปที่ทำก็คือ รวมกลุ่มกันเพื่อทำธนาคารข้าว เพราะการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนมีความเชื่อพื้นฐานในด้านศักยภาพชุมชน ในพลังสร้างสรรค์อันจะสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ลุกลงไปได้ด้วยตัวเองของชาวบ้านโดยอาจจะต้องอาศัยความร่วมมือช่วยเหลือจากบุคคลภายนอกไม่ใช่ต้องแบมือรอคอยพึ่งพาการแก้ปัญหาจากผู้อื่น

องค์ประกอบทั้ง 5 ของการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน (กาญจนา แก้วเทพ 2538 : 164-188)

1. ปรัชญาของการพัฒนา

ปรัชญาของการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนนั้น มีลักษณะที่แตกต่างไปจากปรัชญาของการพัฒนากระแสหลัก คือกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะในขณะที่การพัฒนาเศรษฐกิจมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ทางด้านวัตถุเป็นเป้าหมายสูงสุด แต่การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนนั้น ถือเอาความสุขของมนุษย์เป็นเป้าหมายสูงสุด ที่เรียกว่า Human-Centered development เกณฑ์ที่วินิจฉัยความสำเร็จของการพัฒนาก็คือ สภาวะที่มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

การพัฒนาแนววัฒนธรรมจะเริ่มต้นด้วยการค้นคว้าแสวงหาว่าปรัชญาในการใช้ชีวิตของคนไทยในวัฒนธรรมชุมชนมีว่อย่างไรบ้าง รวมถึงให้ความสำคัญกับมิติทางสังคม (ครอบครัว สามเณร หลาน) และยังให้ความสำคัญกับมิติด้านจิตวิญญาณอีกด้วย และเราจะพัฒนาชุมชนและสังคมให้เป็นเงื่อนไขที่จะสร้างสรรค์ความสุขแก่คนของเราตามค่านิยมของวัฒนธรรมของเราเอง

ต้องกระตุ้นให้ประชาชนได้รู้ ได้เข้าใจ ถึงแนวคิด หลักการวิเคราะห์ ปัญหาของชุมชน และให้ประชาชนตระหนักว่าเป็นปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชน มิใช่ของคนใดคนหนึ่ง (ทงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ 2534 : 18)

2. ความหมายของการพัฒนา

การพัฒนาเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง การพัฒนาจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับลำดับขั้นตอนและความเชื่อมโยง เพราะฉะนั้น แนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนาจึงปรากฏชัดเป็น 2 กลุ่ม ๆ หนึ่งมองการพัฒนาว่าดำเนินการไปตามลำดับหรือขั้นตอนจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง โดยต้องสร้างความพร้อมด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

ทฤษฎีการพัฒนาแบบพึ่งตนเองเป็นทางเลือกเพื่อการพัฒนาประเทศอีกแนวทางหนึ่ง ซึ่งถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของกลุ่มประเทศโลกที่สาม จากนักเศรษฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์หลาย ๆ ประเทศ โดยอาศัยรากฐานการสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจที่ผ่านมามาว่า ภายใต้กระบวนการพัฒนาของประเทศต่าง ๆ ทั้งในเอเชียบางประเทศและประเทศแถบละตินอเมริกา ได้ส่งผลให้เกิดการพัฒนาแท้จริงหรือไม่แต่ผลปรากฏจากการที่ได้กล่าวถึงไว้แล้วในทฤษฎีความค่อยพัฒนาและการพึ่งพิงนั้น ก็พบว่าประเทศในโลที่สามต้องตกอยู่ในสภาพเสียเปรียบทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมตลอดมา การกระจายความเจริญกระจุกอยู่ในเมืองใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางการปกครอง ความมั่งคั่งก็ตกอยู่กับผู้นำประเทศเพียงบางกลุ่มเท่านั้น ความยากจนของประชาชนในชนบทก็ยังปรากฏอยู่ทั่วไป ถึงแม้ผู้นำประเทศจะพยายามแสดงให้เห็นถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วด้วยการพิจารณาจากรายได้ประชาชาติ

ซึ่งเป็นการมองเพียงภาพรวมระดับประเทศที่มีได้คำนึงถึงความเป็นจริงระดับบุคคลว่า รายได้ ประชาชาติที่เพิ่มขึ้นนั้นได้กระจายไปทุกระดับหรือไม่ (อาคม ใจแก้ว 2534 : 75)

มิติแห่งการพัฒนา (กาญจนา แก้วเทพ 2538)

1. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ความจำเป็นในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เกี่ยวข้องกับปริมาณและคุณภาพอัตราการเพิ่มของมนุษย์ไม่สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ คุณภาพของคนที่อยู่ชนบท และในเมืองต่างกัน รวมทั้งการกระจายด้านทรัพยากรมนุษย์ไม่สมดุล เช่น นักวิชาการมักจะอยู่อย่างหนาแน่นในเขตเมือง แนวทางของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ ความพยายามที่จะพัฒนาขีดความสามารถศักยภาพของคนให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้

2. การพัฒนาเทคโนโลยี

สภาพปัจจุบัน เทคโนโลยีมีความสำคัญต่อการพัฒนาหลายด้าน แนวทางที่จะส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีรัฐและเอกชนต้องสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยด้านต่าง ๆ การคิดค้นวิธีการในการเพิ่มผลผลิตรวมทั้งให้มีการพัฒนาเทคโนโลยีมาใช้ในด้านอุตสาหกรรม เกษตรกรรม การพลังงานสิ่งแวดล้อมและการป้องกันประเทศ

3. การพัฒนาชนบท

ความหมายของการพัฒนาชนบท คือ ยุทธวิธีที่กำหนดขึ้น เพื่อปรับปรุงเศรษฐกิจ สังคมและกลุ่มคนในชนบท เหตุผลในการพัฒนาชนบท ได้แก่ ปี พ.ศ. 2523 มีการสำรวจสภาพชีวิตของคนในชนบทไทย ยังขาดมาตรฐานในการดำรงชีวิต เช่น ความยากจน โภชนาการ ออนามัย ที่อยู่อาศัย รายได้ ดังนั้น จึงได้กำหนดแผนพัฒนาชนบทขึ้น โดยมีรูปแบบในการพัฒนา 2 ลักษณะ คือ การพัฒนาจากเบื้องต้น คือ รัฐเป็นผู้ดำเนินการเป็นส่วนใหญ่และการพัฒนาจากฐานล่างคือ แนวทางและแผนการกำหนดขึ้นโดยประชาชนในชนบท

4. การพัฒนาเศรษฐกิจ

ในช่วงก่อนเริ่มใช้แผนพัฒนาฯ แนวการผลิตจะเป็นผลผลิตด้านเกษตรกรรมระดับความเจริญเติบโตรวดเร็ว ภายหลังมีการใช้แผนพัฒนาฯ แนวโน้มด้านการผลิตเป็นภาคอุตสาหกรรม และการส่งออก

5. การพัฒนาทางการเมืองการปกครอง

การปกครองไทยในช่วงปี พ.ศ. 2435 ปกครองโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นคณาธิ เทวราชทำหน้าที่บริหารปกครองบ้านเมือง ต่อมาได้มีการพัฒนาหลัง ปี พ.ศ. 2435 มีการพัฒนา รัชชาติ เริ่มรวมศูนย์อำนาจปลุกฝังให้ประชาชนมีความผูกพันกับรัฐ หลังปี พ.ศ. 2475 มีการปฏิวัติ เปลี่ยนระบอบการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตย ได้มีการพัฒนาระบบการเมือง การปกครอง การ

บริหาร และการจัดระเบียบราชการมาโดยลำดับ ให้ความรู้ประชาชนเกี่ยวกับประชาธิปไตย ปลุกฝัง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการปกครองบ้านเมืองเป็นลำดับ

การให้นิยามความหมายของการพัฒนาตามแนววัฒนธรรมชุมชนนั้น มีแนวคิดที่ เกี่ยวข้องในการกำหนดความหมายอยู่ 3 แนวคิด คือ

1. แนวคิดที่ว่าด้วยมนุษย์เรานั้นจะมีลักษณะเป็นองค์รวม (homo-sapient) มิใช่เป็น มนุษย์เศรษฐกิจ (homo economicus) มนุษย์แรงงาน (homo labour) หรือมนุษย์ผู้บริโภคแต่เพียง อย่างเดียว เมื่อมนุษย์มีลักษณะองค์รวม การพัฒนามนุษย์ก็ย่อมต้องมีลักษณะเป็นองค์รวมด้วย เช่นกัน

2. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความหมายของการพัฒนาก็คือ เนื่องจากวัฒนธรรมชุมชน ถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางและเป็นเป้าหมายของการพัฒนา “คนเราทุกคน ไม่ว่าจะใคร เกิดที่ไหน มนุษย์ทุกคนล้วนแต่มีศักยภาพที่จะบรรลุจุดสูงสุดได้”

3. คำว่าวัฒนธรรมเป็นคำที่สร้างความสับสนให้มากที่สุด เพราะคำ ๆ นี้มีการใช้อย่าง แพร่หลายกว้างขวาง ใช้กันทั้งในระดับประชาชนทั่วไปและในความหมายทางวิชาการ วัฒนธรรม ของทุกสังคมนั้น จะมีรอบวงหรือระดับต่าง ๆ วงรอบนอกที่อาจเปรียบได้กับเปลือกนั้นเป็นสิ่งที่ เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา เช่น รสนิยมในการกินอาหาร วงที่สองอาจเทียบเท่ากับส่วนที่ เป็นกระพี้ ส่วนนี้เริ่มมีความลงตัวพอสมควร แม้เปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น วิธีการใช้ชีวิต ประเพณี การปฏิบัติตามธรรมเนียมต่าง ๆ และส่วนสุดท้ายที่เป็นเหมือนแก่นนั้น นับว่าเป็นส่วนที่คงตัว มากที่สุด ยากต่อการเปลี่ยนแปลง ส่วนนี้ได้แก่ ระบบคุณค่า ระบบวิถีคิด ฯลฯ

สิ่งที่เราต้องรักษาแก่นเดิมของวัฒนธรรมชุมชนเอาไว้ก็คือ ระบบคุณค่าที่ฝังาม วิถีคิด ที่ไม่รุนแรง แต่สิ่งที่สามารถปรับเปลี่ยนได้และจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนคือเปลือกและกระพี้ เช่น คุณค่าเรื่องการช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่เคยแสดงออกในรูปแบบของการลงแขกนั้นปัจจุบันทำไม่ได้ และชาวบ้านจำเป็นต้องปรับเปลี่ยน โดยการนำเอารากเดิมมาเกิดในกระพี้และเปลือกใหม่ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น

3. การวิเคราะห์สังคม

การวิเคราะห์ปัญหาและสังคมนั้น จะมองดูที่แต่ละระดับปรากฏการณ์ของปัญหา เท่านั้น ไม่เป็นการเพียงพอ แต่จะต้องเจาะลึกลงไปที่สาเหตุอันเป็นสมมติฐาน เมื่อเจาะลึกลงไป สาเหตุเบื้องลึกแล้ว เห็นว่า “วิกฤตด้านวัฒนธรรม” อันเป็นสาเหตุพื้นฐานของปัญหาสังคม

3.1 วิถีชีวิตที่ชาวบ้านเคยใช้อยู่ เช่น วิธีการปลูกข้าวโดยไม่ใช้ปุ๋ยหรือใช้พันธุ์พื้นเมือง การออกลูกกับหมอดำแย

3.2 การทำให้ความรู้ที่ชาวบ้านมีอยู่ไม่สามารถเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงแบบใหม่ หรือความรู้เดิมของชาวบ้านไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้กับสภาพการณ์ใหม่

3.3 การใช้องค์ความรู้บางอย่างนั้น ต้องมีอำนาจจะมีโอกาสใช้ปัจจัยอีกประการหนึ่งก็คือ ตัวเนื้อหาของทฤษฎี “การทำประเทศให้ทันสมัย” เนื่องจากทฤษฎีนั้นมีสมมุติฐานที่สำคัญกว่า สิ่งประเทศคืออยพัฒนาที่อยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นภาระหนักหน่วงหลังกระบวนการไปสู่ความทันสมัยทั้งสิ้น

4. ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน

4.1 ชุมชนของไทยสูญเสียความมั่นใจในพลังทางวัฒนธรรมของตนไปมาก ต้องใช้กระบวนการการพัฒนาเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมความมั่นใจขึ้นมาเช่น การสร้างวิจัยเพื่อสร้างจิตสำนึก ได้แก่ การศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมและเพณีประวัติศาสตร์ของชุมชน

4.2 การจัดสัมมนาโดยเชิญชาวบ้านทั้งจากหมู่บ้านตนเองและที่อื่น ที่เป็นปัญญาชาวบ้านมาพูดคุยกัน เรียกว่า “การชูบทบาทของปัญญาชนในหมู่บ้านขึ้นมา”

4.3 การศึกษาในรูปของการพิจารณาไตร่ตรองผลของกิจกรรมที่ได้ทำไปแล้ว ทั้งนี้เพราะการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนนั้น ต้องทำงานด้วยระบบ 2 จังหวะควบคู่กันอยู่ตลอดเวลา

4.4 การจัดทัศนศึกษาไปดูตามที่ต่างๆ ที่เกิดจากความพยายามและความสามารถของชาวบ้านเอง

5. ยุทธวิธีการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน

5.1 ต้องเปลี่ยนจากยุทธวิธีแบบ “บนลงล่าง” (top-down) มาเป็น “ล่างขึ้นบน” (bottom-up) อย่างไรก็ตามในการปฏิบัติที่เป็นจริงเราจะเริ่มต้นเปิดฉากด้วยการทำงานแบบ “ล่างขึ้นบน” เลยคงไม่ได้ต้องเริ่มด้วย “บนลงล่าง” และจบที่ “ล่างขึ้นบน”

5.2 เปลี่ยนยุทธวิธีจากการใช้ negative approach คือการเริ่มต้นจากสิ่งที่ชาวบ้านไม่มีขาดแคลนมาเป็นการใช้ positive approach คือ การเริ่มต้นจากสิ่งที่ชาวบ้านยังคงหลงเหลืออยู่ เช่น การจัดทำโครงการประปา ต้องศึกษาว่าชาวบ้านเคยมีอะไรบ้างในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรื่องการใช้ น้ำ เช่น เคยมีระบบเหมืองฝายมาก่อน องค์กรประกอบมีอะไรบ้างเช่น ผู้นำ การจัดการเรื่องกองทุนกลาง เป็นต้น

5.3 ต้องใช้ยุทธวิธีการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของชาวบ้าน คือมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน โดยเฉพาะขั้นตอนการตัดสินใจและจัดสรรผลประโยชน์

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำแนวคิดด้านการพัฒนา ซึ่งอธิบายถึงระบบของสังคมและวัฒนธรรมไทย โดยที่แนวคิดด้านการพัฒนาจะช่วยให้เราทราบว่าที่ไปของกระบวนการทำงานต่างๆ ของกลุ่มคนหรือกลุ่มอาชีพ ซึ่งองค์ประกอบ 5 ประการ ของการพัฒนา ประกอบไปด้วย

1. ปรัชญาของการพัฒนา
2. ความหมายของการพัฒนา
3. การวิเคราะห์สังคม
4. ยุทธศาสตร์ของการพัฒนา
5. ยุทธวิธีการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน

โดยจะนำแนวคิดไปช่วยสร้างคำถามในการวิจัยว่า ก่อนการพัฒนาเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง มีวิถีชีวิตอย่างไร มีความเป็นอยู่แบบใด ภายหลังจากมีการพัฒนาเข้ามา มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ดีกว่าหรือแย่กว่าเก่า รวมทั้งคนในชุมชนมีความคิดอย่างไรกับการที่มีหน่วยงานไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน เข้ามามีบทบาทในการประกอบอาชีพของตน

3. แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจทุนนิยม

จอร์จ วีระสัย (2543 : 89 - 99) ได้อธิบายถึงลัทธิทุนนิยมไว้ดังนี้ คือ ลัทธิทุนนิยม ได้แก่ ระบบเศรษฐกิจซึ่งส่งเสริมให้เอกชนประกอบการทางเศรษฐกิจโดยเสรี การประกอบการทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การลงทุน การผลิต การขาย และการขนส่งสินค้า “โดยเสรี” ซึ่งหมายความว่า รัฐบาลไม่เข้าไปดำเนินการเสียเอง แต่ให้เอกชนแข่งขันกันเอง ลัทธิทุนนิยมถือว่าเมื่อปล่อยให้มีการแข่งขัน โดยเสรีย่อมทำให้เศรษฐกิจก้าวหน้า ทั้งนี้เพราะต่างคนต่างมุ่งกำไร เพื่อนำมาลงทุนต่อ ผู้ประกอบการอิสระที่เป็นเอกชน จึงย่อมจะมีความขยันหมั่นเพียร กระตือรือร้นในการทำงาน อนึ่ง เมื่อเปิดโอกาสให้แข่งขันในการผลิตสินค้าและการขายสินค้าคุณภาพจะดีและราคาไม่แพง เพราะผู้ประกอบการมุ่งที่จะขายให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่สภาพที่เป็นจริงสภาพการณ์ไม่ได้เป็นไปตามทฤษฎี ทั้งนี้เพราะในบางกรณีจะไม่มีการแข่งขันอย่างแท้จริง เนื่องจากการประกอบการบางอย่างต้องลงทุนอย่างมหาศาล

ดังนั้นการแข่งขันอย่างเต็มที่หรืออย่างเต็มรูปแบบย่อมทำไม่ได้ กล่าวคือมีเพียงบริษัทใดบริษัทหนึ่งเพียงบริษัทเดียว สามารถจะลงทุนเองทำให้เกิดการผูกขาดได้ นอกจากนี้หากรัฐบาลไม่ยื่นมือเข้าไปควบคุมการประกอบการทางเศรษฐกิจแล้ว การแข่งขันลดราคาสินค้าจะมีมากเกินไปจนขอบเขตอาจทำให้คุณภาพของสินค้าต่ำไม่เหมาะกับการบริโภคหรืออาจเป็นพิษเป็นภัย การดำเนินการสาธารณูปโภคนี้ ในรัฐบาลมักให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินการ คือ ให้เอกชนลงทุนเป็นเจ้าของ บริษัทโทรศัพท์ บริษัทรถไฟ บริษัทประปา ฯลฯ

สำหรับประเภทของลัทธิทุนนิยม สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ยุค ดังต่อไปนี้ ในยุคแรกเรียกว่า ลัทธิทุนนิยมทางการค้า (Commercial Capitalism) ซึ่งเน้นในเรื่อง การติดต่อค้าขายโดย

เอกชน ยุคที่สอง ได้แก่ ลัทธิทุนทางอุตสาหกรรม (Industrial Capitalism) ในยุคนี้ได้มีการลงทุนสร้างโรงงานขนาดใหญ่ ดำเนินการเหมืองแร่ และกิจการอุตสาหกรรมอื่น ๆ ในยุคที่สาม เรียกว่า ลัทธิทุนทางการเงิน (Financial Capitalism) ในยุคนี้นายทุนที่สำคัญ คือ นายธนาคาร สามารถให้เงินกู้ไปลงทุนได้ บทบาทผู้มีเงินให้กู้สำคัญมากในปัจจุบันเพราะการลงทุนต้องใช้เงินจำนวนมาก เมื่อให้กู้เงินไปแล้วนายธนาคารหรือผู้ให้กู้ประเภทอื่น ๆ มักจะดูแลสอดส่องว่าการลงทุนคุ้มค่าหรือไม่และมีโอกาสได้ทุนคืนมาได้ช้าเร็วเพียงใด ทั้งนี้การวิวัฒนาการของลัทธิทุนนี้มีไว้หมายความว่า จะคงเหลืออยู่แต่ประเภทใดประเภทหนึ่ง ความจริงยังมีทั้งสามประเภทอยู่ ซึ่งแล้วแต่ว่าจะมีประเภทใดมากกว่ากัน

ทองแถม นาถจำนง (2544) กล่าวว่า ทุนนิยมบ้านเรามีวิวัฒนาการสี่ขั้นดังนี้

ทุนนิยมขั้นที่ 1 คือขั้น “สะสมทุน” คือ ยังมีวิสาหกิจ (ผู้ประกอบการ) รายเล็ก ๆ ที่กระจัดกระจายอยู่มากมาย ในแง่ของพื้นที่หรือขอบเขตของกิจการ วิสาหกิจเหล่านั้นยังถูกจำกัดอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น ในแง่ของการดำเนินการผลิตก็ผลิตสิ่งที่ประกอบขึ้นเป็น ‘สินค้า’ ของตนสำหรับจัดจำหน่ายในตลาดเองทั้งหมด ในด้านการแบ่งงานของกรรมกรก็ยังไม่ ‘แบ่งงาน’ เพียงส่วนเล็กน้อย กรรมกรผลิตสินค้าเป็นชิ้น ๆ และได้รับค่าแรงตามชิ้น ในกระบวนการผลิตกรรมกรก็ยังไม่รู้สึกเป็นนายของตนเอง (ยังไม่ใช้ทาสของเครื่องจักร) กล่าวคือ พวกเขายังรู้สึกว่า เป็นผู้ผลิตสินค้านั้น ๆ ออกมา กรรมกรในทุนนิยมขั้นแรกแตกต่างจากพวกช่างฝีมือในยุคก่อนทุนนิยมเพียงเล็กน้อยตรงที่พวกกรรมกรไม่มีปัจจัยการผลิตและไม่ได้เป็นเจ้าของ ‘สินค้า’ ที่ทำสำเร็จขึ้นในยุคนี้ ‘กำไรสูงสุด’ เป็นเป้าหมายของ ‘ทุนนิยม’ การกดขี่ขูดรีดในยุค ‘สะสมทุน’ นั้นโหดเหี้ยมมากและกระบวนการทำให้เกษตรกรล้มละลายก็รุนแรงมาก ทั้งนี้เพื่อจะสนองให้มีกองทัพแรงงานไว้ขูดรีดนั่นเอง

ทุนนิยมขั้นที่ 2 คือ ได้สลายวิสาหกิจอิสระเล็ก ๆ ที่กระจัดกระจายลง รวมทั้งได้สลายกรรมกรที่มีสมรรถนะหลายด้านไปอย่างสิ้นเชิง พวก “เครื่องมือ” การผลิตได้รวมศูนย์อยู่กับ ‘นายทุน’ อย่างเต็มที่ นายทุนลงทุนใน ‘ทุนไม่เปลี่ยนแปลง’ เช่น เครื่องจักร และอาคารเป็นจำนวนมากศาลมากกว่ายุคขั้นที่หนึ่ง และเพื่อเป็นหลักประกันให้กับการลงทุน นายทุนจำเป็นต้องเข้าไปควบคุม ‘ตลาด’ เอง ทุนนิยมขั้นที่สองขูดรีด ‘มูลค่าส่วนเกิน’ จากแรงงานเป็นจำนวนมาก ซึ่งขั้นที่หนึ่งของทุนนิยมกรรมกรยังมีลักษณะของการประสมประสานระหว่างช่างฝีมือกับผู้เชี่ยวชาญยังมีความไหลเวียน คือกรรมกรมีฝีมือหลายด้านทำให้สามารถเลือกงานได้ระดับหนึ่ง แต่ในขั้นที่สองกรรมกรจะต้องอยู่ประจำ ‘ตำแหน่ง’ และทำงานอย่างเดียวตลอดเวลาการทำงาน กล่าวคืองานได้ถูกกระจัดกระจายย่อยลงไปเป็นจุด ๆ กรรมกรทำงานประจำจุด ๆ หนึ่งในความเร็วที่เครื่องจักรเป็นตัวกำหนด นอกจากนี้เกษตรกรและหัตถกรยังถูกเศรษฐกิจทุนนิยมทำให้ล้มละลาย สูญเสียที่ดิน

สูญเสียปัจจัยการผลิต ต้องเข้าไปอยู่ในตัวเมืองกลายเป็นกรรมกรขายแรงงานในตัวเมือง ก่อเกิดเป็น ‘แดนกรรมกร’ อันเป็นที่อยู่ ‘กองทัพแรงงานสำรอง’ จำนวนมหาศาลรอคอยที่จะได้โอกาส ‘ขายแรงงาน’ อย่างไรก็ตามก็กรรมกรในทุนนิยมขั้นที่หนึ่งยังรู้สึกว่าคุณเป็น ‘ผู้ผลิต’ แต่เป็นผู้ผลิตที่ถูกผู้อื่น (เจ้าของกิจการ) ขโมยแย่งชิงเอาทรัพย์สินสมบัติไป ส่วนทุนนิยมขั้นที่สองนั้นกรรมกรถึงขั้นรู้สึกว่าพวกตน ‘ไร้สมบัติ’ ไร้ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่เพียงแต่ตัวกรรมกรรู้สึกเท่านั้น แต่ภริยาและลูกก็ซึมซับความเป็นจริงที่พวกตน ‘ไม่มีสมบัติ’ คิดตัว จึงเกิดคำศัพท์ว่า ‘ชนชั้นผู้ไร้สมบัติ’ หรือ ‘ชนชั้นกรรมกรมาชีพ’ (Proletariat) ขึ้นมาเป็นคู่ตรงข้ามขัดแย้งกับ ‘ชนชั้นเจ้าสมบัติ’ หรือ ‘ชนชั้นนายทุน’ (Bourgeoisie) ในทุนนิยมขั้นที่สอง การแบ่งแยกระหว่างปัจจัยการผลิตที่รวมศูนย์ในมือนายทุนฝ่ายหนึ่งกับผู้ผลิตที่ไม่มีอะไรเลย นอกจากพลังแรงงานของตนอีกฝ่ายหนึ่งได้กระทำถึงขั้นสมบูรณ์ ความขัดแย้งระหว่างการผลิตแบบสังคมกับการถือครองกรรมสิทธิ์แบบนายทุนได้เป็นปฏิปักษ์ระหว่างชนชั้นกรรมกรกับชนชั้นนายทุน

ทุนนิยมขั้นที่ 3 คือ การปฏิรูปไปเป็นระบบอัตโนมัติมากยิ่งขึ้นทุกที ส่งผลให้เส้นแบ่งระหว่าง “แรงงานผลิต” กับ “แรงงานที่ไม่ผลิต” คลุมเครือไม่ชัดเจนยิ่ง ๆ ขึ้นทุกที หมายความว่าแรงงานที่ใช้ ‘แรงกาย’ ลงไปหนักหนาสาหัส ไม่จำเป็นจะต้องเป็นแรงงานผลิตที่ก่อให้เกิดผลผลิตเสมอไป การใช้แรงงานตามระบบสายพานการผลิตแบบยุคทุนนิยมขั้นที่สองสามารถเห็นชัดเจนว่ากรรมกรได้มีส่วนร่วม ‘ทำ’ ในกระบวนการผลิตได้ใส่อะไรเข้าไปในระหว่างกระบวนการผลิต แรงงานของกรรมกรจึงเป็นระหว่างกระบวนการผลิต ดังนั้นแรงงานของพวกกรรมกรจึงเป็น ‘แรงงานผลิต’ แต่การผลิตด้วยระบบอัตโนมัติสมัยใหม่กรรมกรเพียงทำหน้าที่ติดตามดูการทำงานของเครื่องกลอัตโนมัติ พวกเขามีได้ใส่อะไรเพิ่มเข้าไปในระหว่างกระบวนการผลิต สาเหตุที่ยังต้องมีพวกเขาอยู่ในโรงงานก็เพราะเกรงว่าเครื่องกลจะมีอะไรติดขัดเท่านั้นเอง และลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของทุนนิยมขั้นที่สาม คือ ‘ทุน’ ถูกรวมศูนย์ในขนาดที่ใหญ่โตมโหฬารยิ่งขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องเข้าควบคุมตลาดให้ได้มันคงยิ่งขึ้นลักษณะพิเศษในทุนนิยมขั้นที่สาม คือ เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าในกระบวนการผลิต เรียกร้องต้องการ ‘แรงงาน’ ที่มีความรู้ ชนชั้นกรรมกรที่มีการศึกษาไม่อาจรับใช้กระบวนการผลิต ที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้อีกต่อไป ผู้ใช้แรงงานหรือกรรมกรจำเป็นต้องมีการศึกษา มีความรู้ความสามารถหลายด้าน กรรมกรมิใช่ทาสเครื่องจักรอย่างในยุคทุนนิยมขั้นที่สองอีกต่อไป มิใช่ผู้ปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่งประการเดียวตามระบบสายพานการผลิตที่ไหลมา หากแต่เป็นผู้ควบคุมการทำงานและแก้ไขซ่อมแซมเครื่องจักร เครื่องกลอัตโนมัติต่าง ๆ ยิ่งไปกว่านั้นแรงงานที่ใช้สมอง เช่น วิศวกร ช่างเทคนิค ตลอดจนนักวิจัยที่ทำงานในหน่วยค้นคว้าและพัฒนา มักจะไม่ค่อยพอใจกับระบบบริหารที่แบ่งชั้นแบบเก่า เขาโน้มเอียงไปทางกรรมกร

มากกว่าจะเข้าข้างฝ่ายบริหาร ในช่วงดังกล่าวนักวิชาการฝ่ายตรงข้ามทุนนิยมวิเคราะห์ว่า แรงงานฝ่ายตรงข้ามทุนนั้นมีใช้ ‘ชนชั้นกรรมาชีพ’ อีกต่อไปหากแต่ควรจะเรียกว่า ‘ชนชั้นกรรมกรใหม่’

ทุนนิยมขั้นที่ 4 คือ ยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นการพัฒนาทุนนิยมขั้นสูงขึ้นใหม่ แนวคิดทุนนิยมยังคงอยู่ แนวคิดตรงข้ามทุนนิยมก็ยังคงมีอยู่ คำว่า “สังคมนิยม” อาจเสื่อมความนิยมไป อาจจะใช้ไม่ได้แล้วในสภาวะใหม่ เพราะ ‘สังคมนิยม’ เป็นคู่ตรงข้ามกับ ‘ทุนนิยมขั้นที่สอง’ สำหรับคู่ตรงข้ามกับ ‘ทุนนิยมขั้นที่สี่’ คืออะไร ยังไม่มีนักทฤษฎีหรือผู้นำความคิดในระดับคาร์ล มาร์กซ เกิดขึ้นมา แต่แก่นแท้ของทุนนิยมที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะอยู่ในขั้นใดก็คือ

1. มุ่งการพัฒนาที่วัตถุ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นมนุษย์
2. ปลุกฝังค่านิยมที่เน้นผลประโยชน์ส่วนบุคคลมากกว่าส่วนรวม
3. ส่งเสริมการอุปโภคบริโภคที่ไร้ขอบเขต หรือลัทธิบริโภคนิยม
4. มีความสามารถในการทำลายอย่างแผ่ร่นแบบยล คือ ทำลายคุณค่าจิตวิญญาณทำลายคุณธรรม ทำลายสิ่งแวดล้อม ทำลายตัวเอง ฯลฯ
5. ระบบทุนนิยมมีความขัดแย้งที่มีลักษณะทำลายตัวเอง

สำหรับสถานการณ์ปัจจุบัน ผู้วิจัยเห็นว่าทุนนิยมยังคงเติบโตขึ้นเป็นลำดับโดยเฉพาะสังคมเมืองที่ปัจเจกบุคคลยินยอมที่จะรับทุนนิยมด้วยความเต็มใจ และจากสังคมเมืองทุนนิยมก็ได้รุกคืบเข้าสู่ชนบท จนกลายเป็นการประสมประสานกันระหว่างเศรษฐกิจทุนนิยมและเศรษฐกิจชุมชน ที่มีความทับซ้อนกันอยู่ระหว่างสองระบบนี้ โดยระบบเศรษฐกิจทุนนิยมได้หลุดออกจากวงจรทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นระบบที่สร้างจากข้างบนลงมาข้างล่าง ต่างจากระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นระบบที่สร้างจากข้างล่างสู่ข้างบน ในขณะที่ทุนนิยมอ้างว่าเป็นระบบเสรีนิยม แต่ในทางปฏิบัติจริงแล้วก็ยังไม่ได้เป็นตลาดที่มีการแข่งขันกันอย่างเสรี หากแต่เป็นระบบการผูกขาดของทุนมากกว่า โดยผู้ที่ได้รับประโยชน์ก็คือ ผู้ที่ผูกขาดหรือนายทุนเป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตามจะเห็นว่าชุมชนในสังคมไทยยังมีการพึ่งพาเศรษฐกิจทุนนิยมควบคู่กับเศรษฐกิจชุมชน เพื่อให้มีการเกื้อหนุนซึ่งกันและกันจนเกิดเป็นความสมดุลที่ลงตัว และยากที่จะแยกออกจากกันได้จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นระบบที่สามารถพึ่งพากันได้

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำแนวความคิดในเรื่องเศรษฐกิจทุนนิยมไปใช้ในการวิเคราะห์ รูปแบบการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามของเกษตรกร ทั้งนี้เพราะเมื่อระบบทุนนิยมเข้ามามีบทบาทสำคัญในสังคมส่งผลให้เรื่องงบประมาณเป็นอีกเรื่องที่สำคัญ เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งจำเป็นต้องหาวิธีการจัดการผลิตเครื่องไม้เครื่องมือ อุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่เข้ามาช่วยสร้างจุดแข็งในการผลิตจึงเป็นสิ่งจำเป็น การแก้ปัญหาต่าง ๆ รวมทั้ง เรื่องของแหล่งเงินทุนด้วยว่า เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรกรรม ประเภทเลี้ยงกุ้งก้ามกรามนี้ ตามวิวัฒนาการทั้งสิ้นหรือไม่

4. แนวคิดเครือข่ายทางสังคม

เกษม นครเขตต์ กล่าวว่า แนวคิดเครือข่ายทางสังคมเป็นหนึ่งในกระบวนการทัศน์ของศาสตร์ยุคใหม่ ซึ่งมีความแตกต่างจากกระบวนการทัศน์ของศาสตร์ สาขาฟิสิกส์ ชีววิทยา มานุษยวิทยา สังคมวิทยา และจิตวิทยา แนวคิดเครือข่ายถูกกล่าวถึงมานานแล้ว ในประเทศไทยได้มีการดำเนินงานลักษณะเครือข่ายกันอยู่บ้างทั้งโดยการเริ่มต้นจากความพยายามจัดตั้งเครือข่ายแล้วลงมือดำเนินงานโดยอาศัยตัวบุคคลในโครงสร้างเครือข่ายที่ออกแบบไว้เป็นกลไกดำเนินการ ซึ่งมักพบว่ามีโอกาสล้มเหลวมากกว่าสำเร็จเนื่องจากส่วนมากเครือข่ายแบบจัดตั้ง จะละเลยคุณลักษณะสำคัญที่มีความละเอียดอ่อนของแบบแผนของโครงสร้างเครือข่าย และองค์ประกอบเครือข่าย ทั้งในส่วนที่เป็นตัวปัจเจกบุคคล ตำแหน่งของบุคคลต่าง ๆ ในเครือข่าย ระบบการติดต่อสื่อสาร ตลอดจนสาระที่ต้องการสื่อสาร ทำให้ไม่เกิดกระบวนการเครือข่ายอย่างแท้จริง ในขณะที่นักวิชาการบางส่วนศึกษาเครือข่ายโดยเริ่มต้นจากปรากฏการณ์จริงในพื้นที่ และวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้เห็นแบบแผนและกระบวนการทำงานของเครือข่ายเชิงทฤษฎีและเชิงประจักษ์ ทำให้ได้ร่องรอยของความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล และองค์กรที่ทำงานร่วมกันเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกันในรูปของเครือข่ายมากขึ้น สำหรับนักทฤษฎีเครือข่ายต่างประเทศจะให้ความสนใจต่อความเชื่อมโยงระหว่างบุคคล กลุ่มองค์กร ว่าเป็นการกระทำในลักษณะของความสัมพันธ์ระดับบุคคลขึ้นไป โครงสร้างที่เป็นรูปธรรมฐานของการเชื่อมโยงของโครงสร้างทางสังคมอยู่ที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรที่มีคุณค่า ทั้งทรัพย์สิน อำนาจและข้อมูลที่แตกต่างกัน ซึ่งจะมีอยู่ในตัวปัจเจกบุคคล กลุ่มองค์กร ต่างๆ ในสังคม การแลกเปลี่ยน แบ่งปันทรัพยากรจึงเกิดขึ้น ผ่านกระบวนการเครือข่าย

ความหมายของเครือข่าย

ประเวศ วะสี (2541:21) อธิบายถึงเครือข่ายทางสังคมที่มีการขยายตัวออกไปว่า เครือข่ายทางสังคมจะคล้ายเครือข่ายในสมอง โดยโครงสร้างของสมองนั้นจะทำให้เกิดการเรียนรู้ในระดับที่สูงเพื่อการมีชีวิตรอด และโครงสร้างทางสังคมจะมีวิวัฒนาการไปเหมือนโครงสร้างทางสมองมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของสังคม จากสังคมใช้อำนาจไปเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และการที่จะเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ได้นั้น โครงสร้างทางสังคมต้องปรับเปลี่ยนจากโครงสร้างอำนาจในแนวดิ่ง ไปเป็นเครือข่ายสังคม ที่มีการโยงใยความสัมพันธ์ในทุกทิศทาง และสรุปว่า เครือข่ายทางสังคมแห่งกัลยาณมิตรหรือเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ (learning social networks) โดยเครือข่ายสังคม จะต้องมีความสามารถในการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง หรือมีการขยายแนวคิด กระบวนการออกไปจึงจะสามารถปรับตัวให้อยู่ใน

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543:28) กล่าวถึงคำว่า “เครือข่าย” มีความหมายแตกต่างกันไปตามมุมมองของแต่ละบุคคล ผู้เขียนมีทัศนะเกี่ยวกับนิยามของเครือข่ายเพื่อการปฏิรูปการศึกษาว่า

หมายถึงการที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใดๆ ได้ตกลงที่จะประสาน เชื่อมโยงเข้าหากันภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดหมายเพื่อการปฏิรูปการศึกษา กลุ่มเครือข่ายนี้ ต้องมีการแสดงออกเป็นการลงมือทำกิจกรรมร่วมกันเครือข่ายมีหลายระดับ ตั้งแต่การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกต่อปัจเจก การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกต่อกลุ่ม การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่อกลุ่ม การเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่และยังกล่าวถึง เครือข่ายว่า เครือข่ายมีหลายระดับ ตั้งแต่การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคลต่อปัจเจกบุคคล การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มกับกลุ่มหรือแม้กระทั่งการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายต่อเครือข่าย ซึ่งกลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ (2546:10) กล่าวถึงความเหมือนและความแตกต่างระหว่าง “กลุ่ม” และ “เครือข่าย” ว่ากลุ่มมักประกอบด้วยบุคคลที่มีความคิด ความเชื่อเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน ผ่านประสบการณ์ต่างๆ ร่วมกัน ในขณะที่เดียวกันก็มีกิจกรรมต่างๆ ที่เหมือนหรือใกล้เคียงกัน มีพันธกิจร่วมกัน และดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน

ในขณะที่เครือข่าย มักจะประกอบไปด้วยคนที่มีความคิด ความเชื่อ เหมือนหรือต่างกันได้ แต่ทุกคนต่างมุ่งเน้นการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลักร่วมกัน ในขณะที่เป้าหมายย่อยของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายอาจแตกต่างกันไป ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากความคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ การกระทำ พันธกิจและเป้าหมาย

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ (2546 : 4) กล่าวถึงฐานคิดของเครือข่าย โดยนัยแห่งความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ มากกว่าในมิติของเครือข่าย โดยนัยแห่งความสัมพันธ์ทางธรรมชาติ แต่ก็ยอมรับในแนวคิดของเครือข่ายในลักษณะของข่ายใยชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติตามแนวคิดของวิทยาศาสตร์กระบวนทัศน์ใหม่ มองว่า เครือข่ายเป็นสัมพันธ์ภาพของสมาชิก ที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมาย ที่มุ่งเน้นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างข่ายต่างๆ โดย “ข่าย” จะเป็นเครือข่ายไม่ได้ ถ้าหากปราศจาก “งาน” ดังนั้น ข่ายจะเป็นเครือข่ายนั้น “ข่าย” ก็ต้อง “ทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย โดยเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ บนความแตกต่างหลากหลายของสมาชิก ซึ่งเห็นคุณค่าและประโยชน์ในความเป็นเครือข่าย โดยมีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่งกับช่องทางการติดต่อสื่อสาร ที่จะก่อให้เกิดการรับรู้และการสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ (2546 : 5) กล่าวว่า เครือข่าย หมายถึง การที่คนมาพบปะกัน มาประชุมกัน และทำสิ่งที่ประโยชน์ต่อกัน เพราะมีสิ่งที่ยึดโยงใจระหว่างสมาชิกเข้าด้วยกัน คือ สัมพันธ์ภาพของสมาชิกในเครือข่าย โดยบุคคลจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับ

ความสัมพันธ์ระหว่างกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านโอกาสในการสื่อสาร การเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร และการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ร่วมกัน

นอกจากนี้ ทั้งสองยังได้ให้ความหมายของเครือข่ายที่ลึกซึ้งอีกระดับหนึ่งว่า คือการเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ แล้วขยายผลออกไปเป็นวงกว้าง เพื่อให้สังคมเกิดการพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น และในการเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์นั้น จะเป็นความสัมพันธ์ย้อนกลับในเชิงบวกที่จะส่งต่อผลให้เกิดพลังทวีคูณ (reinforcing) เกิดการขยายผลแบบก้าวกระโดด (quantum leap) เป็นพลังสร้างสรรค์ที่เปลี่ยนคุณภาพอย่างฉับพลัน (emergence) โดยเป้าหมายที่ปรารถนาคือการสร้างเครือข่าย

ธนา ประมุขกุล (2547:6) ให้ความหมายของคำว่าเครือข่าย คือ ภาพข่ายใยแมงมุม ซึ่งแสดงให้เห็นการถักทอโยงใยกันของเส้นใยที่พาดผ่านกันมาหลายเส้น หลากทิศทาง ดังนั้น คำว่าเครือข่าย คือ “การเชื่อมโยงอย่างมีเป้าหมาย” เป็นการเชื่อมโยงระหว่าง ระบบที่ปฏิบัติการอยู่เข้าด้วยกัน เช่นการเชื่อมโยงคอมพิวเตอร์ เข้าเป็นเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นต้น หรืออาจเป็นการเชื่อมโยงระหว่างบทบาทของบุคคล/องค์กรต่างๆภายใต้วัตถุประสงค์ร่วมใดๆ ของภาคีสมาชิก ดังนั้น เครือข่ายจึงเป็นรูปแบบการทำงาน ในลักษณะสร้างความร่วมมือ ประสานงานกัน ในแนวราบ ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง ด้วยสรรพกำลัง อันรวมถึง คน สติปัญญา ความสามารถและทรัพยากรในการทำงาน เพื่อเอาชนะอุปสรรค ที่เป็นจุดอ่อนของระบบราชการ และเป็นแนวทางที่ตรงกันกับแนวคิดของการพัฒนาปัจจุบัน ที่ยึดพื้นที่ ประสานภารกิจ และร่วมทรัพยากร (Area, Function, Participation) เป็นกลยุทธ์ในการพัฒนา

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร(2547) อธิบายว่า สรรพสิ่งในตัวเองและสิ่งต่างๆในโลกและสากลจักรวาลนั้น เกิดขึ้นด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่มีสิ่งใดจะเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว ทุกสิ่งมีที่มา มีที่ไป มีเหตุ มีปัจจัย เมื่อมีเหตุและปัจจัยเกิดขึ้นพร้อมกันอย่างเกื้อกูล ย่อมเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ และสิ่งใหม่ก็สร้างเส้นทางการเชื่อมโยงกับสิ่งเก่าและสรรพสิ่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทุกอย่างเป็นกระบวนการที่โยงใยสลับซับซ้อน เป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงจากสิ่งเล็กๆและภายในสิ่งเล็กๆ ก็มีการเกาะเกี่ยวอย่างน่าอัศจรรย์

เหตุปัจจัยและข่ายใยแห่งความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร 2547) คือ

1. ข่ายใยชีวิต หมายถึงระบบแห่งความสัมพันธ์ที่เป็นสถานะจริงตามธรรมชาติ มีการเชื่อมโยงอย่างต่อเนื่องและสลับซับซ้อน โดยที่ไม่มีรูปแบบแห่งความสัมพันธ์ที่แน่นอน เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นความลึ้นไหล ไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติและตามเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น

2. เครือข่าย ได้แก่ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเป็นข่าย หมายถึง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และอาจ หมายถึง โครงข่ายของระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เช่น ระบบน้ำประปา

ไฟฟ้า โทรศัพท์ Internet หรือระบบเทคโนโลยีโทรคมนาคมที่เป็นโครงสร้างทางกายภาพ ซึ่งมีการโยงโยงเป็นโครงข่ายที่ต่อเนื่อง ที่มีการกำหนดแบบแผน และมีได้กำหนดแบบแผนแห่งความสัมพันธ์เอาไว้ รวมทั้งมีขนาดและรูปแบบความสัมพันธ์ หรือการเชื่อมโยงที่แตกต่างและหลากหลาย

3. เครือข่ายทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับเครือข่าย โดยเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ เช่น กิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฯลฯ

ฐานคติที่สำคัญของคำว่า “เครือข่าย”

1. เครือข่าย คือ ธรรมชาติที่แท้ของสรรพสิ่ง
2. เครือข่าย เป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบ
3. เครือข่าย คือ โครงสร้างที่ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาติ

ฐานคติทั้ง 3 ประการเป็นการอธิบายถึงเครือข่ายในฐานะของข่ายใยชีวิต และความ เป็นเครือข่าย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและ การปฏิสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ โดยเป็นการอธิบายถึงความสัมพันธ์ที่โยงใยกับสรรพสิ่ง แล้วสร้างภาระหน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนเป็น ความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน เสมือนตาข่ายที่โยงใยและซับซ้อน และเหมือนห่วงโซ่ของสิ่งต่างๆที่มีการ สานต่อกันอย่างแนบแน่น แต่มีความยืดหยุ่นและมีความเป็นอิสระในตนเอง โดยเป็นกระบวนการที่ มีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

4. เครือข่าย เป็นระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์
 - 4.1 ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม
 - 4.2 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ
 - 4.3 ความสัมพันธ์ในกระบวนการเรียนรู้
5. เครือข่าย คือ การขยายผลและเติบโตอย่างมีพลัง

ฐานคติข้อที่ 4 – 5 เป็นการอธิบายถึงเครือข่ายทางสังคม (social network) ที่กล่าวถึง ระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ทั้งในด้านความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อกันในเชิง วัฒนธรรมความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีทั้งในด้านการพึ่งพา การขัดแย้ง และการครอบงำสิทธิและ ประโยชน์แล้วพัฒนาระบบความสัมพันธ์นั้น ด้วยกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งแนวคิดทั้ง 5 ประการนั้น มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจถึงความเป็นเครือข่าย โดยเฉพาะการนำฐานคิดข่ายใยชีวิตมา อธิบายเครือข่ายทางสังคมที่เกี่ยวข้องกันในมิติของความสัมพันธ์ที่โยงใย

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร(2547) ไม่มีสิ่งใดจะอยู่หรือเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว สรรพสิ่ง เกิดขึ้นอย่างมีเหตุปัจจัย มีการเชื่อมโยงเกาะเกี่ยวกันอย่างเป็นองค์รวม สิ่งใหญ่และสิ่งเล็กล้วนเป็น

องค์ประกอบของกันและกันถ้าเราเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เราก็จะเข้าใจถึงความเป็นเครือข่ายที่โยงใย ดังนั้นการเข้าใจชีวิตและเครือข่าย ก็คือ การเข้าใจในความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่มีต่อกัน โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่จะต้องอาศัยความยืดหยุ่น และการยอมรับจากฝ่ายต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ลงตัวมากที่สุด เช่น เครือข่ายประชาสังคมที่มาจากกลุ่มคนที่หลากหลายอาชีพ หลากหลายความคิดเห็น และมาทำงานร่วมกัน ซึ่งจะได้มุมมอง วิธีคิด และกระบวนการทำงานที่หลากหลายและเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (2547) อธิบายความหมายของเครือข่ายโดยนัยต่างๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ที่ทำงานด้านเครือข่าย ดังนี้

1. เครือข่าย : นัยคุณค่าแห่งความสัมพันธ์ หมายถึง ความสัมพันธ์ของหน่วยต่างๆ ในสังคมและข่ายของงานมิติแห่งความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันของผู้คนในบางงานหรือบางโอกาสเท่านั้น ซึ่งสามารถมองเห็นความเชื่อมโยงได้ชัดเจนในสถานการณ์ที่เป็นอยู่

2. เครือข่าย : นัยแห่งการประสานความร่วมมือ คือ ความเป็นเครือข่ายเกิดขึ้นจากความร่วมมือและการเปิดรับเพื่อให้เกิดความรู้และกระบวนการใหม่ กล่าวคือ การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มองค์กรแต่ละฝ่ายได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน

3. เครือข่าย : นัยภารกิจและกระบวนการ ภายใต้ยุทธศาสตร์ของความเป็นเครือข่ายนั้น ภารกิจและกระบวนการทำงานของฝ่ายต่างๆ เป็นสิ่งที่จะช่วยให้ความเป็นเครือข่ายนั้นมีความต่อเนื่อง การทำภารกิจต่อกัน โดยมีการขยายภารกิจและอุดมการณ์นั้นออกไปสู่กลุ่มอื่น เครือข่ายอื่นๆ เป็นการสร้างเครือข่ายให้เกิดขึ้น ดังนั้นเครือข่ายจึงเป็นนัยของการทำภารกิจที่เป็นกระบวนการ โดยเป็นทั้งกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กระบวนการมีส่วนร่วม และกระบวนการกลุ่มที่เป็นการระดมทรัพยากรในการสร้างพลังและอำนาจในการต่อรองให้สูงขึ้น

ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า จากความหมายดังกล่าว เครือข่าย จะมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของหลาย ๆ คน หรือหลาย ๆ ฝ่าย ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เป็นการเกิดขึ้นของกลุ่มหรือสังคม ซึ่งสามารถขยายผลไปสู่กลุ่มอื่นได้ และจะเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิตภายในเครือข่ายด้วยกัน ผู้วิจัยจะนำแนวคิดเครือข่ายทางสังคมไปใช้ในการสร้างคำถามเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลต่อไป

5. ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory)

สนธยา พลศรี (2545 : 176-178) กล่าวว่า แนวคิดทฤษฎีภาวะทันสมัย เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า ความเจริญหรือการพัฒนาสามารถที่จะแผ่ขยายจากสังคมหรือประเทศที่เจริญกว่าไปยังสังคมหรือประเทศที่ด้อยกว่า โดยประเทศที่เจริญกว่าเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ ที่เห็นว่าจำเป็น เช่น ความช่วยเหลือทางวิชาการ และทางเศรษฐกิจ เป็นต้น เพื่อให้ประเทศที่ด้อยกว่า

สามารถเปลี่ยนแปลงสถานะต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นสถานะทางเศรษฐกิจสังคม การเมือง หรือการบริหารให้มีลักษณะเหมือนกับประเทศที่เจริญแล้วเคยใช้มา สมมติฐานของภาวะทันสมัยนี้ได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นจริงเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะการช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาในการช่วยเหลือฟื้นฟูยุโรปตะวันตก และญี่ปุ่นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่มีสมมติฐานเดียวกันนี้เมื่อนำมาใช้กับประเทศกำลังพัฒนาที่ปรากฏว่าไม่จริงเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากประเทศกำลังพัฒนาที่ได้รับการช่วยเหลือจากประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกไม่สามารถสร้างความเจริญและพัฒนาประเทศด้วยตนเองได้

นอกจากนั้นแนวคิดทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่าสังคม เป็นระบบและมีความสมดุล แต่ในความสมดุลก็ยังไม่มีการพัฒนาหรือความเจริญอย่างเต็มที่ซึ่งตามหลักคิดของทฤษฎีนี้เชื่อว่าถ้าต้องการให้สังคมมีความเจริญก็มีความจำเป็นต้องนำสิ่งที่เจริญแล้วเข้าสู่ประเทศที่กำลังพัฒนา โดยการโยกย้ายถ่ายเทสิ่งที่ทันสมัยก้าวเข้าสู่ประเทศกำลังพัฒนานั้น และประเทศเหล่านั้นก็จะมีขบวนการปรับเปลี่ยนหรือโยกย้าย และผสมผสานกลมกลืน ปรับสภาพหรือสถานะสังคมให้มีรูปแบบตามสิ่งที่นำเข้าเหมือนเส้นตรง เพื่อให้ขบวนการปรับเปลี่ยนโยกย้าย และผสมผสาน สังคมล่าสมัยให้เปลี่ยนเป็นสังคมทันสมัยตามสิ่งที่นำเข้า โดยเน้นที่การสร้างสถาบันต่างๆ เพื่อเป็นแหล่งสร้างความทันสมัย ตามแนวคิดและกลไกการพัฒนา ถึงอย่างไรก็ตามนักวิชาการส่วนหนึ่ง ไม่เห็นด้วยกับการเลียนแบบประเทศที่เจริญแล้ว และไม่เห็นด้วยกับการรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศที่มีผลเสียและข้อจำกัดหลายอย่าง เช่น ต้องรับเอาแบบแผนของสถาบัน และการดำรงชีวิตของประเทศที่ให้ความช่วยเหลือมาเปลี่ยนแปลงสถาบัน และการดำรงชีวิตของประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งแตกต่างกับประเทศที่พัฒนาแล้ว การเปลี่ยนแปลงจึงไม่สำเร็จและเป็นการเปลี่ยนแปลงแต่รูปแบบภายนอกอย่างผิวเผิน ความช่วยเหลือที่ให้มากก็มีเงื่อนไขที่เอารัดเอาเปรียบมาก เช่น ต้องใช้ เงินกู้ยืมของประเทศผู้ให้กู้ ด้วยราคาที่สูงกว่าซื้อจากที่อื่นๆ และต้องจ้างผู้เชี่ยวชาญจากผู้ให้กู้ เป็นต้น

จากที่ได้กล่าวมานี้นับว่าเป็นแนวคิดกระแสหลัก โดยมีอิทธิพลมาจากโลกตะวันตกที่ต้องการจะพัฒนาประเทศที่กำลังพัฒนาต่างๆ ให้มีความทันสมัย โดยยึดตัวแบบของประเทศตะวันตกเป็นแม่แบบ ซึ่งถ้าหากจะกล่าวไปแล้วความสำเร็จของการพัฒนาตามแนวกระแสหลักนี้มีได้ จะสำเร็จได้ ตามเป้าหมายทุกประการ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ความสำเร็จก็ยังคงมีอยู่พอสมควร แต่สิ่งที่ควรคำนึงถึงต่อไปก็คือ ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นหลังจากดำเนินการพัฒนาไปแล้ว ว่าอะไรคือปัญหาที่สำคัญ และปัญหาเหล่านั้นมีทางแก้ไขอย่างไร เพื่อที่ปรับกระบวนการในการพัฒนาไปแนวทางที่จะเกื้อกูลต่อการสร้างสถานะหลุดพ้นจากความด้อยพัฒนาได้ในที่สุด

ที่มาของทฤษฎี

ทฤษฎีภาวะทันสมัยเกิดจากความสำเร็จอย่างรวดเร็วของโครงการมาร์แชลล์ (Marshall Plan) ที่สหรัฐอเมริกาช่วยเหลือประเทศต่าง ๆ ในยุโรปเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และสังคมวิทยา ได้ประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ

สาระสำคัญของทฤษฎี

ทฤษฎีภาวะทันสมัย มีสาระสำคัญดังนี้

1. การพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัย เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่ยังไม่เจริญก้าวหน้า มีระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมล้าหลัง ไปสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และมีเทคโนโลยีระดับสูงเช่นเดียวกับประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ (แสวง รัตนมงคลมาศ 2534 : 43)

2. เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและชีวิตส่วนตัวของบุคคลในแต่ละประเทศ จะมีภาวะแตกต่างกัน 2 ประการ คือ ภาวะเก่าแก่โบราณที่ล้าหลังกับภาวะทันสมัยที่มีความเจริญก้าวหน้า ต้องสร้างความทันสมัยที่ความล้าหลังโบราณ ประเทศจึงจะเจริญก้าวหน้า

3. ประเทศที่พัฒนาแล้วสามารถก้าวสู่ภาวะทันสมัยได้ด้วยตัวเอง แต่ประเทศด้อยพัฒนาไม่สามารถที่จะดำเนินกิจการได้สำเร็จ อาจสร้างความทันสมัยได้เพียงบางส่วนเท่านั้น ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองขึ้น

4. กระบวนการสร้างภาวะทันสมัยของประเทศด้อยพัฒนา ต้องเป็นไปเช่นเดียวกับลักษณะการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น และการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งความเจริญก้าวหน้าตามลำดับขั้นนี้เกิดขึ้นจากการที่สังคมยอมรับเทคโนโลยีทันสมัยในแต่ละขั้น โดยไม่ข้ามขั้นตอน

5. ภาวะทันสมัยทางเศรษฐกิจ คือ การมีโครงสร้างเศรษฐกิจที่ทันสมัยแบบสังคมอุตสาหกรรม และการสร้างชุมชนเมืองให้เกิดขึ้นโดยกระบวนการที่สำคัญ คือ การกลายเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) และกลายเป็นเมือง (Urbanization)

6. ภาวะทันสมัยในทางการเมือง คือ การนำการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีตัวแทน (Representative Democracy) ตามแบบกลุ่มประเทศในยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือมาใช้

7. ภาวะทันสมัยทางวัฒนธรรม คือ การใช้แนวคิดแบบสมเหตุสมผลเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินใจระบบค่านิยม บรรทัดฐานทัศนคติและเป้าหมายของสังคม โดยการวางข้อกำหนดเกี่ยวกับกิจกรรมทางสังคมของบุคคล และการจัดรูปองค์กรของสถาบันต่าง ๆ เป็นองค์กรขนาดใหญ่ (Bureaucracy) แบบตะวันตก

8. บุคลิกภาพของสมาชิกในสังคมทันสมัย (Modern Man) แบบชาวตะวันตก เช่น มีความรับผิดชอบ มุ่งความสำเร็จเป็นสำคัญ มีระบบค่านิยมและการเรียนรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective Participation)

9. ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างภาวะทันสมัย คือ ผู้เชี่ยวชาญทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองแบบตะวันตก ซึ่งอาจจะเป็นคนในประเทศหรือต่างประเทศก็ได้

10. รัฐต้องมีบทบาทในการวางแผนเพื่อผลักดันให้เกิดภาวะทันสมัย ด้วยการจัดตั้งองค์กรต่าง ๆ ขึ้นดำเนินงานอย่างจริงจัง ขอความช่วยเหลือจากประชาชนในประเทศและความร่วมมือกับรัฐบาลต่างประเทศ ทั้งในด้านเงินทุน เทคโนโลยีการตลาดและผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ (ปกรณั ปรียากร 2528 : 29-31)

ความทันสมัยหรือการทำให้ทันสมัย คือ การพัฒนาที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว แต่มีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด โดยในยุคเริ่มแรกนั้น เป็นการพัฒนาให้มีความทันสมัยอย่างสังคมตะวันตก ผ่านการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาอุตสาหกรรม และการพัฒนาการเมือง เป็นการเปลี่ยนแปลงสังคมของประเทศโลกที่สาม จากสังคม “ด้อยพัฒนา” สู่อุตสาหกรรม “พัฒนา” ด้วยการเลียนแบบอย่างของสังคมตะวันตก (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร 2545 : 17-18)

ทฤษฎีภาวะทันสมัย บอกถึงการเปลี่ยนแปลงกระบวนการจากสังคมที่ยังไม่เจริญ ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจการเมืองและสังคมยังล้าหลัง ไปสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และมีเทคโนโลยีระดับสูง ตามแบบประเศยุโรปตะวันตกและในอเมริกาเหนือ (Westernization) โดยผู้ที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงของประเทศคือกลุ่มชนชั้นนำของประเทศเหล่านั้น (National Elites)

แนวคิดเชื่อว่าสังคมเป็นระบบและมีความสมดุล แต่ในความสมดุลก็ยังไม่มีการพัฒนาหรือความเจริญอย่างเต็มที่ ซึ่งตามหลักคิดของทฤษฎีนี้ เชื่อว่าถ้าต้องการให้สังคมมีความเจริญก็มีความจำเป็นต้องนำสิ่งที่เจริญแล้วเข้ามาสู่สังคม (External input) จากการโยกย้าย (Transfer) สิ่งทันสมัยกว่าเข้าสู่สังคมนั้น ในสังคมที่ล้าสมัยก็จะมีขบวนการปรับเปลี่ยนหรือโยกย้าย และผสมผสานกลมกลืนกัน (Diffusion) ปรับสภาวะของสังคมให้มีรูปแบบตามสิ่งที่นำเข้าเหมือนเส้นตรง (Linear)

ตามแนวคิดของทฤษฎีนี้เพื่อให้ขบวนการปรับเปลี่ยน โยกย้ายและผสมผสาน สังคมล้าสมัย ให้เปลี่ยนเป็นสังคมทันสมัยตามสิ่งที่นำเข้า จึงเน้นการสร้างสถาบัน (Institute-Building) เพื่อเป็นแหล่งสร้างความทันสมัย ตามแนวคิดและกลไกการพัฒนา สาเหตุที่ทำให้ทฤษฎีภาวะทันสมัยตั้งกีดอยู่ในสำนักโครงสร้างหน้าที่เพราะกลุ่มนี้มีแนวคิดว่าการพัฒนาโดยการนำเข้าสิ่งที่

เรียกว่าทันสมัยกว่าเข้าไปในสังคมเพื่อให้มีการเปรียบเทียบ ในสังคมก็จะมี การปรับเปลี่ยน ผสมผสานกันของสภาพสังคมล้ำสมัยให้เปลี่ยนเป็นภาวะทันสมัยตามรูปแบบนำเข้า เมื่อสังคมมีการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ มีการปรับตัวไปในทางที่ดีขึ้น จึงเป็นการมองการเปลี่ยนแปลง ของสังคมใน ค่ายของ Evolution เมื่อสังคมเกิดการไม่ทำหน้าที่ของตนเองก็จะมี การ Reform ขึ้นใหม่ สังคมก็จะพัฒนาขึ้นอีก ทฤษฎีนี้เชื่อว่าเมื่อสังคมมีการพัฒนาความยากจนก็จะลดลง

จะเห็นได้ว่า แนวความคิดของทฤษฎีภาวะทันสมัย เกิดจากการผสมผสานหลักการของ ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม กับระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมของประเทศใน กลุ่มยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกับกลุ่มประเทศสังคมนิยม ทฤษฎี ภาวะทันสมัยเป็นที่ยอมรับขององค์การสหประชาชาติ จึงจัดตั้ง โครงการช่วยเหลือการพัฒนา ระหว่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศขึ้นหลายองค์กรที่สำคัญ คือ ธนาคารเพื่อการพัฒนา ระหว่างประเทศ (International Bank for Reconstruction and Development) กองทุนการเงิน ระหว่างประเทศ (International Monetary Fund) ธนาคารโลก (World Bank) เป็นต้น

ผลจากการที่สังคมไทยรับเอาภาวะความทันสมัยเข้ามา (แสวง รัตนมงคลมาส 2534)

1. จากการนำเข้าของภาวะทันสมัยของการเกษตร โดยไม่ได้มีสำนึกจากการจัดการและ ความเหมาะสมทางด้านสภาพแวดล้อม และการประยุกต์ใช้กับความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มี คุณค่า ทำให้เกษตรกรอยู่ในสภาพเป็นหนี้สิน และสูญเสียที่ดินทำกิน อยู่ในวงจรของความยากจน ไม่จบสิ้น

2. การปกครองแบบประชาธิปไตยของไทย กระทำการเปลี่ยนแปลงมาจากบุคคลกลุ่มหนึ่ง ที่มิใช่โดยประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลง ประชาธิปไตยของไทยไม่ได้พัฒนา มาจากประชาชนและเพื่อประชาชนโดยแท้จริง จึงทำให้ประชาธิปไตยในประเทศไทยพัฒนาไป อย่างไม่เต็มที่

3. ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเป็นเกษตรกร โดยส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการบริหาร

4. ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นระบบที่ทำให้ประชากรส่วนใหญ่ของสังคมไทยเป็น ผู้มีภาวะยากจนถือครองทรัพย์สินเป็นส่วนน้อย และมีคนกลุ่มน้อยที่เป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวยเป็นผู้ถือครอง ทรัพย์สินเป็นส่วนใหญ่ของสังคม

5. การรับเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาทำให้ประชาชนได้รับความสะดวกสบาย ทำให้ ประชาชนพยายามให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีโดยผ่านทางผลิตภัณฑ์ต่างๆ ในบางกรณีใช้เพื่อการ เลียนแบบเพื่อให้ได้การยอมรับของสังคม ไม่ได้รับประโยชน์จากเทคโนโลยีอย่างเต็มที่ เทคโนโลยี บางอย่างที่ไม่เหมาะสมยังส่งผลให้เกิดความเสียหายทางสภาพแวดล้อม และวิถีชีวิตที่เหมาะสม

6. การเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรต่างๆของโลกโดยจัดตั้งโดยชาติตะวันตกที่ทันสมัยแล้ว และมีความแตกต่างทางด้านความเจริญทางเศรษฐกิจ ทำให้ข้อตกลงบางอย่างขององค์กรต่างๆ เหล่านั้นเป็นประโยชน์กับเฉพาะ บางประเทศแต่ก่อให้เกิดความเสียหายกับหลายๆ ประเทศที่มีการพัฒนาน้อยกว่า

7. การที่ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ไม่มีประโยชน์และช่วยทำให้เกิดการกระตุ้นให้ทำตาม เช่นการโฆษณาเพื่อช่วยให้เกิดความอยากมีอยากได้ อยากใช้สินค้าที่ไม่จำเป็น และการเลียนแบบวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสมกับพื้นฐานและสภาพของสังคม ทำให้ประชาชนเป็นเหยื่อของการโฆษณาชวนเชื่อมากกว่าการบริโภคข่าวสารเพื่อการพัฒนา

8. การเปลี่ยนแปลงกฎหมายให้มีความทันสมัยแต่ไม่เหมาะสมกับสังคมไทยทำให้ประเทศไทยสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่า เสียเปรียบทางการค้า และวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมบางอย่างของสังคม เช่นกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา กฎหมายที่ส่งเสริมให้คนเล่นการพนัน เป็นต้น

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การพัฒนาประเทศเป็นกระบวนการ ซึ่งเพิ่มผลผลิตและการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านปริมาณและเพิ่มคุณค่าของสังคมเชิงคุณภาพด้วย (แสวง รัตนมงคลมาส 2534)

การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดภาวะทันสมัยนั้นจะต้องใช้ปัจจัยนำเข้าภายนอกโดยการนำเข้าให้เพียงพอ และเหมาะสม ไม่เช่นนั้นแล้วจะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า “ทันสมัยแต่ไม่พัฒนา” ดังจะเห็นได้ว่าโอกาสที่ประเทศไทยนั้นจะต้องพึ่งพาประเทศโลกตะวันตกนั้นสูงมาก และการพึ่งพาประเทศอื่นอยู่นั้น ก็จะส่งผลให้เสียดุลการค้า และมีการพึ่งตนเองนั้นได้น้อย

ข้อวิจารณ์ต่อการพัฒนาประเทศตามแนวทฤษฎีความทันสมัย

แสวง รัตนมงคลมาส (2534) อธิบายว่า ในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งสภาวะแวดล้อมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และความต้องการของสังคมไทยที่จะต้องปรับเปลี่ยนให้พร้อมในการที่จะแข่งขันในเวทีเศรษฐกิจของโลก สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาท้าทาย ซึ่งสังคมไทยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทไปตามกระแสหลักคั้น 4 กระแส คือ ความทันสมัย (modernization) การเปิดเสรี (liberalization) การมุ่งสู่ปวงชน (popularization) และความเป็นสากล (internationalization)

ในยุคที่ต้องการทำให้ประเทศไทย “ทันสมัย” (Modernization) เช่นนี้ ซึ่งหมายความว่าความทันสมัยได้ก็ต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เป็นแบบ “ตะวันตก” (Westernization) ซึ่งก็ไม่ได้ผิด แต่ผิดตรงที่มองไม่เห็นคุณค่าของไทย อาทิ ไม่เล่นดนตรีไทย ต้องฟังเพลงสากล ไม่สนับสนุนการเล่นลิเก ต้องแต่งตัวทันสมัยใส่สูท ฯลฯ ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นเห็นว่าประเทศได้ถูกรอบงำจากกระบวนการทันสมัยนิยมตะวันตก (westernism) ซึ่งครอบงำสังคมและชนชั้นนำในสังคมมานาน โดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม

แต่ในความเป็นจริงแล้ว ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาที่เน้นแต่เรื่องความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้ คุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศด้อยพัฒนา ยังคงตกต่ำเหมือนเดิม (แสวง รัตนมงคลมาส 2534)

กล่าวได้ว่า การพัฒนาประเทศนั้นยังมีความเชื่ออย่างเหนียวแน่นว่า การเจริญเติบโต ไม่ว่าจะของผลผลิต หรือของรายได้ จะสามารถขจัดความยากจน ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาอื่น ๆ ได้ การเจริญเติบโตจึงยังเป็นเป้าหมายสูงสุดของรัฐ ไม่ว่าจะในยุคเริ่มการพัฒนาประเทศไปสู่ภาวะทันสมัย (Modernization) ในช่วงปี พ.ศ.2504 และยุคแข่งขันกันให้ทันกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization)

ในปัจจุบัน ทั้ง ๆ ที่ผลของการพัฒนาในประเทศต่าง ๆ ได้ทำให้ช่องว่างของประเทศร่ำรวยและยากจนเพิ่มขึ้น และภายในประเทศไทยเองได้บทสรุปใหญ่เมื่อครั้งจัดทำแผนพัฒนาฉบับที่ 8 ว่า "เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน" คือการพัฒนาของรัฐได้นำหายนภัยมาสู่ชีวิตของบุคคล สังคม โดยเฉพาะชุมชนชนบทและระบบนิเวศ เป็น"เศรษฐกิจดี"ของคนหยิบมือหนึ่งในของท่ามกลางคนจนเร่ร่อนอีกจำนวนมาก และคนจนธรรมดาอีกหลายสิบล้านคน แต่กระนั้นรัฐก็ยังคงมีวิธีคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศและการจัดการความยากจนในแบบเดิม อันสะท้อนให้เห็นว่า 40 กว่าปีที่ผ่านมา กระบวนทัศน์การพัฒนาของรัฐไม่มีการเปลี่ยนแปลงในระดับที่เรียกว่าเป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) เลย สำหรับกระบวนทัศน์เมื่อ 40 ปีที่แล้ว คือ ความเชื่อพื้นฐานที่ว่า (แสวง รัตนมงคลมาส .2534)

1. การพัฒนา คือ ความก้าวหน้า เป็นเรื่องเกี่ยวกับเทคนิค ซึ่งต้องดำเนินการโดย "ผู้เชี่ยวชาญ" ด้านต่าง ๆ เช่น นักเศรษฐศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์ นักบริหาร ผู้ว่าCEO ฯลฯ เพื่อนำเอาแนวคิดทางเทคนิคเข้ามาใช้ในการวางแผนพัฒนาให้เกิดความสำเร็จ โดยถือว่าความก้าวหน้า (หรือการพัฒนา) นั้น คือ ความเจริญเติบโตซึ่งวัดกันได้ที่ถาวรวัตถุ โดยเฉพาะเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ

2. ประเทศพัฒนาแล้ว โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาเป็นต้นแบบของการพัฒนาที่พึงประสงค์สูงสุด คือสังคมแห่งความมั่งคั่ง รายได้พลเมืองและประเทศสูง มีวิถีชีวิตที่หรูหราสะดวกสบาย ก้าวหน้าด้วยเทคโนโลยีทุกด้าน เป็นต้นแบบที่ประเทศอื่นจะต้องกวดตามให้ทัน

3. รัฐไม่ละทิ้งวิธีคิดต่อการพัฒนา ในแบบที่ใช้กันมาตั้งแต่ พ.ศ. 2504 คือ ตั้งแต่ช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 และต่อเนื่องมา คือวิธีคิดและวิเคราะห์ที่เรียกว่า เป็นการหาว่าสิ่งที่ประเทศไทยไม่มีหรือขาดไปคืออะไร จึงเป็นเหตุให้ด้อยพัฒนาเมื่อตั้งแต่ 40 ปีที่แล้ว และมาในปัจจุบันคือการพยายามหาว่า ปัจจัยอะไรที่หายไปและทำให้ประเทศไทยกวดไม่ทันกระแสการแข่งขันของโลกาภิวัตน์ ในขณะที่เดียวกันก็จะคิดว่ามีปัจจัยเดียวที่เป็นกุญแจหลักสำคัญที่สุด ซึ่งจะ ทำให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปสู่ภาวะทันสมัยได้เหมือนประเทศพัฒนาแล้ว หรือในปัจจุบันคือปัจจัยหลักซึ่งจะทำให้เราสามารถวิ่งไล่ตามกระแสโลกาภิวัตน์

วิธีคิดและวิเคราะห์ดังกล่าวของรัฐ ได้ทำให้การพัฒนาที่ผ่านมา เกิดมาภาพที่ดูเสมือนหนึ่งว่า รัฐมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลง เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องและขจัดข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่เกิดจากการพัฒนาที่ล้มเหลว เพื่อให้เห็นถึงตัวอย่างของกระบวนการทัศน์และวิธีคิดนี้ ขอยกตัวอย่างจากกระบวนการทัศน์และวิธีคิดในช่วงเริ่มต้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับแรก (พ.ศ.2504) ซึ่งรัฐมีกระบวนการทัศน์เมื่อเริ่มต้นการพัฒนาว่า

1. สภาพความด้อยพัฒนาหรือความยากจน เป็นสภาพพื้นฐานโดยดั้งเดิมของประเทศไทย ซึ่งมีมากและหนาแน่นในชนบท และเป็นความยากจนสัมบูรณ์

2. สาเหตุซึ่งทำให้ชนบทยากจนด้อยพัฒนา เพราะประเทศไทยยังไม่ได้พัฒนาไปสู่ภาวะทันสมัย ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต้องมีปัจจัยสำคัญคือ เงินทุน, การผลิตภาคอุตสาหกรรมที่ใช้เครื่องจักร, ความรู้ทางเทคนิควิทยาการสมัยใหม่, การบริหารจัดการที่มีระบบและกลไกของรัฐ, ทัศนคติ-ค่านิยมทันสมัยคือมีวิธีคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์

ด้วยความเชื่อนี้ หมายความว่าประเทศไทยขาดปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการไปสู่ภาวะทันสมัยเป็นอย่างมาก แม้ว่าในบางปัจจัย คือ เงินทุนและการบริหารจัดการ มิได้เป็นศูนย์ แต่ก็อยู่ในระดับต่ำไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ รายได้ประชาชาติ เงินออม หรือในด้านการบริหาร รัฐจะมีหน่วยงาน กลไกข้าราชการ โครงการพัฒนาอยู่ในระดับหนึ่งเพื่อการพัฒนาชนบทแล้ว แต่ก็ยังเป็นจำนวนน้อยและเป็นไปอย่างขาดความต่อเนื่องและทิศทาง (แสวง รัตนมงคลมาศ 2534)

ปัจจัยที่ขาดหายไปเลยในชนบทคือ การผลิตภาคอุตสาหกรรม ความรู้สมัยใหม่ในด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เทคนิควิทยาการต่างๆ และปัจจัยค่านิยมความเชื่อ วิธีคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะในปัจจัยสุดท้ายนี้ รัฐเชื่อว่านอกจากชนบทจะไม่มีปัจจัยดังกล่าวแล้ว ในสภาพของชนบทเองยังมีระบบค่านิยม ความเชื่อ และจารีตประเพณี วิธีคิดอันตรงกันข้ามและเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ไปสู่ภาวะทันสมัย ซึ่งรัฐจะต้องจัดการกับปัจจัยลบประการนี้ของชนบทด้วย ในขณะที่เดียวกันรัฐก็เห็นว่าชนบทมีปัจจัยบวกที่เอื้อต่อการพัฒนาเงินทุน นั่นคือทรัพยากรธรรมชาติที่ยังอุดมสมบูรณ์และสามารถแปรเปลี่ยนให้เป็นเงินทุนเพื่อ การพัฒนาได้รวมทั้งเป็นฐานของการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมและเมือง

ในขณะที่เดียวกัน รัฐก็เห็นว่า ปัจจัยเดียวที่สำคัญ เพื่อกำจัดความด้อยพัฒนาและยากจนคือการสร้างและเพิ่มความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะเพิ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด ด้วยการเพิ่มการผลิตภาคอุตสาหกรรมและบริการ และเปลี่ยนเกษตรกรรมให้เป็นอุตสาหกรรม เพราะอุตสาหกรรมเป็นภาคการผลิตซึ่งสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สิ่งที่ผลิตได้มากกว่าเกษตรกรรม จึงมีผลต่ออัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง ซึ่งหากรัฐสามารถทำให้สูงมากพอจนเกิดการรินไหลลงล่าง แล้วความยากจนและความด้อยพัฒนาจะหายไปเป็นลำดับ อีกทั้งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

(ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ, รายได้ประชาชาติ) จะช่วยให้รัฐมีเงินทุน/งบประมาณมากขึ้นเพื่อไปพัฒนาความทันสมัยในด้านอื่น ๆ ให้แก่ประเทศและพลเมือง ในขณะที่ปัจเจกบุคคลเองจะมีรายได้ เงินออมเพิ่มขึ้นเพื่อไปพัฒนาการผลิต การศึกษา คุณภาพชีวิตให้ทันสมัยได้มากขึ้นเช่นกัน ด้วย รายได้หรือเงินจึงเป็นกุญแจสำคัญของการพัฒนาในกระบวนทัศน์นี้

หลังจากการพัฒนาผ่านไปได้ 2-3 แผน เกิดผลกระทบมากมายที่เกินความคาดหมาย นักวิชาการที่เป็นแกนนำความคิดของรัฐ จึงมีการปรับปรุงสมการความคิดด้วยการทยอยเพิ่มปัจจัยใหม่ที่รัฐคิดว่าจะช่วยให้การพัฒนาดำเนินการต่อไปได้เช่นที่มุ่งหวัง ตัวอย่างเช่น

1. การเพิ่มปัจจัยสิ่งแวดล้อมการอนุรักษ์ธรรมชาติ เมื่อพบว่า ระบบนิเวศในชนบทเริ่มเสื่อมโทรม จากการพัฒนา

2. ปรับปรุงปัจจัย"อุตสาหกรรม"จากการทดแทนการนำเข้า มาเป็นอุตสาหกรรม การส่งออก

3. ปรับปรุงปัจจัยความรู้ ด้วยการพัฒนาการศึกษาระดับสูงเพื่อตอบสนองตลาดงานจ้างในสาขาที่ขาดแคลนและจำเป็นต่อการพัฒนาไปสู่ภาวะทันสมัย

4. เมื่อประเทศเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไปสู่ประชาธิปไตยมากขึ้น และโลกเริ่มเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์ รัฐเพิ่มปัจจัยการมีส่วนร่วม ภูมิปัญญาชาวบ้าน เศรษฐกิจชุมชน การกระจายอำนาจให้ท้องถิ่น ประชาสังคม ธรรมนูญ บรรษัทภิบาล เศรษฐกิจฐานราก (กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารคนจน หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์) ฯลฯ เข้าไปในกระบวนทัศน์การพัฒนาของรัฐ และล่าสุดประเทศไทยจะต้องพัฒนาปัจจัยความรู้เรื่องพันธุวิศวกรรม เพื่อใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของทรัพยากรที่เรามีอยู่ และปัจจัยระบบสารสนเทศ เพื่อให้กวัดทันโลกาภิวัตน์ ซึ่งกำลังจะตัดสินอนาคตกันด้วยวิทยาศาสตร์พันธุวิศวกรรม

ตลอด 40 กว่าปีที่ล่วงมา ไม่ว่ารัฐจะเพิ่มปัจจัยอะไรเข้าไปตามวิธีคิดดังกล่าวมาก็ตาม แต่ความเชื่อที่รัฐไม่เคยเปลี่ยนแปลง คือความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ที่เป็นกุญแจสำคัญของการก่อให้เกิดการพัฒนา ปัจจัยทั้งหมด ไม่ว่าในยุคไปสู่ภาวะทันสมัยหรือโลกาภิวัตน์ ซึ่งทำให้"เงิน" เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของการพัฒนา ทั้งในระดับประเทศและบุคคล และการเจริญเติบโตได้กลายมาเป็น "จุดหมาย" ของการพัฒนาไปโดยอัตโนมัติ มิใช่เป็นเพียง"เครื่องมือ"ของการพัฒนาเท่านั้น

กระบวนทัศน์ที่กล่าวมาของรัฐ จะเห็นได้ชัดเจนว่า เป็นกระบวนทัศน์ วิธีคิดและการจัดการแบบแยกส่วน กลไก และลดทอนปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาความยากจน ให้เป็นเรื่องของการขาดรายได้ ไม่มีเงินทุน ขาดความรู้ ขาดศีลธรรม มีลูกมาก สุขอนามัยไม่ดี ขาด"การมีส่วนร่วม" ขาดเม็ดเงินในชุมชน ฯลฯ แล้วทยอยเพิ่มปัจจัยที่หายไปเหล่านี้เข้าไป พร้อมไปกับความหวังใหม่ว่า

สภาพความยากจนจะหายไปและความเจริญก้าวหน้าจะเข้ามาแทนที่ ซึ่งไม่ประสบความสำเร็จมาตลอดช่วง 40 ปีของการพัฒนา

ดังนั้น การที่รัฐสร้าง"ปัจจัยใหม่"ของการพัฒนาความทันสมัยให้แก่ชุมชน เช่น การสร้างทุน, การผลิตแบบใหม่, ค่านิยมและความรู้ใหม่ พร้อมกับสกัดกั้นหรือทำลายปัจจัยเดิมบางอย่างของชุมชนซึ่งรัฐเห็นว่าเป็นอุปสรรคของ"การพัฒนา"

ดังนั้น หากพิจารณาตามกรอบความคิดนี้ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และ 9 ในปัจจุบัน ซึ่งรัฐระบุว่ามีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากแยกส่วน (เศรษฐกิจ / สังคม / สิ่งแวดล้อม / ฯลฯ) มาเป็นองค์รวม และเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพิ่มเรื่องจิตวิญญาณ โอภาสทางสังคม ฯลฯ ก็ยังไม่เป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากแยกส่วนมาเป็นองค์รวมแต่อย่างใด เพราะเป็นการเอาองค์ประกอบที่เพิ่มเข้ามา เช่น ปัจจัยสังคม สิ่งแวดล้อม จิตวิญญาณ ฯลฯ มารวมกันแล้วเรียกว่า"องค์รวม" โดยสัมพันธ์ภาพขององค์ประกอบเกิดขึ้นภายหลัง (หรือไม่เกิดขึ้นเลย) การพัฒนาของรัฐที่พยายามให้เป็นองค์รวม จึงยากที่จะเกิดขึ้นอย่างกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน หากแยกส่วนตลอดมาและอาจจะตลอดไป (แม้จะปฏิรูประบอบราชการก็ตาม)

เนื่องจากกระบวนทัศน์และวิธีคิดที่เริ่มต้นแบบแยกส่วน ไม่อาจก่อให้เกิดการจัดการแบบองค์รวมได้ เพราะสถานะองค์รวมอันแท้จริง ต้องเกิดจากการจัดสัมพันธ์ภาพระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของการพัฒนาก่อน ซึ่งในกรณีของการพัฒนา คือ การจัดสัมพันธ์ภาพของอำนาจ (เช่น การตัดสินใจ, สิทธิ) สัมพันธ์ภาพของความรู้ ทรัพยากร ฯลฯ ระหว่างมนุษย์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนั่นเอง ในขณะที่เดียวกันการจัดสัมพันธ์ภาพในระบบของมนุษย์ จะต้องสอดคล้องกับสัมพันธ์ภาพของระบบที่ใหญ่กว่า คือระบบนิเวศด้วย การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงจะเกิดได้จริงทั้งหมด โดยนัยนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืนมีอาจเกิดขึ้นได้เลย หากการพัฒนาไม่ก่อให้เกิดการจัดระบบสัมพันธ์ภาพของอำนาจ ความรู้ ทรัพยากร ระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในสังคมไทยเสียใหม่ (รัฐ ประชาชน ธุรกิจ) อย่างใส่ใจในสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษย์และระบบนิเวศด้วย

การนำทฤษฎีไปใช้ในการพัฒนาชุมชน (แสวง รัตนมงคลมาส 2534)

1. ทฤษฎีภาวะทันสมัยเชื่อว่าการพัฒนาต้องสร้างภาวะทันสมัยให้เกิดขึ้นในโครงสร้างของสังคมทั้งระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และบุคคลในสังคมไม่ใช่เพียงส่วนใดส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชนจึงควรดำเนินการพัฒนาไปพร้อม ๆ กันหลาย ๆ ด้านในลักษณะแบบอเนกประสงค์ ไม่ใช่การดำเนินการด้านใดด้านหนึ่งเพียงอย่างเดียว

2. ทฤษฎีภาวะทันสมัยเชื่อว่าประเทศด้อยพัฒนาไม่สามารถดำเนินการพัฒนาได้โดยตนเอง จึงดำเนินการตามประเทศที่พัฒนาแล้ว และขอความช่วยเหลือทั้งจากประชาชนในประเทศและประเทศต่าง ๆ จึงจะประสบความสำเร็จ ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้ กล่าวคือ

ในการพัฒนาชุมชนควรศึกษาจากชุมชนที่ประสบความสำเร็จแล้วปรับปรุงให้เหมาะสมกับชุมชนของตน แสวงหาความร่วมมือจากคนในชุมชนและสร้างเครือข่ายการพัฒนา กับชุมชนต่าง ๆ เพื่อสร้างพลังให้การพัฒนาประสบความสำเร็จต่อไป

3. ทฤษฎีภาวะทันสมัยมุ่งเน้นการดำเนินงาน โดยการจัดองค์กรที่เหมาะสมในการดำเนินการพัฒนาชุมชนก็ใช้การจัดตั้งองค์กร และการพัฒนาในรูปของกลุ่มและองค์กรเช่นเดียวกัน จึงควรนำแนวทางการจัดองค์กรและการดำเนินงานในองค์กรของทฤษฎีภาวะทันสมัยไปใช้ในการดำเนินงานด้วย

4. ทฤษฎีภาวะทันสมัยได้กำหนดลักษณะของบุคคลที่ทันสมัยเอาไว้หลายประการ ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดลักษณะบุคคลที่พัฒนาแล้วของการพัฒนาชุมชนได้

5. ทฤษฎีภาวะทันสมัยมีเป้าหมายและตัวบ่งชี้ภาวะทันสมัยในด้านต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจน ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนและโครงการพัฒนาชุมชน ตลอดจนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนได้

สรุป ทฤษฎีภาวะทันสมัย เป็นการอธิบายถึงการนำพาประเทศจากความไม่ทันสมัยไปสู่ความทันสมัยเทียบเคียงนานาอารยะประเทศ เป็นการพาประเทศไปสู่ความเจริญ ซึ่งประเทศที่พัฒนาแล้วสามารถนำพาประเทศไปสู่ภาวะทันสมัยได้ด้วยตัวเอง แต่ประเทศที่กำลังพัฒนาหรือประเทศด้อยพัฒนาไม่สามารถนำพาประเทศไปสู่ภาวะทันสมัยได้ด้วยตนเอง จึงต้องพึ่งพาประเทศที่พัฒนาแล้วให้เข้ามาพัฒนาประเทศของตน ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำมุมมองของทฤษฎีภาวะทันสมัยที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน มาใช้เป็นกรอบแนวคิดและสร้างแนวคำถามในการวิจัยเกี่ยวกับความเจริญก้าวหน้า ที่เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามได้รับจากภายนอกนั้นก่อให้เกิดการพัฒนาในด้านใดบ้าง

6. แนวคิดเรื่องการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม

กุ้งก้ามกราม มีชื่อเรียกที่รู้จักกันหลายชื่อ คือ กุ้งนาง กุ้งหลวง กุ้งก้ามเกลี้ยง กุ้งแห กุ้งใหญ่ และภาคใต้เรียกแม่กุ้ง เป็นกุ้งน้ำจืดที่มีขนาดใหญ่ของประเทศไทย ตัวโตที่สุดเท่าที่เคยพบ มีความยาวจากหัวถึงหางประมาณ 25 เซนติเมตรหนัก 470 กรัม พบที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นสัตว์น้ำที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ มีราคาแพง

6.1 แหล่งที่อยู่อาศัย

กุ้งก้ามกรามอาศัยในแหล่งน้ำจืด ซึ่งมีทางน้ำไหลติดต่อกับน้ำทะเล จึงสามารถดำรงชีพได้ทั้งในน้ำกร่อยและน้ำจืด มีถิ่นกำเนิดในทวีปเอเชีย พบทั่วไปในประเทศไทย พม่า เวียดนาม เขมร มาเลเซีย บังกลาเทศ อินเดีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และเคยมีรายงานว่าพบในมหาสมุทรอินเดีย ในประเทศไทยกุ้งก้ามกรามแพร่กระจายอยู่ทั่วไปในแหล่งน้ำจืด เช่น ภาคกลางพบอาศัยอยู่ในแม่น้ำ

เจ้าพระยา แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำบางปะกงแม่น้ำท่าจีน แม่น้ำปราณบุรี และแม่น้ำนครนายก เช่นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา นนทบุรี ปทุมธานี อยุธยา ชัยนาท อ่างทอง นครสวรรค์ ราชบุรี สุพรรณบุรี สมุทรสาครสมุทรสงคราม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือยกเว้นแม่น้ำโขง แม่น้ำระยอง จ.ระยอง และแม่น้ำเวฬุ จ.ตราด ส่วนภาคเหนือเคยพบกึ่งกำกรวมที่แม่น้ำแม่ ซึ่ง เป็นสาขาของแม่น้ำสาละวิน ที่อำเภอ แม่สอด จ.ตาก นอกจากนี้ยังพบในที่ที่มีทางน้ำไหลขึ้นลงติดต่อกับทะเลในภาคใต้พบที่จังหวัด สุราษฎร์ธานี ปัตตานี ทะเลสาบสงขลา พัทลุงชุมพร ภูเก็ต นครศรีธรรมราช ประจวบคีรีขันธ์ โดยเฉพาะในทะเลสาบสงขลาและพัทลุง มีชุกชุมมากที่สุด ความอุดมสมบูรณ์ของกึ่งกำกรวมใน แหล่งน้ำธรรมชาติมีจำนวนลดลง เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น การทำการประมงมาก เกินควร การทำการประมงผิดวิธี ปัญหาจากมลภาวะต่างๆ การเพิ่มขึ้นของประชากร (แหล่งความรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางด้านประมง 2554)

6.2 รูปร่างลักษณะ

ลักษณะภายนอกโดยทั่วไปของกึ่งกำกรวม จะมีลำตัวเป็นปล้อง ส่วนหัวและอก คลุมด้วยเปลือกขึ้นเดียวกัน ส่วนของลำตัวมีลักษณะเป็นปล้องๆ มี 6 ปล้อง กิริมีลักษณะโค้งขึ้นมี ลักษณะหยักเป็นฟันเลื่อยโดยด้านบนมีจำนวนระหว่าง 13-16 ซี่ ด้านล่างมีจำนวนระหว่าง 10-14 ซี่ โคนกรีกกว้างและหนากว่า ปลายกรียวถึงแผ่นฐานหนวดคู่ที่ 2 กึ่งกำกรวมมีหนวด 2 คู่ หนวดคู่ แรกส่วนของโคนหนาแบ่งเป็น 3 ข้อปล้อง ปล้องที่ 3 แยกเป็นเส้นหนวด 2 เส้น หนวดคู่ที่สองยาว กว่าหนวดคู่ที่หนึ่งแบ่งเป็น 5 ข้อปล้อง ความยาวของแผ่นฐานหนวดคู่ที่สองยาวเป็น 3 เท่าของ ความกว้างแผ่นฐานหนวดคู่ที่สองขาเดินของกึ่งกำกรวมมี 5 คู่ โดยขาคู่หนึ่งและที่สอง ตรงปลายมี ลักษณะเป็นก้าม ส่วนคู่ที่สาม ลี ห้า ตรงปลายมีลักษณะเป็นปลายแหลมธรรมดา ขาเดินคู่ที่สองที่มี ลักษณะเป็นก้าม นั้น ถ้าเป็นกึ่งตัวผู้จะมีลักษณะใหญ่มาก โดยทั่วๆ ไปส่วนของก้ามทำหน้าที่ในการ จับอาหาร ป้อนเข้าปากและป้องกันศัตรู ขาว่ายน้ำของกึ่งกำกรวมมี 5 คู่ส่วนแพนหางมีลักษณะแหลม ตรงปลายด้านข้างเป็นแพนออกไป 2 ข้าง ลักษณะของลี ลีของกึ่งกำกรวมโดยทั่วไปมีสีน้ำตาลเงินอม เหลืองโดยเฉพาะขาเดินคู่ที่เป็น ก้ามและส่วนของลำตัวมีสีน้ำตาลเงินเข้ม ปลายขา มักเป็นชมพูอมแดง แพนหางตอนปลายมีสีชมพูอมแดงทั่วๆ ไป

6.3 ระบบสืบพันธุ์

กึ่งกำกรวมตัวผู้มีย่อมผลิตน้ำเชื้อลักษณะเป็นพู่แบน 2 พู่ ขนาดกว้างประมาณ 3 มิลลิเมตร ยาวประมาณ 5 มิลลิเมตร ที่ปลายเชื่อมติดกัน ตำแหน่งที่ตั้งอยู่บนส่วนที่เป็นตับและตับอ่อนและอยู่ด้านล่างของหัวใจ ส่วนท้ายของต่อมผลิตน้ำเชื้อแต่ละพู่มีท่อขนาน้ำเชื้อมาบริเวณ โคนขา เดินคู่ที่ห้า และส่งต่อมายังถุงเก็บน้ำเชื้อซึ่งมีช่องเปิดออกภายนอกที่โคนขาเดินคู่ที่ห้าทั้ง 2 ข้าง น้ำเชื้อของกึ่งกำกรวมเพศผู้ไม่เคยอ่อนไหว มีลักษณะคล้ายดอกเห็ดขนาดกว้างประมาณ 7.5 ไมครอน

และมีหางเล็กๆ ยาวประมาณ 12.5 ไมครอน น้ำเชื้อตัวผู้จะถูกผลิตที่ต่อมผลิตน้ำเชื้อและนำมาเก็บที่โคนขาเดินคู่ที่ห้า โดยมีผนังบางๆ หุ้มอยู่ในถุงเก็บน้ำเชื้อหนึ่งๆ จะพบถุงน้ำเชื้อประมาณ 2 ถุง กึ่งก้ามกรามเพศเมียเรียงไขว้ตำแหน่งเดียวกับต่อมผลิตน้ำเชื้อของตัวผู้ ลักษณะเป็นพวงแบนๆ 2 พวง เชื่อมติดกันทางด้านท้ายมีขนาดใหญ่จนบังส่วนของดักและดักอ่อนได้ทั้งหมดใน ช่วงมีไขว้เรียงไขว้จะขยายใหญ่คลุมส่วนหัว ออก และหัวใจ ท่อนำไข่ทั้งสองข้างเป็นท่อ โคนมีช่องเปิดออกภายนอกที่โคนขาเดินคู่ที่สาม

ความแตกต่างระหว่างกึ่งเพศผู้และเพศเมีย กึ่งก้ามกรามที่ยังมีขนาดเล็กสามารถแยกเพศโดยดูลักษณะของขาว่ายน้ำคู่ที่สอง ถ้าเป็นกึ่งเพศเมีย ตรงปลายขาว่ายน้ำคู่ที่สอง ตรงปล้องสุดท้ายแยกออกเป็นแขนง 3 อัน โดยอันเล็กสุดอยู่ด้านใน ถ้าเป็นกึ่งเพศผู้ปลายขาว่ายน้ำคู่ที่สองแยกเป็นแขนง 4 อัน กึ่งที่มีขนาดโตสามารถแยกเพศผู้ เพศเมีย โดยกึ่งที่ขนาดโตเต็มวัยตัวผู้จะมีขนาดใหญ่กว่าตัวเมีย นอกจากนี้ก้ามของตัวผู้จะมีขนาดใหญ่กว่าของตัวเมียอย่างเห็นได้ชัดเจน แต่เปลือกหุ้มตัวส่วนท้องของตัวผู้จะแคบกว่าของตัวเมีย ลักษณะอื่นๆ ที่ใช้แยกเพศกึ่งขนาดปานกลางหรือขนาดใหญ่ ได้แก่ ช่องเปิดสำหรับน้ำเชื้อของตัวผู้และช่องเปิดสำหรับไข่ของตัวเมียโดยตัวผู้ช่องเปิดอยู่บริเวณโคนขาเดินคู่ที่ห้า ส่วนตัวเมียช่องเปิดอยู่โคนขาเดินคู่ที่สาม

6.4 การผสมพันธุ์วางไข่

กึ่งก้ามกรามสามารถผสมพันธุ์และวางไข่ได้ตลอดปี การผสมพันธุ์จะเกิดเมื่อตัวเมียลอกคราบและจะปล่อย ฟีโรโมน ดึงดูดตัวผู้ให้เข้าหาและผสมพันธุ์ และเปลือกยังอ่อนอยู่ ตัวผู้จะเข้าผสมโดยให้น้ำเชื้อตัวผู้ซึ่งมีลักษณะคล้ายสารเหนียวไปติดอยู่กับส่วนหน้าอกระหว่างขาเดินของตัวเมีย หลังจากผสมพันธุ์แล้ว 6-10 ชั่วโมง กึ่งก้ามกรามตัวเมียจะเริ่มวางไข่ ตัวเมียจะวางไข่บริเวณหน้าท้องท้องระหว่างขาว่ายน้ำ โดยขาว่ายน้ำจะทำหน้าที่โบก พัดน้ำให้ไหลผ่านเพื่อเพิ่มออกซิเจนให้แก่ไข่ ปกติแล้วกึ่งตัวเมียน้ำหนัก 80 กรัม และยาว 18 เซนติเมตร สามารถผลิตไข่ได้ประมาณ 60,000 ฟอง และถ้ามีขนาดใหญ่กว่านี้อาจมีไข่ได้ถึง 100,000 ฟอง/ตัว ไข่ที่ติดขาว่ายน้ำในระยะแรกๆ มีสีเหลืองอมส้มมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 0.6-0.8 มิลลิเมตร มีรายงานว่าไข่มีการพัฒนาไปจนมีอวัยวะครบทุกส่วนภายในเปลือกไข่ ขณะเดียวกันถ้าสังเกตจากภายนอกจะเห็นสีของไข่เปลี่ยนแปลงไปจนกระทั่งระยะสุดท้ายเปลี่ยนเป็นสีเทาดำ และรูปร่างของกึ่งที่บังงภายในเปลือกไข่สามารถมองเห็นด้วยตาได้ชัดเจน ตัวเมียที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์สามารถที่จะวางไข่ได้ 2 ครั้ง ในระยะ 5 เดือน ดังนั้น 1 ปี กึ่งก้ามกรามอาจวางไข่ได้ถึง 3-4 ครั้ง ไข่ที่ผสมแล้วจะฟักภายใน 19-20 วัน ที่อุณหภูมิ 26-28 องศาเซลเซียส ลูกกึ่งที่ฟักใหม่ๆ ในระยะกึ่งวัยอ่อน เป็นพวกที่ชอบแสงมากกว่าไปข้างหลังในท่าดีลังกาเฉียงคล้ายลูกขง

6.5 การพัฒนาและการเจริญเติบโตของตัวอ่อน

หลังจากไข่ได้รับการผสมจากเชื้อตัวผู้แล้วจะมีการแบ่งตัวของเซลล์เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนเป็นอวัยวะต่างๆ เกือบสมบูรณ์ แล้วจึงฟักออกจากไข่ ใช้ระยะเวลาประมาณ 19 วัน ยังมีลักษณะไม่เหมือนพ่อแม่ ล่องลอยไปตามกระแสน้ำ จากนั้นจะเจริญเติบโตด้วยการลอกคราบอีก 12 ครั้ง จึงจะมีลักษณะเหมือนพ่อแม่ การลอกคราบแต่ละครั้งจะใช้เวลา 1-5 วัน ซึ่งจะมีรูปร่างเปลี่ยนไปทุกครั้งจนถึงระยะสุดท้ายที่เรียกว่า ตัวอ่อนวัย สุดท้าย (post larva) หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า กุ้งคว่ำ ลูกกุ้งจะมีลักษณะเหมือนพ่อแม่ทุกประการ ลำตัวใส สามารถควบคุมการทรงตัวในการว่ายน้ำได้ และจะเกาะอยู่พื้นหรือขอบบ่อ (แหล่งความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางด้านประมง 2554)

6.6 เทคนิคการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม

การเลือกสถานที่เลี้ยงซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ผู้เลี้ยงเกิดความสำเร็วจึงรู้วิธีการป้องกัน และสามารถแก้ไขล่วงหน้าและในการเลือกสถานที่เลี้ยงมีปัจจัยที่ควรพิจารณา ดังนี้

1. พื้นที่ที่จะใช้สร้างบ่อเลี้ยงกุ้ง ไม่ควรเป็นที่ลุ่มที่ดอนเพราะเกิดภาวะขาดแคลนน้ำ และเกิดน้ำท่วม ไม่อยู่ใกล้โรงงาน เพราะจะเป็นอันตรายต่อกุ้งเพราะน้ำเสียจากโรงงาน แต่ปัจจุบันสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยมีปัญหาหลายสิ่งหลายอย่าง ทั้งน้ำท่วม ฝนแล้ง น้ำเสียจากโรงงานที่ปล่อยลงสู่แม่น้ำซึ่งเป็นปัญหาในการใช้น้ำเลี้ยงกุ้ง ถ้าเกิดปัญหาอย่างนี้อาจจะใช้การเลี้ยงแบบระบบปิด โดยการใช้น้ำหมุนเวียน หรือวิธีการอื่น ๆ

2. คุณภาพของดิน ควรเป็นดินเหนียวหรือดินเหนียวปนทราย เพราะจะช่วยในการกักเก็บน้ำได้ดี ไม่ควรเป็นดินที่เปรี้ยวจัดเพราะเมื่อกักเก็บน้ำจะทำให้ดินเป็นกรดทำให้กุ้งตายและถ้าเป็นกรดไม่มากก็จะทำให้กุ้งไม่โต ถ้ากรดไม่จัดก็อาจเลี้ยงกุ้งได้แต่ต้องปรับสภาพดินเสียก่อน

3. คุณภาพน้ำ ควรอยู่ใกล้แหล่งน้ำหรือมีแม่น้ำที่จะใช้เปลี่ยนถ่าย และน้ำที่ดีต้องมีปริมาณออกซิเจนสูง มีระดับพีเอชเป็นกลางหรือด่างเล็กน้อยค่าพีเอชอยู่ระหว่าง 7.0 – 8.5

4. แหล่งพันธุ์กุ้ง ควรอยู่บริเวณที่ไม่ห่างจากแหล่งพันธุ์กุ้งก้ามกรามทำให้สะดวกในการจัดหาพันธุ์และการลำเลียงขนส่ง ซึ่งจะส่งผลดีต่อสุขภาพกุ้งและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แต่ในปัจจุบันได้เกิดปัญหาเรื่องโรคของกุ้งก้ามกรามทำให้ตลาดต้องการกุ้งน้อยลง และทำให้ราคาตก และโรคที่พบในปัจจุบันคือ (MrNV) และ (XSY) ฉะนั้นการหาซื้อพ่อแม่พันธุ์กุ้งต้องหาซื้อจากร้านที่เชื่อถือได้ หรือฟาร์มลูกกุ้งที่มีมาตรฐาน GAP (สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง 2554)

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาเรื่องการศึกษากระบวนการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็ง: กรณีศึกษา กลุ่มชุมชนในชุมชนบ้านท่าไทร หมู่ที่ 1 เทศบาลตำบลคลองแห อำเภอกาบังใหญ่ จังหวัดสงขลา (กรีธา พันธุ์ฤกษ์ 2551)

ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษากระบวนการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็ง : กรณีศึกษา กลุ่มชุมชนในชุมชนบ้านท่าไทร หมู่ที่ 1 เทศบาลตำบลคลองแห อำเภอกาบังใหญ่ จังหวัดสงขลา ไว้ว่า กระบวนการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็ง มาจากการก่อตั้งกลุ่มที่สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการ เช่น การค้นหาผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสม การเรียนรู้ร่วมกัน การประชุมวางแผน ดำเนินการ การร่วมลงทุน การร่วมรับผลประโยชน์ การติดตามประเมินผล กลุ่มมีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา การตั้งกลุ่มเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของสมาชิก ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็งนั้นพบว่า ปัจจัยภายในได้แก่บทบาทผู้นำเป็นที่ยอมรับของสมาชิก โอกาสในการเรียนรู้ของกลุ่มมีมากเพราะอยู่ใกล้แหล่งการเรียนรู้ สังคมและวัฒนธรรมของสมาชิกมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน มีความคาดหวังในผลประโยชน์จากการเข้าร่วมกลุ่ม ปัจจัยภายนอกพบว่ากลุ่มได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากภาครัฐและเอกชนในเรื่องความรู้เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรม ข้อมูลข่าวสาร เงินทุน เครื่องมือ มีการจัดกิจกรรมให้กลุ่มมีการเคลื่อนไหวและด้านการประชาสัมพันธ์ ส่วนด้านปัญหาและอุปสรรคพบว่าเรื่องของตัวผู้นำสมาชิกกลุ่มและด้านเงินทุนไม่เป็นปัญหาต่อกระบวนการดำรงอยู่ของกลุ่ม

7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามแบบดั้งเดิมและแบบพัฒนา (นวลจิรา พานทอง 2548)

ผู้วิจัยได้สรุปไว้ว่า การเลี้ยงกุ้งก้ามกรามแบบดั้งเดิมที่ปล่อยลูกกุ้งระยะที่คว่ำแล้วในบ่อดินขนาด 6 ไร่ จำนวน 2 บ่อ ในอัตราความหนาแน่น 30,000 ตัว/ไร่ (19 ตัว/ตารางเมตร) แล้วเลี้ยงจนกระทั่งจับเปรียบเทียบกับการเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนาที่ปล่อยลูกกุ้งระยะที่คว่ำแล้ว อนุบาลในบ่อดินขนาด 3 ไร่ 1 บ่อ ในอัตราความหนาแน่น 60,000 ตัว/ไร่ (38 ตัว/ตารางเมตร) อนุบาลจนลูกกุ้งอายุ 62 วัน ย้ายลูกกุ้งไปเลี้ยงในบ่อใหม่พื้นที่ 3-6 ไร่ ในอัตราความหนาแน่น 10,000 ตัว/ไร่ (7 ตัว/ตารางเมตร) แล้วเลี้ยงต่อไปจนกระทั่งอายุ 137 วัน จึงย้ายกุ้งก้ามกรามเพศเมียที่สมบูรณ์แข็งแรงไปเลี้ยงในบ่อที่เตรียมเป็นแม่พันธุ์ ส่วนกุ้งก้ามกรามเพศผู้น้ำหนักเฉลี่ย 27.6 กรัม จะย้ายไปเลี้ยงในบ่อดินใหม่ จำนวน 4 บ่อ พื้นที่ 3-6 ไร่ในความหนาแน่น 5,000 ตัว/ไร่ และ 8,000 ตัว/ไร่ ได้ผลผลิต 305 ± 14.1 กิโลกรัม/ไร่ และ 329 ± 22.6 กิโลกรัม/ไร่ เมื่อเปรียบเทียบกับการปล่อยแบบดั้งเดิม ไม่มีการย้ายบ่อ มีผลผลิต 341 ± 40.3 กิโลกรัม/ไร่ น้ำหนักกุ้งก้ามกรามเฉลี่ยเท่ากับ 80.1 ± 4.53 กรัม 52.8 ± 3.93 กรัม และ $35.44.38$ กรัม ตามลำดับ ผลตอบแทนของกุ้งก้ามกรามในความหนาแน่น

5,000 ตัว/ไร่ และ 8,000 ตัว/ไร่ ได้กำไร $41,293 \pm 2,725$ บาท/ไร่ และ $31,509 \pm 3,032$ บาท/ไร่ เมื่อเปรียบเทียบกับบ่อเลี้ยงกุ้งแบบดั้งเดิมไม่มีการย้าย ได้กำไร $16,319 \pm 4,344$ บาท/ไร่ แสดงให้เห็นว่าการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามแบบย้ายบ่อในความหนาแน่น 5,000 ตัว/ไร่ สามารถให้ผลผลิตกุ้งก้ามกรามขนาดใหญ่กว่าและให้ผลตอบแทนดีกว่าระดับความหนาแน่น 8,000 ตัว/ไร่ และการเลี้ยงแบบดั้งเดิม

7.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาระบบลอจิสติกส์ธุรกิจกุ้งก้ามกรามในพื้นที่จังหวัดนครปฐม (กิตตินันท์ บุญรอด และ สมพงษ์ ชงไชย 2549)

เป็นการศึกษา วิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบลอจิสติกส์ของธุรกิจกุ้งก้ามกราม และเพื่อพัฒนาระบบลอจิสติกส์และสนับสนุนธุรกิจกุ้งก้ามกรามให้เป็นสินค้าที่สำคัญระดับประเทศ โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ประชากรเป้าหมายประกอบด้วย เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในเขตจังหวัดนครปฐม และผู้ประกอบการธุรกิจกุ้งก้ามกราม ซึ่งประกอบด้วยแพรับซื้อกุ้งก้ามกรามและโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปกุ้งก้ามกราม

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม 388 ราย แพรับซื้อกุ้งก้ามกราม 3 ราย และ โรงงานอุตสาหกรรมแปรรูป กุ้งก้ามกราม 1 ราย โดยใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล เป็นเวลา 3 เดือน ตั้งแต่ กรกฎาคม - ตุลาคม พ.ศ. 2548 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจะใช้แบบสอบถามกับเกษตรกรผู้เลี้ยงและใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างกับกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจกุ้งก้ามกราม วิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เป็นต้น เพื่อหาสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันของปัจจัยที่กำหนดไว้ตามวัตถุประสงค์และกรอบการวิจัยที่วางไว้

ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาระบบลอจิสติกส์ในธุรกิจสินค้ากุ้งก้ามกรามที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ คือ การรวมกลุ่มเกษตรกร การส่งเสริมการผลิตและการพัฒนาวัตถุดิบ ได้แก่ พันธุ์กุ้งก้ามกราม และ อาหารและเวชภัณฑ์ การจัดการและระบบการเลี้ยง ได้แก่ รูปแบบการเลี้ยง การตรวจสอบอาหารและการวางแผนให้มีผลผลิตตลอดทั้งปี การตรวจสอบและคัดคุณภาพผลผลิต และมาตรฐานฟาร์มเลี้ยง ระบบการติดต่อซื้อขาย การขนส่งผลผลิต และการส่งเสริมด้านการตลาด ส่วนข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาระบบลอจิสติกส์ในการศึกษาวิจัยต่อเนื่องครั้งต่อไป ประกอบด้วย การจัดการปัจจัยการผลิต การพัฒนาอุปกรณ์ เครื่องมือ สำหรับการเก็บเกี่ยวและขนย้ายผลผลิตกุ้งก้ามกราม การพัฒนาระบบฐานข้อมูลและสารสนเทศกุ้งก้ามกราม และการพัฒนาฐานข้อมูลองค์ความรู้การประกอบการเพาะเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเชิงพาณิชย์และความเป็นไปได้ในการจัดองค์กรวิสาหกิจชุมชน

7.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ชาวบ้านคอนผิงแดด ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี: การปรับตัวจากการเกษตรแบบยังชีพสู่การเกษตรแบบอินทรีย์ (สุรเชษฐ์ กังลิและ ธารรัตน์ บำรุงศรี 2551)

ชาวบ้านคอนผิงแดดเป็นชาวลาวอพยพมาอาศัยอยู่ที่นี้มานานแล้ว พวกเขาได้ถ่ายทอดวิธีการเพาะปลูกข้าวจากบรรพบุรุษ ชาวบ้านคอนผิงแดดได้มีการปรับตัวในด้านวิธีการผลิตไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ละยุคสมัยดังนี้

1. ยุคการเกษตรแบบยังชีพเป็นวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมใช้แรงงานภายในครอบครัวเป็นหลัก มีการช่วยแรงจากเพื่อนบ้านในการเก็บเกี่ยว ผลผลิตที่ได้นำมาใช้บริโภคภายในครัวเรือน มีการคัดเลือกพันธุ์ข้าวเพื่อนำไว้ใช้เพาะปลูกในฤดูถัดไป

2. ยุคการเกษตรสมัยใหม่ที่ใช้อุปกรณ์ ในการทำนาที่ทันสมัยมีการใช้ปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืช และยาฆ่าแมลง ทำการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก มีการพัฒนาสายพันธุ์ข้าวเพื่อเพิ่มคุณภาพและผลผลิต ชาวนาต้องใช้จ่ายเงินมาก แต่ข้าวได้ราคาต่ำ ต้องกู้เงินจากแหล่งทุนต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาน้ำเสียที่เกิดจากการใช้สารเคมี ส่งผลให้เกิดการขาดแคลนน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภค รวมทั้งปริมาณสัตว์น้ำที่ลดน้อยลง ทำให้ชาวนาในยุคนี้รายได้ไม่เพียงพอ ต้องมีการประกอบอาชีพเสริม

3. ยุคการทำเกษตรอินทรีย์ หลังจากได้มีการทำแผนแม่บทตำบลชาวนาได้บูรณาการความรู้ดั้งเดิมกับความรู้ใหม่ ใช้การจัดการความรู้และภูมิปัญญา เพื่อปรับเปลี่ยนมาทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ ด้วยการเข้ารับการอบรมแล้วนำกลับมาพัฒนา ปรับปรุงให้เหมาะสมกับพื้นที่นาของตน มีการเครือข่ายชุมชนเกษตรอินทรีย์ ทำให้ได้ผลผลิตดี มีต้นทุนต่ำ มีสุขภาพที่ดี มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ปัญหาที่ชุมชนพบคือ การอยู่ในพื้นที่ปลายแม่น้ำเพชรบุรีทำให้น้ำที่ใช้ทำนาเป็นที่มีสารเคมีปนเปื้อนในปริมาณมาก ส่งผลให้ผลผลิตที่ได้ไม่ผ่านกระบวนการตรวจสอบเพื่อรับรองการเป็นข้าวปลอดสารพิษหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบจึงต้องเข้ามาแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วน

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีทั้งหมด ข้างต้นรวมทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมา ทำให้ผู้วิจัยสามารถศึกษาถึง พลวัต การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม เขตอำเภอ กำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ในสังคมระบบการค้า ได้อย่างเห็นภาพและต่อยอดแนวคิดรวมทั้งตั้งแนวคำถามเพื่อใช้ในการดำเนินการวิจัยในบทต่อไปได้อย่างเข้าใจ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้วิธีวิทยาในการวิจัยแบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological Study) เพื่อบรรยายประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากสภาพความเป็นจริง ผู้วิจัยใช้วิธีเก็บข้อมูลจากภาคสนามโดยตรง วิจัยเฉพาะพื้นที่เป็นหลัก ผู้วิจัยไปพบปะสัมภาษณ์ พูดคุย กับเกษตรกร ทำให้การเก็บข้อมูลใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด และจากที่ผู้วิจัยอาศัยอยู่ในพื้นที่มาตั้งแต่กำเนิด จึงทำให้สะดวกต่อการเข้าไปขอสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล นอกจากนี้ยังศึกษาจากเอกสารและข้อมูลทางวิชาการ สอบถามผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ โดยการพรรณนาและสรุปเป็นความคิดเห็น มีรายละเอียดการดำเนินการดังนี้

1. การเลือกพื้นที่และประชากร
2. ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. ระยะเวลาในการวิจัย
5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล
7. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การเลือกพื้นที่ และประชากร

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง คือ ตำบลสระสี่มุม อำเภอคำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการทำการเกษตร ประมงน้ำจืด ประเภทเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นจำนวนมาก ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามมานานนับ 10 ปี เกษตรกรบางรายไม่เคยศึกษาข้อมูลการเลี้ยงกุ้งมาก่อน แต่หันมาเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นอาชีพถือเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและคุณภาพชีวิตไปจากอดีตเพื่อแข่งขันตามระบบเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจเป็นอย่างยิ่งว่าการทำอาชีพเกษตรกรเลี้ยงกุ้งก้ามกราม ในเขตอำเภอคำแพงแสน จังหวัดนครปฐมนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างไรบ้าง

กลุ่มประชากรเป้าหมายหลักในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ คือ กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม ในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ที่เลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นอาชีพ ไม่น้อยกว่า 10 ปี จำนวนทั้งสิ้น 15 คน ทั้งนี้ ผู้วิจัยติดต่อโดยตรงกับผู้ให้ข้อมูลหลักทุกคน และผู้ให้ข้อมูลทุกคนเต็มใจให้สัมภาษณ์

ตารางที่ 1 รายชื่อผู้ให้ข้อมูลที่ประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้งก้ามกราม

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ระยะเวลาการเลี้ยง (ปี)	จำนวนพื้นที่การเลี้ยง (ไร่)
1	นางมี สระทองขุน	25	32
2	นายบุญเรือน สระทองแป้น	25	65
3	นายพร ปั้นแจ้จรูณ	25	120
4	นางนวล ทองคอนใหม่	23	26
5	นายสม สระทองมา	23	28
6	นางสายใน สระทองพรม	22	40
7	นายเพียร สระทองอ่อน	22	60
8	นางจำเนียร เกตุจินดา	22	40
9	นายชาญวุฒิ สระทองอ่อน	22	60
10	นายยอดธง สระทองจันทร์	20	60
11	นางสำรวย อินทร์แสง	20	18
12	นายบุญส่ง สระทองอ่อน	18	10
13	นายธำรงค์ จงสถาพรยิ่ง	15	50
14	นายพิชัย วิจิตรธำรงค์ศักดิ์	11	40
15	นายบัณฑิต นาคสุขปาน	10	25

2. ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ในช่วงแรกของการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากบทความ หนังสือ วิทยานิพนธ์และเว็บไซต์ เพื่อการศึกษาหาแนวทางหลายแนวทางที่น่าสนใจในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

2.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์และผู้วิจัยควบคุมการสัมภาษณ์เพื่อไม่ให้ออกนอกประเด็น

2.3 การเลือกสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างทางทฤษฎีแบบลูกโซ่ (Snowball sampling) เป็นการเลือกผู้ให้ข้อมูลโดยอาศัยการแนะนำของผู้ให้ข้อมูลที่ได้เก็บข้อมูลไปแล้วต่อ ๆ กันวิธีนี้จะทำให้ได้ข้อมูล เนื้อหาตรงตามลักษณะคุณสมบัติที่ต้องการวิจัย อีกทั้งยังเป็นการประหยัดเวลาในการวิจัย

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 แหล่งข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลพื้นฐานในการทำวิจัย เช่น เอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการวิจัยให้มากที่สุด โดยเฉพาะเรื่องของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม

3.2 การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสนทนา สัมภาษณ์ระดับลึก มีการใช้แนวคำถาม (Interview guide) เป็นลักษณะของการเปิดกว้างไม่จำกัดคำถาม (Open-ended question interview)

3.3 บันทึกผลการสัมภาษณ์ ด้วยสมุดจด อาจทำการบันทึกเนื้อหาที่สำคัญขณะสัมภาษณ์ หรืออาจจะบันทึกเพิ่มเติมหลังการสัมภาษณ์ทันที แล้วแต่กรณี

3.4 เครื่องมือทางเทคโนโลยี ที่นำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ เครื่องบันทึกแถบเสียง เพื่อป้องกันการตกหล่นของข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และกล้องถ่ายรูป เพื่อแสดงรูปที่น่าสนใจในการศึกษาครั้งนี้

4. ระยะเวลาในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้เวลา 5 เดือนโดยเริ่มตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน 2554 ถึง มีนาคม 2555

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษา พลวัต การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม เขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ในสังคมนระบบการค้า ด้วยวิจัยเชิงคุณภาพนั้น การที่จะสร้างความเข้าใจเรื่องของเกษตรกรผู้ตอบคำถาม เครื่องมือที่ดีที่สุดก็คือ ตัวของผู้วิจัยเองซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ตั้งแต่กำเนิด โดยใช้เครื่องมือประกอบดังนี้

5.1 ผู้วิจัยต้องเตรียมความพร้อมก่อนลงพื้นที่ เช่น สุขภาพร่างกาย แนวคำถาม เพื่อให้ได้คำตอบที่ตรงตามความเป็นจริง การรู้ถึงบริบทของผู้ที่ให้ข้อมูล เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องทำการศึกษา ก่อนเข้าไปสัมภาษณ์ เช่น ฐานะทางสังคมของผู้ให้ข้อมูล

5.2 เครื่องบันทึกเสียง ถือเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับผู้ศึกษาวิจัย ก่อนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้วิจัยต้องขออนุญาตผู้ให้สัมภาษณ์ก่อน

5.3 กล้องถ่ายรูป เป็นสิ่งที่จำเป็นในการศึกษาวิจัย เพื่อช่วยให้การนำเสนอข้อมูลของผู้ศึกษาวิจัยน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

5.4 สมุดจด ปากกา

5.5 ยานพาหนะเป็นสิ่งสำคัญในการลงภาคสนาม เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนอยู่ห่างไกลกัน

6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล หลังจากที่ได้เก็บข้อมูลเรียบร้อยแล้ว จะใช้การตรวจสอบข้อมูลก่อนการวิเคราะห์ข้อมูล คือการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) แบ่งเป็น (สุภาวงศ์ จันทวานิช 2540 ; Graneheim 2004 ; Miles and Huberman 1994)

6.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบของข้อมูลนั้น จะต้องตรวจสอบแหล่งที่มา 3 แหล่ง ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคล

6.1.1 การตรวจสอบแหล่งเวลา หมายถึง การตรวจสอบข้อมูลในช่วงเวลาที่ต่างกัน เพื่อให้ทราบว่าข้อมูลที่ได้รับในช่วงเวลาต่าง ๆ นั้นเหมือนกันหรือไม่

6.1.2 การตรวจสอบสถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กัน จะเหมือนกันหรือไม่

6.1.3 การตรวจสอบบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

6.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือการตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างไรร แทนการใช้ผู้วิจัยคนเดียวกันทั้งหมด ซึ่งจะสร้างความแน่ใจได้ดีกว่าผู้วิจัยเพียงคนเดียว

6.3 การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือ การตรวจสอบว่าผู้วิจัยสามารถใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมตีความข้อมูลแตกต่างกันได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งอาจทำได้ง่ายกว่าถ้ายังอยู่ในระดับสมมติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis) และแนวคิด ขณะลงมือตีความสร้างข้อสรุปเหตุการณ์แต่ละอย่าง การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎีนี้เป็นการตรวจสอบที่ทำให้ได้ยากกว่าการตรวจสอบด้านอื่นๆ

6.4 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆกัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้การสังเกตควบคู่กับการซักถามพร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งเอกสาร หรือทำการซักถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ หรืออาจซักถามผู้ให้ข้อมูลหลังจากสรุปผลการศึกษา เพื่อความแน่นอนว่าข้อสรุปนั้นเที่ยงตรงตามความเป็นจริงหรือไม่ แล้วจึงแก้ไขเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ต่อไป

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาวิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ มาเรียบเรียง เพื่อพรรณนาวิเคราะห์

7.1 สรุปประเด็นสำคัญ

7.2 เรียบเรียงข้อมูลและหาข้อมูลเพิ่มเติม และเขียนในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ จากนั้นผู้ศึกษาวิจัยดำเนินการปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อให้การเขียนพรรณนาถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

7.3 นำข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษามาแก้ไขและลงพื้นที่เพิ่มเติม

วิธีดำเนินการตามที่กล่าวมา รวมทั้งข้อมูลพื้นฐานและคำตอบของผู้ให้ข้อมูลหลักเหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยสามารถศึกษาถึงบริบทของการเกิดขึ้น ขั้นตอนต่างๆ การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม เขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เพื่อนำไปสู่ผลของการวิจัยดังกล่าว รายละเอียดในบทถัดไป

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการวิจัยเรื่อง พลวัต การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม เขตอำเภอ กำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ในสังคมนระบบการค้า ผู้วิจัยขอ นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งเป็น 3 ประเด็นดังนี้

ประเด็นที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของตำบลสระสี่มุม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ประเด็นที่ 2 วิถีชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม แบ่งออกเป็น 3 ช่วง

1. ช่วงก่อนการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นอาชีพ (ยุคบุกเบิก)
2. ช่วงการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นอาชีพ (ยุคอาชีพ)
3. การเลี้ยงกุ้งก้ามกรามในปัจจุบัน (ยุคพัฒนา)

ประเด็นที่ 3 การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม

ประเด็นที่ 4 ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไข

ประเด็นที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของตำบลสระสี่มุม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ตำบลสระสี่มุมเดิมรวมอยู่กับตำบลสระพัฒนา เป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานเมื่อประมาณ ไม่เกิน 200 ปี ประชาชนที่มาตั้งถิ่นฐานเป็นคนเชื้อสายไทย ลาวโซ่ง และลาวพวน ประชาชนเป็น เชื้อสายไทยอพยพมาจากอำเภอบางเลนและจังหวัดสุพรรณบุรีอีกเล็กน้อย ประชาชนเชื้อสายลาว โซ่งอพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรีและตำบลไผ่หูช้าง ประชาชนเชื้อสายลาวพวนอพยพมาจากจังหวัด ราชบุรีและมีประชาชนเชื้อสายอื่นๆที่อพยพมาจากที่ต่างๆ ลาวครั้ง ลาวอีสานปะปนอาศัยอยู่ตาม หมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีประชาชนเชื้อสายจีนปะปนอยู่ด้วย

ภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม ลักษณะดินเหนียวร่วนปนทราย มีการทำการ เกษตรกรรม ประมงและปศุสัตว์พื้นที่ส่วนใหญ่มีความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์เหมาะสมสำหรับการ เกษตรกรรม

ภาพที่ 1 แผนที่อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

อาณาเขตทางภูมิศาสตร์

ทิศเหนือติดต่อดำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ทิศใต้ ติดต่อดำบลกำแพงแสน อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ทิศตะวันออก ติดต่อดำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลกระต๊اب อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ภาพที่ 2 แผนที่ตำบลสระสีมูม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ข้อมูลพื้นที่ทางการเกษตร

ตำบลสระสีมูม มีพื้นที่ทั้งสิ้น 25,419 ไร่ โดยส่วนใหญ่ใช้เป็นที่อยู่อาศัย นอกนั้นใช้ประโยชน์ในทางการเกษตร ประกอบด้วย

พื้นที่การเกษตรรวมทั้งหมด 15,279 ไร่ แบ่งเป็น

พื้นที่ทำนา 2,544 ไร่

พื้นที่ปลูกพืชไร่ 5,760 ไร่

พื้นที่ปลูกผัก 240 ไร่

พื้นที่ปศุสัตว์ 346 ไร่

พื้นที่ประมง 6,149 ไร่

การปกครอง

องค์การบริหารส่วนตำบลสระสีมูม แบ่งเขตการปกครองเป็น 24 หมู่บ้าน จำนวนประชากรในเขต อบต. 9,483 คน และจำนวนหลังคาเรือน 1,973 หลังคาเรือน

โครงสร้างพื้นฐาน

เส้นทางคมนาคม การเดินทางเข้าสู่ตำบล ใช้เส้นทางถนนมาลัยแมน (กำแพงแสน - สุพรรณบุรี) หรือ ถนนสายบางเลน-กำแพงแสน

อาชีพของคนในตำบล (ไทยตำบล คอท คอม 2554)

1. อาชีพหลัก เลี้ยงกุ้ง ทำนา ทำไร่
2. อาชีพเสริม รับจ้าง

จากการสอบถามผู้ให้ข้อมูล พบว่า พื้นที่อำเภอกำแพงแสนจะมีถนนมาลัยแมนตัดผ่าน แบ่งออกเป็นฝั่งตะวันออกและตะวันตก ตำบลสระสี่มุมอยู่ในฝั่งตะวันออกของถนนมาลัยแมน ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่ม มีลำคลองสาธารณะหลายสาย ซึ่งเป็นลำคลองย่อยมาจากแม่น้ำท่าจีน เชื่อมต่อจากทางอำเภอบางเลน ทำให้มีน้ำในการทำการเกษตรตลอดทั้งปี บางปีน้ำท่วม แต่ไม่ใช่น้ำท่วมสำหรับชาวบ้านที่ทำการเกษตรในพื้นที่ เนื่องจากน้ำท่วมไม่นานและไม่ได้ท่วมทุก ๆ ปี การทำประมงน้ำจืดจึงมีมากในพื้นที่นี้ ส่วนพื้นที่ในฝั่งตะวันตกของถนนมาลัยแมน จะต้องอาศัยน้ำจากคลองชลประทานในการทำการเกษตร ทำให้ส่วนใหญ่เกษตรกรจะทำไร่ทำสวน ปลูกผัก เช่น ไร่่อ้อย การปลูกหน่อไม้ฝรั่ง การปลูกข้าวโพดฝักอ่อน และกระเจี๊ยบเขียว เป็นต้น นอกจากนี้พื้นที่ในอำเภอกำแพงแสนยังเป็นแหล่งการทำปศุสัตว์ ประเภทโคนนมอีกด้วย

ประเด็นที่ 2 วิถีชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม

1. ช่วงก่อนการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นอาชีพ (ยุคบุกเบิก)

1.1 ความเป็นมาในการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม ช่วงก่อนการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นอาชีพของเกษตรกร ตำบลสระสี่มุม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ในอดีตชาวบ้านชุมชนตำบลสระสี่มุมส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประเภทการทำไร่่อ้อย การทำนา เนื่องจากมีทำเลพื้นที่ที่เหมาะสม มีแหล่งน้ำให้ใช้ตลอดทั้งปี เกษตรกรจะทำเกษตรกรรมในเชิงเดี่ยว คือการเพาะปลูกพืชหรือผักเพียงอย่างเดียว หนึ่งไม่ได้มีการบูรณาการ เช่น ปลูกข้าวอย่างเดียวของพื้นที่ทั้งหมด ปลูกอ้อยอย่างเดียวของพื้นที่ทั้งหมด เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยว หากเป็นช่วงที่ข้าวหรืออ้อยมีราคาแพง เกษตรกรถึงจะได้กำไรหรือพอมิเงินเก็บเพื่อใช้จ่ายในครอบครัว แต่หากเป็นช่วงที่ราคาของพืชผักที่ปลูกไว้ไม่ดี เกษตรกรก็จะไม่มีทุนในการหมุนเวียนทำการเพาะปลูกในครั้งต่อไป ซึ่งถือว่าเป็นการทำการเกษตรที่เกษตรกรเองไม่ได้สามารถมีอำนาจต่อรองเพื่อให้เกิดความยุติธรรมกับตนเองได้เลย นอกจากนี้ยังมีอาชีพเสริมอื่น ๆ ก็คือการรับจ้าง และค้าขาย ซึ่งเป็นการดำรงชีวิตในรูปแบบที่เรียบง่าย ไม่มีการแข่งขันใด ๆ สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเป็นไปอย่างเรียบง่าย อยู่ร่วมกันเป็นระบบเครือญาติเป็นแบบครอบครัวขยาย ฐานะค่อนข้างยากจน จากการสัมภาษณ์เกษตรกรบพหนึ่งว่า

พ้อมีลูกหลายคน ใจเลยแบ่งที่ให้ลูกคนละแปลง อยากทำอะไรก็ทำ ก่อนจะมาทำกุ้ง ป่าก็ทำนา ทำไร่ แล้วมาเลี้ยงกุ้งนี้แหละดีที่สุด ทำไร่่อ้อยแล้วมาทำนา แล้วเอาที่นามาทำบ่อกุ้ง

ช่วงทำนาเหนือกว่า รายได้น้อยกว่า มันเป็นปีไหง อ้อยทำปีนึ่งถึงจะได้ ข้าวก็ทำได้ 2 ครั้ง ได้มันได้ ไม่เท่ากึ่ง แต่เลี้ยงตัวเองได้ อยู่ได้ ถ้าเลี้ยงกึ่งนี้ละ บางที่มันมีฟลุ้คไหง มันมีราย มันมีได้เยอะบางที่ ก็ขาดทุนเป็นครีรอบๆไป (มี สระทองขุน 2554)

แต่ก่อนนะ ทำไร้อ้อย นาปี นาปรัง เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ สารพัดครบหมด ทำนาก็พอ อยู่ได้แต่ยังไม่ดี ชีวิตความเป็นอยู่เทียบกึ่งไม่ได้ซักอย่างเลย ค่าขายก็เก่ง ขายของก็เก่ง ทำมาทุกชนิด เลี้ยงคนในบ้านทั้งพ่อ แม่ พี่ น้อง ลูกเต้า เป็นสิบอะ เพราะกึ่งนี้แหละ (สายใน สระทองพรม 2554)

เริ่มแรกทำนามาก่อน แล้วมาทำไร้อ้อย ไม่ดีเท่าไรหรอก เขาว่าเลี้ยงกึ่งดี ก็หันมาเลี้ยง กึ่งก้ามกราม ช่วงนั้นราคาข้าวมันก็ถูก หันมาทำอ้อยมันก็ดีแต่หนึ่งมันเพิ่มขึ้นอะ ปีนี้มันได้ครึ่งเดียว มันไม่เหมือนทำกึ่ง (ชาญวุฒิ สระทองอ่อน)

ผู้วิจัยพบว่า ในการไร้อ้อยหรือการทำนานั้น เกษตรกรต้องใช้ระยะเวลาในการทำ นานนับปี จึงจะเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ ซึ่งระหว่างที่รอเก็บเกี่ยวผลผลิต เกษตรกรจะไม่มีรายได้เลย เพราะเกษตรกรใช้วิธีการปลูกพืชเชิงเดียว ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการเสี่ยงหากผลผลิตออกมาไม่ดี ขาย ไม่ได้ราคาหรือได้ปริมาณที่น้อย เกษตรกรก็จำเป็นต้องไปกู้ยืมเงินมาเพื่อลงทุนในครั้งต่อไป ดังนั้นเมื่อเริ่มมีการทำกึ่งก้ามกรามในพื้นที่ แล้วเกษตรกรเห็นว่าเมื่อครบกำหนดจับจำหน่าย สามารถ จับจำหน่ายได้ตลอดทุก ๆ เดือน เงินที่ลงทุนไปก็สามารถได้กลับคืนเร็วกว่าการปลูกข้าว และทำไร้อ้อย ประกอบกับการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามยังสามารถสร้างความหวังให้กับเกษตรกรได้หากเกษตรกรจับกึ่ง จำหน่ายในช่วงที่กึ่งขาดตลาดหรือเป็นที่ต้องการของตลาด ก็จะส่งผลให้ได้รับกำไรที่ค่อนข้างสูง เกษตรกรจึงหันมาเลี้ยงกึ่งก้ามกรามกัน

จุดเริ่มต้นการเลี้ยงกึ่งก้ามกราม จากการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ามกราม พบว่า การเลี้ยงกึ่งก้ามกรามในพื้นที่ตำบลสระสี่มุมนั้น เริ่มขึ้นประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมา ช่วงปี พ.ศ. 2528 โดย นายสมเจต สรรสร้างเจริญ เป็นผู้เริ่มต้นการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามเป็นรายแรกและเป็น ตัวอย่างให้กับเกษตรกรรายอื่นๆ ในพื้นที่ตำบลสระสี่มุม จากการนำวิชาความรู้ที่ตนเองสำเร็จ การศึกษาทางด้านการเกษตรมาทดลองเลี้ยงจริง ทั้งนี้ นายสมเจต สรรสร้างเจริญ สำเร็จการศึกษา ระดับปริญญาตรี ทางด้านสัตวบาล จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อสำเร็จการศึกษา ได้ทำงาน ให้กับบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งในการส่งออกปศุสัตว์ แต่ด้วยอุปนิสัยส่วนตัวที่ชอบทำการเกษตร จึง ลาออกจากบริษัท กลับมาทำการเกษตรในบ้านเกิด ซึ่งนายสมเจต ได้ดำเนินการทำหลายอย่าง ไม่ว่าจะ เป็นการเลี้ยงไก่ เล้า การเลี้ยงปลานิล และการเลี้ยงกึ่งก้ามกราม จากข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ยัง พบว่านายสมเจตเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางการเกษตรเป็นอย่างมาก มักจะถูกเชิญให้ไป เป็นวิทยากรสอนเกษตรกรในพื้นที่อื่น ๆ เรื่องของการทำการเกษตร ซึ่งการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามเป็น อาชีพที่นายสมเจตพยายามผลักดันให้ชาวบ้านในชุมชนหันมาทำกัน โดยเลี้ยงเป็นตัวอย่างพร้อมทั้ง

เป็นที่เลื่องคอกยให้คำปรึกษาแก่เกษตรกรผู้สนใจเลี้ยงทุกคน บางรายนายสมเจตยังช่วยสนับสนุนงบประมาณเพื่อลงทุนเลี้ยงกึ่งก้ามกรามด้วย ในการทำเป็นตัวอย่างนั้นเมื่อกึ่งโตสามารถจับขายได้ ก็เรียกให้เพื่อนบ้านมาดูตอนจับและขาย พร้อมกับชักชวนให้เพื่อนบ้านเลี้ยงตามจากบทสัมภาษณ์ บทหนึ่งว่า

สมเจต เขาเป็นเกษตรกรเิงตอนนั้นแหละ เขาก็มาทำ เราก้ไปดูเขาทำแล้วทำตามบ้าง แต่เขาทำทั้งนา ทำทั้งบ่อกึ่งนะ ทำเยอะ เป็นตัวอย่างให้ชาวบ้านเลยแหละ พอได้ผลผลิตออกมาก็ให้ชาวบ้านดู ได้เงินเห็นๆ เขาเลยแนะนำให้ชาวบ้านไปทำ (ยอดธง สระทองจันทร์ 2554)

คนที่เอามาเลี้ยงเป็นเจ้าแรกเลยก็คือ สมเจต สรรสร้างเจริญ ตั้งแต่เมื่อประมาณ ปี พ.ศ.28, 29 มั้ง เขาจบเกษตรมา ก็เลยมาชวนกันทำ ตอนแรกๆ คนก็ยังไม่ทำเยอะแบบนี้หรอก พอตอนจับกึ่งแล้วได้ดั่งใจ คนเห็นว่าได้กำไรเยอะก็เริ่มมีคนเปลี่ยนจากทำนามาเป็นเลี้ยงกึ่งกัน เยอะขึ้น (บุญเรือน สระทองแป้น 2554)

จากการสอบถามผู้ให้ข้อมูลพบว่า การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนตำบลสระสี่มุม ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จากการทำนา ทำไร่อ้อย มาเป็นการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามนั้น คนในชุมชนได้เห็นตัวอย่างการเลี้ยงกึ่งของ นายสมเจต สรรสร้างเจริญ รวมทั้งทราบถึงผลตอบแทนที่ได้รับจากการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามที่มากกว่าการทำนา หรือการทำอาชีพอื่นๆ จึงเป็นแรงจูงใจให้หลายครอบครัวเริ่มหันมาเลี้ยงกึ่งก้ามกรามกัน มีการแนะนำญาติ เพื่อนบ้าน คนใกล้ตัว ให้หันมาเลี้ยง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการทำอาชีพเลี้ยงกึ่งก้ามกรามในเขตพื้นที่ตำบลสระสี่มุม และบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงนั่นเอง

ผู้วิจัยพบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางความคิดของเกษตรกรที่เปลี่ยนจาก การเปลี่ยนแปลงจากการทำเกษตรกรรมในแบบเดิมของคนในพื้นที่ เปลี่ยนมาเป็นการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามได้นั้น เกิดขึ้นจากความน่าเชื่อถือของบุคคลผู้ซึ่งริเริ่มการเลี้ยงกึ่งเป็นรายแรกอย่าง นายสมเจต สรรสร้างเจริญ ที่มีคุณวุฒิทางการศึกษาสูง จนกลายเป็นผู้นำความคิดแก่คนในชุมชน โดยมีผลการประกอบการที่สูงเป็นปัจจัยหนุนให้ชาวบ้านสนใจที่อยากจะเลี้ยงกึ่ง

2. ช่วงการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามเป็นอาชีพ (ยุคอาชีพ)

2.1 เริ่มต้นการเลี้ยงกึ่งก้ามกราม (การเลี้ยงแบบดั้งเดิม)

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ามกรามพื้นที่ตำบลสระสี่มุม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม วิธีการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามในช่วงเริ่มต้น พบว่า การเลี้ยงกึ่งก้ามกรามเป็นอาชีพในช่วงแรกเกษตรกรยังไม่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามจริง จึงมีรูปแบบการเลี้ยงที่คล้ายกัน โดยอาศัยการดูตัวอย่างจากบ่อของผู้ที่เคยเลี้ยงมาก่อนหรือที่กำลังเลี้ยงอยู่ มาเป็นแนวทางในการเลี้ยงของตนเอง ยังไม่มีวิธีการเลี้ยงที่เป็นแบบแผน เกษตรกรไม่ได้มีการศึกษาหาข้อมูลใน

การเลี้ยงเท่าที่ควร ใช้วิธีการลอมผิคลองถูก ซึ่งผู้วิจัยกำหนดให้เป็น การเลี้ยงแบบดั้งเดิม ในช่วงนั้น การปล่อยกุ้งยังเป็นการปล่อยแบบหนาแน่น เกษตรกรจะปล่อยกุ้งจำนวนมาก เพราะเข้าใจว่าเมื่อกุ้งโตถึงระยะจับขายได้ จะให้ผลผลิตในปริมาณที่สูง และปล่อยเพื่อป้องกันกุ้งบางส่วนของบ่อที่จะตาย ช่วงเอามาปล่อยได้ ทั้งนี้เกษตรกรมีวิธีการจัดเตรียมบ่อเพื่อลงกุ้ง โดยเริ่มจากการลงทุนค้นบ่อใหม่ เนื่องจากการเริ่มทำเป็นครั้งแรกของเกษตรกรในพื้นที่ ดังนั้นบ่อกุ้งส่วนใหญ่เกษตรกรจะใช้พื้นที่ทำนาปรับเป็นพื้นที่สำหรับเลี้ยงกุ้ง เกษตรกรใช้การหว่านปูนขาวในการปรับสภาพพื้นดิน และปรับสภาพน้ำ เพื่อช่วยทำให้คุณภาพน้ำดีขึ้น เนื่องจากแหล่งน้ำเป็นแหล่งน้ำสาธารณะ ซึ่งคุณภาพน้ำอาจดีหรือไม่ดีนั้น เกษตรกรต้องใช้วิธีการสังเกตและป้องกันโดยการหว่านปูน นอกจากนี้ในการอนุบาลกุ้งเกษตรกรจะใช้ทางมะพร้าวหักครึ่งทำเป็นซุ้มวางไว้ทั่ว ๆ บ่อ ทั้งนี้เนื่องจากกุ้งเล็กจะหลบอาศัยในที่มืด และจะรวมตัวอยู่ด้วยกัน ทำให้ง่ายต่อการให้อาหาร โดยจากการสัมภาษณ์บพหนึ่งว่า

ตอนที่เลี้ยงเคยนะ บ่อนี้เราก็ปล่อยกุ้งไปเยอะเลยแหละ กะว่าตอนจับจะได้จำนวนเยอะด้วยเง เราเลี้ยงไว้ตั้งหลายเดือนกว่าจะจับหมด ถ้าปล่อยน้อย เดียวกุ้งหายตัวหมด บ่อไหน ๆ เขาก็ปล่อยแน่นทั้งนั้น ปล่อยเยอะถ้าเลี้ยงรอด เราก็ได้เยอะ เรามีหลายบ่อก็ปล่อยแน่นทุกบ่อ บางบ่อก็ได้ดี บางบ่อก็ไม่ได้ เลี้ยงก็เหมือนๆ กัน แต่เลี้ยงมาได้ซักพักก็รู้ว่าปล่อยกุ้งแน่นไม่ดี เพราะกุ้งมันจะแเกร็น ไม่โต ถึงต้องเปลี่ยนวิธีเลี้ยงใหม่ (นวล ทองคอนใหม่ 2554)

สมัยนั้นยังเลี้ยงกันเป็นที่ไหน คนที่เขาเลี้ยงมาก่อน บอกว่าทำแบบนั้นดี แบบนี้ดี เราก็ทำตามกันหมด อาศัยได้คุยกันกับบ่อข้างๆ เออ กับญาติพี่น้องเออ แล้วเราก็ค่อยมาปรับใช้กับบ่อของเรา ใครบอกอะไรดีเราทำตามหมด ลงทุนค้นบ่อใหม่ หว่านปูนขาวลงไปแล้วค่อยเติมน้ำ น้ำเราก็สูบจากคลองเข้าบ่อเลย เราวิดน้ำเข้าบ่อก็ไม่วู้หรือกว่าบ่อใครวิดน้ำออกมาหรือเปล่า อาศัยปูนขาวช่วยปรับทั้งพื้นปรับทั้งน้ำ ถึงเอากุ้งมาลงได้ ตอนเอามาลงช่วงแรกที่มันยังเล็กก็ต้องทำซุ้มให้มันอยู่ใช้ทางมะพร้าวหักครึ่งวางเป็นจุด ๆ ทั่วทั้งบ่อ กุ้งเล็กที่ปล่อยไปมันก็ไปรวมกันอยู่ในซุ้มนั้นแหละ ปล่อยตอนแรกเลยก็ไล่ไปเป็นแสน บ่อประมาณ ไร่หนึ่ง บางทีก็แสนสองถ้ากุ้งสวย ตอนนั้นคิดว่าถ้าเราเลี้ยงรอด น่าจะได้กำไรเยอะ (สำรวย อินทร์แสง 2554)

ผู้วิจัยพบว่า การที่เกษตรกรปล่อยกุ้งในอัตราหนาแน่นนั้น เกษตรกรไม่ได้มีการศึกษาข้อมูลในการเลี้ยงกุ้งมาก่อน แต่เป็นการทดลองเลี้ยงและใช้ประสบการณ์ในการเลี้ยงกุ้งลอมผิคลองถูก และใช้การตีความจากผลรายได้ในการจับกุ้งแต่ละครั้งว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ หากได้กำไร กุ้งตัวโต เกษตรกรก็จะใช้รูปแบบวิธีนั้น ๆ ในการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามบ่อต่อไป

จากการสอบถาม เกษตรกรจะเตรียมบ่อโดยการค้นบ่อให้ได้ขนาดตามต้องการ ให้ค้นบ่อสูงไม่น้อยกว่า 150 ซม. ซึ่งขนาดบ่อจะเล็กหรือใหญ่ขึ้นอยู่กับกรรมสิทธิ์พื้นที่ในการ

ครอบครองของแต่ละราย จากนั้นจะหว่านปูนขาวลงพื้นบ่อเพื่อเป็นการปรับสภาพพื้น และสูบน้ำเข้า ซึ่งการสูบน้ำเกษตรกรจะสูบน้ำจากคลองหรือแม่น้ำเข้าบ่อโดยตรง การสูบน้ำเข้าบ่อโดยวิธีนี้ เกษตรกร จำเป็นจะต้องดูก่อนว่าน้ำในช่วงนั้นเป็นน้ำที่มีการสูบน้ำออกจากบ่ออื่นหรือไม่ เพราะอาจเป็นไปได้ที่จะมีโรคปะปนมากับน้ำ การสูบน้ำเข้าบ่อเพื่อปล่อยกุ้งเล็กอนุบาลจะสูบน้ำสูงประมาณ 80-100 ซม. และใช้ทางมะพร้าวหักครึ่งทำเป็นขั้วเพื่อเป็นที่อยู่ของกุ้งเล็กที่นำมาปล่อย

ภาพที่ 3 กุ้งก้ามกรามไซต์พี

กุ้งที่นำมาปล่อย คือกุ้งเล็กหรือกุ้งไซต์พี โดยช่วงแรกของการเริ่มเลี้ยงกุ้งก้ามกราม ในพื้นที่ตำบลสระสี่มุม เกษตรกรจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องหาพันธุ์กุ้งจากฟาร์มไกลๆ เนื่องจากในพื้นที่ยังไม่มีใครเพาะพันธุ์กุ้งไว้จำหน่าย ซึ่งแหล่งพันธุ์กุ้งที่สำคัญที่เกษตรกรนำมาปล่อยก็คือ ฟาร์มจากจังหวัด ฉะเชิงเทรา ดังนั้นการเดินทางไปหาพันธุ์กุ้งไกล ๆ ย่อมเป็นต้นทุนที่เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งจะต้องแบกรับภาระ และเสียระยะเวลาในการเดินทาง ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้เกษตรกรต้องปล่อยกุ้งในอัตราหนาแน่นเพื่อความคุ้มค่าจากการลงทุน จากการสัมภาษณ์บทหนึ่งว่า

กุ้งที่เอามาลงนี่นะ เดี่ยวนี้สบายขึ้นเยอะมิให้เลือกหลายที่ ไปสุพรรณก็มี แถบ บางเลนก็มี แถวบ้านเราเองก็เยอะแยะ แต่ก่อนนี่กว่าจะหาได้ โนนแปดริ้ว ฉะเชิงเทราโน่น นั่งรถไปขวนกันมา ไปกันหลายๆ เจ้าจะได้คุ้มค่ารถ กว่าจะมาถึงกลัวกุ้งจะช้ำเหมือนกันแหละ เลยต้องปล่อยเพื่อไว้ ถ้ามันไม่ติดขึ้นมาเสียเวลากว่าจะไปเอามาลงใหม่ (มี สระทองขุน 2554)

การเลี้ยงแบบดั้งเดิม เกษตรกรใช้เวลาตั้งแต่การปล่อยกุ้งอนุบาลจนกระทั่งการจับขาย รวมระยะเวลาประมาณ 12-14 เดือน ซึ่งมีวิธีการคือ เมื่อเกษตรกรนำพันธุ์กุ้งมาปล่อยตาม

จำนวนที่ต้องการ ในปริมาณที่หนาแน่นพอสมควร เกษตรกรจะเลี้ยงกุ้งไปจนอายุครบประมาณ 4 เดือน แล้วจึงลากกุ้งที่แตกไข่ออกจำหน่ายก่อน จำพวกกุ้งตัวเมียที่เกร็น และกุ้งจิกโกซึ่งเป็นกุ้งเพศผู้ที่เลี้ยงไม่โต เนื้อลึบ ส่วนกุ้งที่ยังไม่โตเต็มที่ก็ปล่อยกลับลงบ่อเช่นเดิมเพื่อเลี้ยงต่อไป

ภาพที่ 4 กุ้งจิกโก

จากนั้นก็เลี้ยงต่อไปจนครบอายุ 6 เดือน จึงลากจำหน่าย วิธีการก็คือการคัดเอากุ้งที่มีขนาดใหญ่ออกขายก่อน กุ้งที่ยังเล็กก็ปล่อยกลับสู่บ่อเลี้ยงไว้จนโตและจับขายในคราวถัดไป ซึ่งจะลากขายได้ทุกๆ เดือน ละครั้ง อีกประมาณ 6-8 เดือน พอลากขายป้ายสุดท้าย เกษตรกรจะล้างบ่อเพื่อจับกุ้งขายทั้งหมดและเตรียมบ่อใหม่สำหรับการลงกุ้งครั้งต่อไป ซึ่งในการจับกุ้งแต่ละครั้ง เกษตรกรจะต้องสูบน้ำออกเพื่อเป็นการลดน้ำให้คนงานสามารถใช้อุปกรณ์ต่างๆ ลงไปลากกุ้งได้ อุปกรณ์ที่ใช้จับกุ้งก็จะใช้เป็นอวนลาก ซึ่งในช่วงป้ายแรก ของลากกุ้งขายจะใช้อวนตาห่างเพื่อจะลากเอาเฉพาะตัวที่โตออกจำหน่ายก่อน เมื่อครบกำหนด 6 เดือนและเดือนต่อไป ก็เริ่มใช้อวนตาถี่ลงมาในการลาก ซึ่งหากไม่มีการลดน้ำคนงานก็จะไม่สามารถลากกุ้งได้ เพราะการลากกุ้งนั้น จำเป็นจะต้องให้ดินอวนติดกับพื้น เป็นการป้องกันไม่ให้กุ้งลุดออกจากอวนนั่นเอง

การปล่อยน้ำเพื่อจับกุ้งในแต่ละเดือนนั้น เกษตรกรจะสูบน้ำออกจากบ่อลงสู่คลองหรือแม่น้ำ ซึ่งก็เป็นแหล่งน้ำที่เกษตรกรทุก ๆ ราย สูบใส่บ่อนั่นเอง เมื่อจับกุ้งเสร็จเรียบร้อยแล้ววันต่อมาเกษตรกรต้องสูบน้ำเข้าบ่อเพื่อให้ระดับน้ำในบ่อไม่น้อยเกินไป เพราะอาจส่งผลกระทบต่อกุ้งได้ จากการสัมภาษณ์บทหนึ่งว่า

แต่ก่อนตอนเริ่มเลี้ยงเลขนะ เราลงกุ้งอนุบาล ให้อาหารถ่านน้ำ เติมน้ำ ประมาณ 4 เดือน ถึงลากคัตเอาตัวที่แกรนกับจิก โก่อ้ออกก่อน แล้วเลี้ยงต่อไปอีก 2 เดือน ถึงลากขายป้ายแรก จับกุ้งแต่ละครั้งก็ต้องเตรียมการหลายอย่าง ทั้งหาคนงาน เตรียมหาอาหารไว้เลี้ยงคนงานและคนเราเองด้วย บอกรถที่จะเอากุ้งไปส่งขายที่แพ ให้นำในบ่อเพื่อให้ลงลากได้ เราก็วัดลงคลองเลย พอจับขายเรียบร้อย หวานอาหารกุ้งมือเย็นวันที่จับบาง ๆ อีกวันถึงวิดน้ำเข้าบ่อ ก็ทำอย่างนี้ทุกเดือน ทุกเดือน เดือนละครั้ง เราจับขายได้ทุกเดือนเลย รวมแล้วเลี้ยงไปขายไปก็ปีกกว่าๆ บ่อหนึ่งอะพอกุ้งเริ่มบาง ๆ เราก็ล้างบ่อจับขายทั้งหมดล้างบ่อที่หนึ่งเราต้องคว่ำพื้นเสียมากน้อยขนาดไหนก่อน ถ้ามามากก็ตากบ่อให้แห้งแล้วไถเลนกันบ่อขึ้น บางทีก็หวานปูนขาวใส่เลยถ้าพื้นยังดีอยู่ (บุญเรือน สระทองแป้น 2554)

ผู้วิจัยพบว่า เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามนั้น ไม่มีบ่อพักน้ำสำหรับบำบัดน้ำก่อนสูบเข้าบ่อและก่อนปล่อยออกสู่อ่างน้ำ ล้าคลอง ซึ่งอาจส่งผลเสียกับเกษตรกรรายอื่นได้ หากเกิดโรคระบาดจากบ่อที่สูบน้ำออกแล้วมีผู้สูบน้ำนั้นเข้าบ่อไป และการเลี้ยงกุ้งที่ใช้ระยะเวลาขนส่งผลเสียต่อบ่อได้ เนื่องจากเศษอาหารและสิ่งปฏิกูลที่ทับถม หมักหมมอยู่บริเวณพื้นบ่อนั้น ก็เป็นแหล่งเชื้อโรคที่สำคัญ ที่อาจส่งผลให้กุ้งไม่โตหรือเป็นโรคได้นอกจากนี้กระบวนการตรวจสอบสภาพพื้นบ่อของเกษตรกรก็ไม่มีมาตรฐาน ทั้งนี้เพราะเกษตรกรใช้วิธีการสังเกตอย่างเดี๋ยว่าพื้นมีเลนมากน้อยขนาดไหน นอกเหนือจากนี้เกษตรกรยังต้องระมัดระวังปลาที่อาจจะมากับน้ำที่สูบน้ำเข้าบ่อด้วย เพราะว่าปลาจะเป็นตัวที่ทำให้เกษตรกรไม่สามารถคาดเดาได้ว่าในบ่อมีกุ้งมากน้อยขนาดไหน เพราะปลาจะแย่งอาหารกุ้งกิน เมื่อเกษตรกรลงเช็ดในบ่ออาจพบว่าอาหารหมด อาจเพิ่มอาหารให้กุ้งมากยิ่งขึ้น ซึ่งแท้ที่จริงแล้วปลากินหมด ส่งผลให้เกษตรกรต้องแบกรับภาระต้นทุนค่าอาหารที่เพิ่มขึ้น

ภาพที่ 5 การสูบน้ำเข้าบ่อโดยไม่มีบ่อพัก

อาหารและการให้อาหารกึ่งกัมภกราม ในช่วงเริ่มแรกของการเลี้ยงกึ่งกัมภกราม เมื่อเกษตรกรนำกุ้งไซต์พี ซึ่งมีขนาดเล็กมาปล่อย จะให้ไข่ตุ๋นผสมกับอาหารเม็ดละเอียดเป็นอาหาร ประมาณ 3 ถึง 4 สัปดาห์ โดยให้วันละ 2 เวลา คือช่วงเช้าและช่วงเย็น จากนั้นจะเริ่มให้อาหารเม็ด ละเอียดผสมกับอาหารเม็ดเล็ก ประมาณ 2 สัปดาห์ถัดมา จึงค่อยเปลี่ยนเป็นการให้อาหารเม็ดเล็ก และค่อยๆ เปลี่ยนขนาดของอาหารที่ให้อีกตามขนาดของกุ้ง ซึ่งจะอาหารที่ใช้เลี้ยงกุ้งนั้นมีทั้งอาหาร สำเร็จรูปที่เกษตรกรซื้อมา และอาหารเม็ดที่เกษตรกรผลิตเอง ซึ่งส่วนใหญ่แล้ว เกษตรกรจะใช้ อาหารที่ผลิตเองเพราะต้นทุนที่ต่ำกว่าการซื้ออาหารสำเร็จรูป โดยซื้อวัตถุดิบจำพวก ปลาสด รำ กากถั่ว ยาและอาหารเสริมอื่นๆ มาผสมกัน บดให้ละเอียดแล้วอัดเป็นเม็ดตามขนาดที่ต้องการแล้ว จึงนำไปตากแห้ง จึงสามารถนำไปหว่านให้กุ้งได้ ทั้งนี้

จากการสอบถามผู้ให้ข้อมูล พบว่า การผลิตอาหารเองของเกษตรกรแต่ละรายจะมี ส่วนประกอบหลักที่คล้าย ๆ กัน แต่การได้มาซึ่งวัตถุดิบนั้นจะมีคุณภาพที่ต่างกัน บางครั้งได้ปลา สดบ้าง แต่บางครั้งไม่สด ทำให้คุณภาพไม่แน่นอนและอาจไม่ได้มาตรฐานการนำอาหารมาตากแห้ง บางวันมีแดดแรง อาหารที่บดตากไว้ก็แห้ง บางวัน ไม่มีแดด หรือฝนตก อาหารก็ขึ้น ซึ่งส่งผลให้ อาหารขึ้นราได้ แน่แน่นอนว่าเป็นอันตรายต่อกุ้งได้ หากกุ้งไม่กินอาหาร เศษอาหารก็จะหมักหมม อยู่ พื้นบ่อส่งผลทำให้พื้นบ่อและน้ำเน่าเสียอีกด้วยอาหารกึ่งที่เกษตรกรผลิตขึ้นมานั้นจะมีขนาดที่ ต่างกันออกไปแล้วแต่อายุของกุ้งที่เราจะหว่าน การเก็บอาหารนั้นผู้ให้ข้อมูลบอกว่า ส่วนใหญ่เก็บ ไม่มีมิดชิดอาศัยสะดวกในการใช้สอย จึงทำให้เกิดความชื้นและเชื้อราขึ้นอาหารได้อีกทาง

การจับกึ่งกัมภกรามเพื่อจำหน่ายในช่วงการเลี้ยงแบบดั้งเดิม เมื่อเกษตรกรเลี้ยงกึ่ง กัมภกรามกำหนดจับขาย เกษตรกรจะจ้างแรงงานมาลากกุ้ง เพื่อนำไปขาย ซึ่งการลากนั้นจะลาก ไป และลากกลับ ทั้งนี้เนื่องจากการลากกุ้งในแต่ละรอบจะมีกุ้งที่เล็ดรอดออกจากอวน ไปได้นั้นเอง โดย ทักยะทั่วไปของผู้ที่รับจ้างลากกุ้งก็คือ การลากอวนและการคัดแยกไซส์ ซึ่งในอดีตจะจ้างคนงาน เพียง 7-8 คน ร่วมกับญาติพี่น้องและผู้เลี้ยงกุ้งบ่ออื่นๆ ที่จะมาช่วยกันลากกุ้ง ค่าแรงในการลากกุ้ง ในช่วงนั้น ประมาณ 80 บาท ต่อคน และจะลากกุ้งกันในช่วงเช้าเพื่อหลีกเลี่ยงแสงแดดและอากาศ ร้อนที่อาจทำให้กุ้งช็อคได้ เมื่อเกษตรกรเจ้าของบ่อจะต้องเป็นผู้จัดเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ในการจับกุ้ง ไม่ว่าจะเป็น อวน กะละมังสำหรับคัดกุ้ง ตะกร้า คานหาม และต้องเตรียมข้าวปลาอาหารไว้สำหรับ คนงานและผู้ที่มาช่วยกันจับกุ้งที่บ่อด้วย ซึ่งเมื่อลากกุ้งเสร็จเรียบร้อย ทุกคนจะร่วมกันทานอาหารที่ ทางเจ้าของบ่อจัดเตรียมไว้ให้ ถือเป็น การแสดงน้ำใจอย่างหนึ่ง จากการสัมภาษณ์บทหนึ่งว่า

พอถึงเวลาจับกุ้งเราก็ต้องไปหาเช่าอวน หากคนงาน แต่คนงานเนี่ยะ เราไม่ได้หามา เหยอะเหมือนกับสมัยนี้ เพราะตอนนั้นคนเขาจะมาช่วยกันจับ ทั้งญาติพี่น้องเออ บ่อข้างๆ เออ คนรู้จัก

ที่เลี้ยงกุ้งเหมือนเรา เข้ามาก็มาช่วยกัน รับผิดชอบให้เสร็จเร็วๆ เพราะถ้าไว้นสายกุ้งจะซีดราคาตกอีก ก็เหมือนกับว่า มาเอาแรงไว้ก่อนอะ พอถึงเวลาบ่อเขาจับบ้าง เราก็ต้องไปช่วยเขาจับ ช่วยเขาลาก เหมือนกัน คนงานที่จ้างมาก็ไม่กี่คน 7-8 คนได้ เอาคนที่เขาคัดเป็นมาอะแต่สมัยนี้ต้องจ้างอย่างเดียวแล้ว บ่อใครบ่อมัน (ชาญวุฒิ สระทองอ่อน)

ผู้วิจัยพบว่าในการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามแบบดั้งเดิมนั้น มีลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในระหว่างกลุ่มผู้เลี้ยง ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเรื่องกุ้งของแต่ละคนด้วย เพราะว่าการการช่วยเอาแรงในการจับกุ้งนั้น จะทำให้ทราบว่ากุ้งของบ่อที่เราไปช่วยจับเป็นอย่างไร เจริญเติบโตดีหรือไม่ เขามีวิธีการเลี้ยงแบบไหน และราคาที่จำหน่ายในแต่ละไซส์อยู่ที่เท่าไร ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกับบ่อที่ตนเองเลี้ยงอยู่

การขายกุ้งก้ามกรามช่วงการเลี้ยงแบบดั้งเดิมนั้น เมื่อเกษตรกรลากกุ้งขึ้นจากบ่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะต้องคัดกุ้งแยกเพศเพื่ออัดน้ำแข็งให้กุ้งสด ทั้งนี้กุ้งที่นำไปขายจะเป็นกุ้งตายและจะนำไปส่งขายที่ตลาดซื้อขายกุ้ง ก็คือที่สะพานปลาหรือแพที่มหาชัย เมื่อไปถึงตลาดซื้อขายจะมีคนงานของแพกุ้งมาคัดแยกไซส์กุ้งอีกรอบ และจะให้พ่อค้าแม่ค้าที่มารอซื้อกุ้งไปเพื่อขายต่อหรือไปส่งร้านอาหาร มาประมูลราคากัน ใครเป็นผู้ที่ให้ราคาสูงสุดก็จะได้กุ้งไปโดยเกษตรกรจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการขนส่งกุ้งไปยังแพเพื่อจำหน่ายครั้งละ 200-400 บาท แล้วแต่ปริมาณกุ้ง

จากการสอบถามถึงชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในช่วงของการเลี้ยงแบบดั้งเดิม ผู้วิจัยพบว่า เกษตรกรมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากการทำนาทำไร่ สามารถส่งเสียบุตรให้เข้ารับการศึกษามาได้ทุกคน แต่เนื่องจากการเริ่มต้นเลี้ยงกุ้ง จำเป็นต้องใช้ทุนสูงพอสมควรเพราะพื้นที่ที่เป็นนาข้าว หรือไร่อ้อย ไม่สามารถเติมน้ำแล้วปล่อยกุ้งเพื่อเลี้ยงได้ เกษตรกรต้องมีค่าใช้จ่ายในการค้นบ่อใหม่ ให้ได้ขนาดเหมาะสมต่อการใช้เลี้ยงกุ้ง รวมไปถึงการซื้อเครื่องมืออุปกรณ์ในการเลี้ยง ไม่ว่าจะเป็นเครื่องสูบน้ำ ท่อสูบน้ำ และค่าพันธุ์กุ้ง ซึ่งระยะเวลาในการเลี้ยงที่นานถึง 6 เดือน เกษตรกรจึงจับกุ้งขายได้นั้น ทำให้เกษตรกรบางรายขาดเงินหมุนเวียนในการใช้จ่ายภายในครอบครัว ส่งผลให้เกษตรกรหลายรายต้องกู้ยืมเงินเพื่อนำมาลงทุนและเป็นค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว โดยแหล่งทุนที่เกษตรกรส่วนใหญ่กู้มานั้น คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือ ธกส. จากบทสัมภาษณ์พบว่า

เลี้ยงกุ้งก้ามกรามครั้งแรกเลยก็กลัวๆ กล้าๆ เพราะเห็นเขาเลี้ยงกันแล้วได้ตั้งค์ มีเงินหมุนทุกเดือน แต่ก่อนจะลงกุ้งนี้แหละ เราไม่มีทุนต้องไปหากู้มาทำ ไหนจะค่าค้นบ่อใหม่ ค่าเครื่องสูบน้ำ ทุนทั้งนั้น ถ้าทำแล้วมันไม่ได้อย่างเขา เราก็เป็นหนี้แน่ๆ แต่ก็ตัดสินใจทำ ไปกู้ ธกส. มาก่อนนึ่ง เอามาค้นบ่อ ซื้อเครื่อง ซื้อพันธุ์กุ้งมาลง พอทำจริงๆ มันนานกว่าจะได้ตั้งค์ เพราะเราใช้เวลาเลี้ยงตั้งเกือบครึ่งปีถึงจะจับขายได้ เงินที่กู้มาก็ไม่พอ ต้องไปกู้มาเพื่อใช้จ่ายในครอบครัวอีก

ช่วงระหว่างเลี้ยงจนกว่าจะจับขายแรกได้ ก็เอากรอยู่เหมือนกันนะ ถ้าเราไม่มีเงินลงทุนเองนี่ เหนื่อยจริงๆ พอจับขายขายแรกได้ปั๊บ ได้เงินมา ก็ต้องแบ่งเอาไว้ใช้จ่ายในครอบครัวส่วนหนึ่ง เอาไปใช้หนี้ส่วนหนึ่ง แล้วก็แบ่งเอาไว้เป็นค่าอาหาร ค่าน้ำมันระหว่างการเดินทางเดือนต่อๆ ไป กว่าจะได้ ตั้งค้มาใช้หนี้ได้ ก็นานอยู่ ค่อยๆ ใช้ไปเรื่อย ๆ ทำไปได้เราเอาเงินเขามาใช้ก่อนหนี้ เลี้ยงไปได้ครบ เดือนจับกึ่งขายได้ ก็ต้องเอาเงินไปใช้หนี้ก็อีก เหมือนเราหาเงินให้เจ้าหนี้เราใช้ทุกเดือน ทุกเดือนแต่ถามว่าอยู่ได้มั๊ย มันก็อยู่ได้ เราก็มีค้ใช้ มีค้ให้ลูกไปโรงเรียนทุกวันเหมือนกัน ต้องอาศัยจังหวะดี ๆ พลุกจับได้เยอะ ราคาดีด้วยอย่างนั้น เราถึงจะพอตัดต้นตัดดอกเจ้าหนี้ได้ (สำรวจ อินทร์แสง 2554)

ผู้วิจัยพบว่าในการลงทุนเริ่มต้นเลี้ยงกึ่งก้ามกรามของเกษตรกร เกษตรกรมีความหวังว่าจะสามารถเลี้ยงกึ่งแล้วได้ผลผลิตออกมาดี เพื่อจะได้นำรายได้นั้นกลับไปใช้หนี้ที่กู้ยืมมาและเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ทั้งนี้เกษตรกรมีความภาคภูมิใจในอาชีพการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามที่สามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้ ถึงแม้จะมีหนี้สินบ้างบางส่วน

2.2 การเลี้ยงแบบขยาย

เมื่อการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามแบบดั้งเดิมได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิธีการเลี้ยง หลังจากทีเกษตรกรพบกับปัญหาจากการปล่อยกึ่งแบบหนาแน่น ทำให้กึ่งโตช้า แคระแกรน เวลาจำหน่ายก็ได้อาติบ้าง ไม่ดีบ้างแล้วแต่โอกาส ซึ่งมีความไม่แน่นอนในเรื่องของได้ ดังนั้นเกษตรกรจึงปรับเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงกึ่งใหม่เล็กน้อยเป็นการเลี้ยงแบบขยายบ่อ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดให้เป็น การเลี้ยงแบบขยาย รูปแบบวิธีนี้ยังคงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับแบบดั้งเดิม คือ

เกษตรกรยังคงปล่อยกึ่งในปริมาณที่หนาแน่นเหมือนเดิม เพื่ออนุบาลไว้เตรียมขยาย การเตรียมบ่อก็ลักษณะเดียวกันกับแบบดั้งเดิม แต่มีการเตรียมบ่อเพิ่มเติมสำหรับขยายกึ่งจากบ่อที่อนุบาลไปใส่ เพราะการเลี้ยงแบบขยายนั้น เมื่อนำกึ่งมาลงเลี้ยงได้ประมาณ 3-4 เดือน เกษตรกรก็จะลากเพื่อคัดกึ่งที่มีขนาดโตกว่าตัวอื่นบางส่วนออกขายและย้ายกึ่งไปใส่ในบ่ออื่น ๆ ที่เตรียมไว้ ซึ่งการขยายกึ่งออกจากบ่อที่อนุบาลนั้น เป็นการช่วยลดปริมาณความหนาแน่นในบ่อเดิมที่อนุบาลไว้ และช่วยลดต้นทุนในการดูแลกึ่งเล็กที่ต้องอนุบาลลงได้อีกหลายบ่อเหลือเพียงบ่อเดียวหรือสองบ่อเท่านั้น การอนุบาลกึ่งตั้งแต่เล็กจะทำให้เกษตรกรสูญเสียรายได้ประมาณ 4-5 เดือน เกษตรกรต้องเลี้ยงต่อไปจนถึงประมาณเดือนที่ 6 จึงสามารถจับขายได้ จากการสัมภาษณ์บทหนึ่งที่ว่า

พอเลี้ยงแบบเดิมมันไม่ค่อยดี แล้วไปเห็นบ่อคนอื่นเขาเปลี่ยนวิธีเลี้ยงเราก็ลองเปลี่ยนบ้าง มาชำกึ่งเองแล้วขยายไปบ่ออื่นๆ หลังจากทีเลี้ยงบ่อเดียวมาตลอด วิธีก็เหมือนเดิมนั้นละ เตรียมบ่อให้สวย หวานปูนฆ่าเชื้อให้ดี คุ้ยหาหญ้าให้สะอาดไม่ให้รก แล้วก็ขึ้นน้ำขึ้นน้ำเสร็จต้องเตรียมว่าพันธุ์กึ่งเขาไว้ก่อนแล้วว่าจะเอามาลงก็หมิ่นก็แสน ลงกึ่งอนุบาลไว้บ่อหนึ่งเลย เลี้ยงแต่ก่อน

สี่แสนตัว เพาะกึ่งไว้ แล้วเตรียมบ่ออีก 4-5 บ่อทำเหมือนบ่อทั่วไป เอน้ำใส่ไว้ พอกึ่งที่เราอนุบาลได้ ประมาณ 3 เดือนกว่าๆ เราก็ขยายเอาไปใส่บ่อละก็โลโก้ว่าไป แล้วเลี้ยงไปจนครบ 6 เดือน จึงลากขาย ลากครั้งแรกกึ่งยังไม่ใหญ่จริง ตัวเมียจะเยอะ คัดเอาตัวเมียไปขายก่อนแล้วเราก็ลากขายไปทุกเดือน ถ้ามีหลายบ่อก็ลากขายสลับบ่อกันไป อาทิตย์ละบ่อก็มีทุนมาหมุนเวียนและมีดั่งค์มาใช้จ่ายใน ครอบครัวตลอด (สายใน สระทองพรม 2554)

ผู้วิจัยพบว่าเกษตรกรมีวิธีการในการบริหารจัดการรายรับที่ได้จากการเลี้ยงกึ่งหลายบ่อ คือ เกษตรกรจะขายกึ่งใส่บ่อแต่ละบ่อในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกัน แต่ละบ่อวันละบ่อประมาณ 1-2 สัปดาห์ ซึ่งเมื่อครบกำหนดจับเกษตรกรจะมีรายรับหมุนเวียนเข้าตลอด

กึ่งที่นำมาปล่อย ในช่วงการเลี้ยงแบบขยายนี้เกษตรกรมีทางเลือกมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการเลี้ยงกึ่งก้ำกรรมเริ่มเป็นที่นิยมของเกษตรกรในพื้นที่ตำบลสระสี่มุมและบริเวณใกล้เคียง ทำให้มีฟาร์มเพาะพันธุ์กึ่งเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เกษตรกรไม่ต้องเดินทางไปหาพันธุ์กึ่งไกล และสามารถไปดูและจองพันธุ์กึ่งจากฟาร์มในละแวกใกล้ๆ ได้กึ่งฟาร์มไหนแข็งแรงหรือไม่แข็งแรงเกษตรกรสามารถเลือกมาปล่อยได้

ระยะเวลาในการเลี้ยงกึ่ง ยังคงมีระยะเวลาใกล้เคียงกับการเลี้ยงกึ่งในแบบดั้งเดิม คือ อนุบาลประมาณ 3 เดือนกว่า แล้วลากย้ายบ่อ ซึ่งเป็นการกระจายความหนาแน่นในบ่ออนุบาล จากนั้นเลี้ยงต่อไปอีกประมาณ 3 เดือน จึงเริ่มลากขายรอบแรก แล้วลากขายไปทุก ๆ เดือน ๆ ละครั้ง รวมระยะเวลาตั้งแต่อนุบาลกึ่ง ประมาณ 12-14 เดือนจึงล้างบ่อ ซึ่งจากระยะเวลาที่ยาวนานในการเลี้ยงกึ่งในแบบดั้งเดิมและแบบขยาย ทำให้การหมักหมมของสิ่งปฏิกูลที่เกิดจากกึ่งและเศษอาหารที่เกษตรกรได้หว่านลงไปยังคงเป็นปัญหาของเกษตรกร เพราะเป็นแหล่งเชื้อโรคที่ทำให้กึ่งเป็นโรคได้ การหมุนเวียนเปลี่ยนถ่ายน้ำ ก็ยังคงเป็นการสูบเข้าสูบออกโดยตรงระหว่างบ่อกึ่งกับแหล่งน้ำ

อาหารและการให้อาหาร ยังคงเป็นลักษณะเดียวกันกับการเลี้ยงแบบดั้งเดิม คือ กึ่งที่อนุบาลจะให้ไข่ตุ๋นผสมกับอาหารเม็ดละเอียด เมื่อขยายบ่ออาหารก็จะให้เป็นอาหารเม็ดที่ผลิตขึ้นเอง แน่แน่นอนว่ายังคงไม่มีมาตรฐานที่แน่นอน คุณภาพของอาหารที่ผลิตขึ้นแต่ละครั้งย่อมไม่เท่ากัน แต่เกษตรกรยังเห็นว่าเป็นการลดต้นทุน เพราะอาหารสำเร็จรูปราคาสูง ประกอบกับการผลิตอาหารเองเกษตรกรสามารถใส่อาหารเสริมต่างๆ เข้าไปได้ เวลาในการให้อาหารกึ่งก้ำกรรมนั้นก็ยังคงเป็นการให้ 2 เวลา คือช่วงเช้า เวลาประมาณ 6.00 - 7.30 น. และช่วงเย็น เวลาประมาณ 16.00 - 17.30 น.

การจับกึ่งและการขายกึ่งยังคงรูปแบบเหมือนเดิมเช่นเดียวกับการเลี้ยงในแบบดั้งเดิม คือเกษตรกรใช้วิธีการลากกึ่งออกขาย โดยจ้างคนงานลากกึ่งมาเหมือนเดิม ค่าจ้างแรงงาน ประมาณ 80-100 บาท ลากกึ่งเสร็จ ก็คัดแยกเพศพร้อมอัดน้ำแข็ง แล้วนำส่งตลาดซื้อขายกึ่ง ที่

สะพานปลาหรือมหาชัย เช่นเดิม ซึ่งยังคงเป็นการขายกุ้งตาย และใช้วิธีการประมูลราคาจากพ่อค้าแม่ค้าที่มารอซื้อ

ผู้วิจัยพบว่า ในการเลี้ยงกุ้งทั้งแบบดั้งเดิมและแบบขยาย เกษตรกรจำเป็นต้องแบกรับกับค่าใช้จ่ายในช่วง 5 เดือนแรก ทั้งค่าพันธุ์กุ้ง ค่าอาหารกุ้ง ค่ายาหรืออาหารเสริม ค่าใช้จ่ายอื่นๆ ซึ่งเกษตรกรจะยังสามารถจับกุ้งเพื่อขายได้เพราะกุ้งยังมีขนาดเล็กอยู่ และจะเริ่มจับขายได้ในเดือนที่ 6 เมื่อมีการจับกุ้งขายไปแล้ว เรื่องระยะเวลาที่เลี้ยงอย่างต่อเนื่องยาวนาน ประมาณ 12-14 เดือน ส่งผลให้พื้นที่บ่อมีปัญหากุ้งก็เป็นโรคได้ง่าย กุ้งแกร็น ไม่โต ส่งผลให้ราคาไม่ดีเท่าที่ควร และในช่วงการเลี้ยงแบบขยายนี้เองที่เริ่มมีนักวิชาการจากหน่วยงานต่าง ๆ มาให้ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม ซึ่งเกษตรกรเองไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร อาศัยประสบการณ์และการเลี้ยงจริงของตนเองมากกว่า

จากการสอบถามถึงชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรหลังจากปรับรูปแบบวิธีการเลี้ยงกุ้งจากแบบดั้งเดิมมาเป็นการเลี้ยงแบบขยาย พบว่าเกษตรกรยังคงมีความเป็นอยู่ที่ไม่ต่างจากเดิมมากนัก แต่ปัญหาในเรื่องภาระค่าใช้จ่ายจากการลงทุนลดลง เนื่องจากได้ลงทุนรอบแรกตั้งแต่การเลี้ยงในแบบดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมบ่อ เครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว ทำให้มีเพียงค่าพันธุ์กุ้ง ค่าอาหารกุ้ง และค่าใช้จ่ายในการดูแลอื่นๆอีกเล็กน้อยเท่านั้น ที่ยังคงต้องแยกรับการอยู่ประจวบกับการบริหารจัดการบ่อกุ้งแต่ละบ่อให้เกิดการหมุนเวียนรายรับ ทำให้เกษตรกรมีรายได้ตลอดระยะเวลาในการเลี้ยงกุ้ง โดยไม่ต้องเสียเวลาในการดูแลอนุบาลกุ้งตั้งแต่เล็กทุกบ่อ จากบทสัมภาษณ์บทหนึ่งที่ว่า

พอเรามออนุบาลกุ้งไว้แล้วขายบ่อไปใส่บ่ออื่น เราก็ไม่ต้องเสียเวลาไปอนุบาลทุกๆ บ่อ บ่อเดียวใส่ให้เยอะเลยพอครบซั๊ก 3 เดือน ก็ลากย้ายไปใส่บ่อใหม่ที่เตรียมไว้ จะใส่กี่บ่อก็ว่าไป บ่อไหนใหญ่เราก็ใส่เยอะหน่อย บ่อไหนเล็ก ก็ใส่น้อยหน่อย ลงลากแล้วเทคัมใส่ตะกร้าไปปล่อย อย่างป้ามีอยู่ 5 บ่อ อนุบาลไว้บ่อหนึ่ง แล้วค่อยๆ ทอยย้ายไปใส่ที่ละบ่อ อย่างลากครั้งแรกก็ย้ายไปใส่ซั๊ก 2-3 บ่อ เท่ากับว่าป้ามีกุ้งเลี้ยงอยู่ 3-4 บ่อ พอครบกำหนดจับกุ้งได้ เราก็จับครั้งละบ่อหรือ 2 บ่อ กุ้งตัวเล็กบางส่วนก็ปล่อยลงบ่อเดิม บางส่วนก็ย้ายไปใส่บ่อที่เหลือที่ยังไม่ได้ลง และเว้นระยะจับแต่ละบ่ออย่างน้อยซั๊ก 2-3 อาทิตย์ เราก็จะมีรายได้ตลอดทั้งเดือน พอล้างบ่อ เราก็ล้างไม่พร้อมกัน ลงกุ้งใหม่ เราก็ยังมีบ่อที่ยังไม่ได้ล้างเหลืออยู่ ก็สลับสับหว่างแต่ละบ่อเอา ตอนนั้นมันก็ดีจึ้นนะ คือเราไม่ต้องลงทุนอีกเหมือนครั้งแรกเลย เพราะบ่อเราก็มีอยู่แล้ว เครื่องวิดน้ำเราก็มีอยู่แล้วสบายขึ้นกว่าเก่า แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเราจะได้ทุกบ่อไปนะ ปล่อยไปไม่คิดก็มี (สายใน สระทองพรม 2554)

2.3 การเลี้ยงแบบพัฒนา

รูปแบบวิธีการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามของเกษตรกร ตำบลสระสี่มุม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ได้ปรับเปลี่ยนมาเรื่อยๆ หลังจากการเลี้ยงในแบบขยายแล้วผลผลิตยังไม่ได้ตามที่ต้องการ ประกอบกับการแข่งขันในเรื่องของคุณภาพ ขนาด และความต้องการของตลาดที่มีมากยิ่งขึ้นส่งผลให้เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการต่างๆ ในการเลี้ยงให้ได้ผลผลิตที่เป็นที่ต้องการของตลาด และสร้างรายได้ให้กับตนเองมากยิ่งขึ้น จึงหันมาเลี้ยงกุ้งก้ามกราม แบบพัฒนา ซึ่งการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามแบบพัฒนานั้น ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 แบบ ด้วยกัน คือ การเลี้ยงแบบคละเพศและการเลี้ยงเพศผู้อย่างเดียว โดยเลือกเฉพาะกุ้งก้ามทอง มาเลี้ยง ซึ่งรูปแบบและวิธีการเลี้ยงมีลักษณะเหมือนกันคือ เกษตรกรยังใช้วิธีการเตรียมบ่อในแบบเดียวกับการเลี้ยงกุ้งแบบดั้งเดิมและแบบขยาย คือ มีการปรับพื้นบ่อ หว่านปูน และสูบน้ำเข้าบ่อ เกษตรกรบางรายเริ่มมีการนำใบพัดเครื่องตีน้ำมาช่วยในการเพิ่มออกซิเจนในน้ำเพราะนอกจากเกษตรกรจะใช้วิธีการถ่ายเทน้ำโดยการสูบน้ำเข้าสูบน้ำออกเพื่อลดปัญหาเรื่องน้ำเสียก็นำวิธีเพิ่มออกซิเจนในน้ำเข้ามาช่วย

ภาพที่ 6 ใบพัดตีน้ำ

การเลี้ยงแบบพัฒนา เกษตรกรจะซื้อกุ้งที่มีผู้เลี้ยงหรืออนุบาลไว้แล้ว ประมาณ 2-3 เดือน มาปล่อยในบ่อที่ได้เตรียมไว้ ซึ่งมีอยู่ 2 แบบ คือ การซื้อคละเพศ (ไซค์รวม) มาปล่อย หรือการเลือกซื้อเฉพาะกุ้งก้ามทองมาปล่อย โดยปล่อยไม่หนาแน่น การซื้อกุ้งมาปล่อยจะซื้อขายเป็น กิโลกรัม ซึ่งกุ้งคละเพศจะราคาถูกกว่ากุ้งก้ามทอง ทั้งนี้เพราะว่าราคากุ้งก้ามทองในท้องตลาดจะมีราคาสูงและเป็นที่ต้องการของตลาดมากกว่า ดังนั้นเกษตรกรจะได้กุ้งที่มีขนาดตัวโตพอประมาณใน

การนำมาเลี้ยงต่อ ปัจจุบันแหล่งที่เกษตรกรไปซื้อกุ้งมาเลี้ยงก็คือ หนองอำเภอกำแพงแสน อำเภอบางเลน และจังหวัดสุพรรณบุรี

ภาพที่ 7 กุ้งเพศผู้ครบกำหนดจับขาย

ภาพที่ 8 กุ้งเพศเมียครบกำหนดจับขาย

ระยะเวลาในการเลี้ยงของรูปแบบการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามแบบพัฒนานั้น เกษตรกรจะใช้เวลาเลี้ยงประมาณ 3 เดือน กุ้งก็จะโตเต็มที่ที่สามารถจับขายได้ เป็นการลดระยะเวลาในการอนุบาลกุ้งโดยซื้อกุ้งก้ามกรามตัวโตที่มีผู้อนุบาลไว้แล้วมาเลี้ยงเลย

อาหารและการให้อาหาร เกษตรกรส่วนใหญ่เลือกใช้อาหารสำเร็จรูป เนื่องจากสะดวก มีคุณภาพ และประหยัดเวลาในการต้องมาผลิตอาหารเอง ซึ่งอาหารสำเร็จรูปมีอยู่หลากหลายยี่ห้อ เกษตรกรจะให้อาหารกุ้ง 2 มื้อเช่นเดียวกันกับใน 2 รูปแบบแรก คือช่วงเช้าและช่วงเย็นมีการเช็คขอเพื่อตรวจสอบว่ากุ้งกินอาหารหมดหรือไม่

การจับกุ้งช่วงแบบพัฒนาเกษตรกรจะใช้วิธีการล้างบ่อเลย โดยไม่ต้องมีการลาก เพราะปล่อยกุ้งไปจำนวนที่ไม่หนาแน่น ทั้งนี้เพื่อขุนให้กุ้งโต และมีส่วนช่วยในการพักฟื้นสภาพพื้นบ่อ เพราะใช้เวลาเพียง 3 เดือน ก็สามารถตากบ่อได้รูปแบบนี้เกษตรกรจะขายกุ้งเป็นหรือกุ้งที่มีชีวิตอยู่ โดยรูปแบบการซื้อขายก็มีทั้งการขายปากบ่อ โดยจะมีพ่อค้าคนกลางมาประมูลหรือมาตีราคาที่ปากบ่อเลย หากได้ราคาที่เป็นที่พอใจก็ขาย หรืออีกวิธีก็คือเกษตรกรต้องไปขายเองที่ตลาดซื้อขายกุ้ง วิธีการส่งกุ้งไปขายคือการนำกุ้งใส่ถังที่มีน้ำและใช้เครื่องตีเพื่อเพิ่มออกซิเจนให้กุ้ง การขายกุ้งเป็นจะได้ราคาดีกว่าการขายกุ้งตาย ทั้งนี้เกษตรกรจำเป็นต้องเช็คราคากุ้งจากตลาดกลางก่อนเพื่อไม่ให้ถูกกดราคาโดยพ่อค้าคนกลางจากกาสัมภาษณ์บทหนึ่งว่า

ช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมาพวกเปลี่ยนมาใช้วิธีซื้อกุ้งที่เขาอนุบาลแล้วมาเลี้ยงเลยทั้งนี้ไม่ต้องเสียเวลา ยังได้กุ้งป่วยแรกยังดี เพราะว่า กุ้งจะตัวยังไม่ใหญ่ เขาขายเป็นกิโลนะ ร้อยกว่าตัวโล ๆ ละร้อยกว่าบาท ตกตัวละบาทได้ เอามาปล่อย ใช้ใบพัดตีน้ำให้อย่างดีมี นี่ถ้าได้ก้ามทองมาเลี้ยงนะดีเลย แต่เจ้าของบ่อเขาไม่ค่อยจะขายให้สิ ราคามันแพงกว่าไง ก็เลยเลี้ยงไซค์รวมกันเลี้ยงแค่ 3 เดือนก็วิดบ่อจับขายหมดเลย เอาไปส่งแพหรือขายปากบ่อก็ได้ มีคนแย่งซื้อตลอด (มี สระทองขุน 2554)

ภาพที่ 9 การล้างบ่อจับกุ้ง

ภาพที่ 10 การล้างบ่อจับกุ้ง 2

ภาพที่ 11 พักกุ้งลงถังที่ตีเครื่องให้ออกซิเจน เพื่อรอคัดและจำหน่าย

จากการสอบถามถึงชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรในช่วงการเลี้ยงแบบพัฒนาพบว่า เกษตรกร มีความเป็นอยู่ที่เป็นที่พึงพอใจของตัวเอง เนื่องจากในช่วงของการเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนานี้ เกษตรกรสามารถผลิตกุ้งเพื่อส่งขายในราคาที่สูงขึ้น กุ้งจะมีขนาดตัวโตกว่าการเลี้ยงแบบดั้งเดิมและแบบขยาย เนื่องจากปล่อยกุ้งบาง เกษตรกรมีความประสงค์จะขยายพื้นที่ในการ

เลี้ยงเพิ่มมากขึ้น เพราะระดับราคากุ้งก้ามกรามในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา อยู่ในระดับที่ค่อนข้างสูง ผู้บริโภคนิยมมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรส่วนใหญ่ดีขึ้นอย่างไรก็ตาม ราคากุ้งก้ามกรามในการเลี้ยงแบบพัฒนาแล้ว ก็ยังมีความจำกัดอยู่ที่ราคาตลาดจะเป็นผู้กำหนด ถึงแม้ราคาจะสูงขึ้น แต่ถ้าวันใดมีปริมาณกุ้งออกสู่ตลาดมาก กุ้งก็อาจราคาตกลงได้ เพราะผู้มารับซื้อ มีสิทธิ์ในการเลือกซื้อ มีอำนาจต่อรองสูงกว่า แต่หากวันที่เราจับกุ้งส่งขายไม่มีใครจับมาขายเลย ถึงแม้กุ้งจะไม่โต ก็สามารถขายได้ราคาดีเช่นกัน

3. การเลี้ยงกุ้งก้ามกรามในปัจจุบัน (ยุคพัฒนา)

จากการสอบถามเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม พบว่าในปัจจุบันรูปแบบวิธีการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามได้เปลี่ยนไป เป็นการเลี้ยงแบบผสม คือการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามและกุ้งขาวผสมกัน เนื่องจากวิธีการเลี้ยงใน 3 รูปแบบแรกนั้น ยังมีความไม่แน่นอนของรายได้ เพราะปัจจัยหลายๆ ด้าน เช่น ราคาที่ไม่แน่นอน ถึงแม้กุ้งจะตัวโตแต่ราคาอาจไม่ดีก็เป็นได้ หรือช่วงเทศกาลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปีใหม่ สงกรานต์ หรือเทศกาลอื่น ๆ ที่สำคัญ กุ้งจะมีราคาสูง ก็อาจเป็นช่วงที่เกษตรกรไม่มีกุ้งส่งจำหน่าย หากช่วงไหนที่กุ้งในตลาดซื้อขายหรือแพมีมาก ราคากุ้งก็จะถูกลง เกษตรกรจึงหาวิธีที่จะเพิ่มผลผลิตและรายได้เพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดการเลี้ยงกุ้งในรูปแบบผสมระหว่างกุ้งก้ามกรามและกุ้งขาว เพื่อช่วยถ่วงเฉลี่ยระหว่างกัน เช่น ถ้ากุ้งก้ามกรามราคาตก เกษตรกรก็จะมีรายได้จากกุ้งขาวมาช่วยเสริม เป็นต้น ประกอบกับการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามผสมกุ้งขาวมีผู้เลี้ยงมากขึ้น และมีเกษตรกรในพื้นที่ทดลองเลี้ยงแล้วประสบผลสำเร็จ สร้างรายได้มากกว่าการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามอย่างเดียว จึงทำให้เกษตรกรรายอื่น หันมาเลี้ยงกุ้งก้ามกรามผสมกุ้งขาวกัน โดยวิธีการเลี้ยงแบบผสม มีดังนี้

การเตรียมบ่อเกษตรกรยังใช้วิธีการเตรียมบ่อเหมือนกับการเลี้ยงโดยวิธีอื่น คือ มีการปรับพื้นบ่อ หว่านปูน และสูบน้ำเข้าบ่อ แต่ละบ่อจะมีใบพัดเป็นอุปกรณ์ช่วยเพิ่มออกซิเจนในน้ำ บางบ่อไม่มีเกษตรกรจะกันผ้าใบไว้ส่วนหนึ่งของบ่อเพื่อเตรียมลงกุ้งขาวแยกกันกับกุ้งก้ามกราม

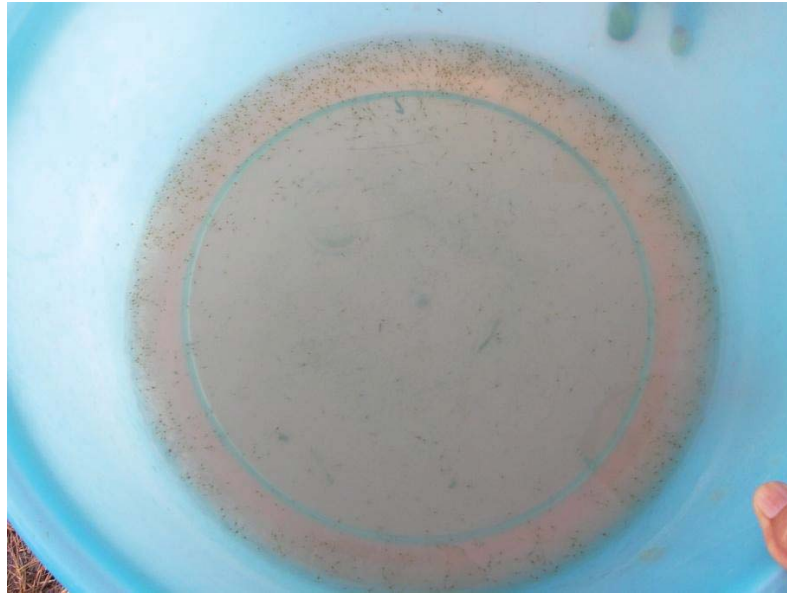
กุ้งที่นำมาปล่อย เกษตรกรจะซื้อกุ้งก้ามกรามที่มีผู้เลี้ยงหรืออนุบาลไว้เรียบร้อยแล้ว ประมาณ 2-3 เดือน มาปล่อยในบ่อที่ได้เตรียมไว้ เช่นเดียวกับการเลี้ยงแบบพัฒนา โดยปล่อยไม่หนาแน่น พร้อมกับนำกุ้งขาวมาลงในบริเวณผ้าใบที่ล้อมไว้ ซึ่งจะต้องปรับระดับความเค็มของน้ำเล็กน้อยโดยหว่านเกลือลงในบริเวณที่ล้อมผ้าใบไว้หรือลงน้ำเค็ม ทั้งนี้เพื่อให้กุ้งขาวชินกับน้ำในบ่อ เมื่อเลี้ยงครบระยะเวลาประมาณ 2-3 วัน จึงนำผ้าใบที่ล้อมไว้ออก เกษตรกรจะใช้เวลาเลี้ยงเพียง 3 เดือน กุ้งจะโต สามารถจับขายได้ ทั้งกุ้งก้ามกรามและกุ้งขาว

ภาพที่ 12 การลงน้ำเค็มในบริเวณที่ล้อมผ้าใบเพื่อลงกุ้งขาว

ภาพที่ 13 การปล่อยกุ้งขาววิธีการเลี้ยงแบบผสม

ภาพที่ 14 ขนาดกุ้งขาวที่นำมาปล่อย

ภาพที่ 15 ขนาดกุ้งก้ามกรามระยะ 2-3 เดือน ที่นำมาปล่อย

การเลี้ยงแบบผสม เกษตรกรเลือกใช้อาหารสำเร็จรูป เนื่องจากสะดวก มีคุณภาพ และประหยัดเวลาในการต้องมาผลิตอาหารเอง เกษตรกรจะให้อาหารกุ้ง 2 มื้อเช่นเดียวกับกับรูปแบบอื่น คือช่วงเช้าและช่วงเย็นมีการเช็คอาหารจากขอเพื่อตรวจสอบว่ากุ้งกินอาหารหมดหรือไม่ ซึ่งอาหาร

ที่ให้ในรูปแบบการเลี้ยงแบบผสมนั้น เกษตรกรเลือกใช้อาหารเม็ดสำหรับเลี้ยงกุ้งขาวหวาน เพราะจะมีคุณค่าทางสารอาหารที่ดีกว่าอาหารสำหรับหวานให้กุ้งก้ามกราม

การจับกุ้งเกษตรกรจะใช้วิธีการเช่นเดียวกับการเลี้ยงแบบพัฒนา คือ เมื่อครบกำหนดจับ 3 เดือน ก็ล้างบ่อเลย โดยไม่ต้องมีการลาก จ้างคนงานมาจับ และจะแยกขายระหว่างกุ้งก้ามกราม และกุ้งขาว โดยกุ้งก้ามกรามจะขายแบบเป็น รูปแบบการซื้อขายกุ้งก้ามกรามยังคงเป็นแบบเดียวกับการขายในแบบพัฒนา คือมีทั้ง การขายปากบ่อและไปขายเองที่ตลาดซื้อขายกุ้ง วิธีการส่งกุ้งไปขาย คือการนำกุ้งใส่ถังที่มีน้ำและใช้เครื่องตีเพื่อเพิ่มออกซิเจนให้กุ้ง ส่วนกุ้งขาวจะขายแบบตาย ต้องแช่น้ำแข็งแล้วส่งไปขายที่แพ ทั้งนี้เนื่องจากกุ้งขาวจะสีซิดเร็ว มันบนหัวแตกง่าย หากนำขึ้นจากบ่อควรต้องแช่น้ำแข็งทันทีเพื่อช่วยทำให้กุ้งขาวยังคงสด หากกุ้งซิดหรือไม่สดราคาก็จะถูกลง

ภาพที่ 16 การล้างทำความสะอาดกุ้งก่อนเทลงถังที่ติดเครื่องให้ออกซิเจน

ภาพที่ 17 การคัดแยกเพศกุ้งเพื่อจำหน่ายปากบ่อ

ภาพที่ 18 การตรวจสอบกุ้งก่อนชั่งกิโลสำหรับจำหน่ายปากบ่อ

ภาพที่ 19 กุ้งเพศผู้ที่ได้จากการเลี้ยงแบบผสม

ภาพที่ 20 กุ้งเพศเมียที่ได้จากการเลี้ยงแบบผสม

ภาพที่ 21 กุ้งขาวที่ได้จากการเลี้ยงแบบผสม

ประเด็นที่ 3 การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม

1. การเลี้ยงกุ้งก้ามกราม สามารถทำให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้น จากการสอบถามพบว่าเดิมเกษตรกรก่อนมาเลี้ยงกุ้งก้ามกราม ส่วนใหญ่มีรายได้ไม่แน่นอน และไม่เพียงพอที่จะดูแลครอบครัว เมื่อมาเลี้ยงกุ้งก้ามกราม ผลตอบแทนที่ได้รับมีมากกว่าการประกอบอาชีพเดิม ส่งผลให้ครอบครัวมีความสุข มีทรัพย์สินเพิ่มขึ้น สามารถส่งบุตรหลานของตนเองเล่าเรียนได้จนสำเร็จการศึกษา ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของเกษตรกรเป็นอย่างมากนอกจากนี้ยังทรัพย์สินที่มีเพิ่มขึ้นนั้นยังช่วยสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว บุตรหลานที่เรียนจบแล้วก็มีอาชีพการงานทำ ไม่เป็นภาระของครอบครัว หากไม่ได้เล่าเรียนหนังสือแน่นอนว่าคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและครอบครัวอาจไม่ดีเท่าที่ควร

อยู่ได้ทุกวันนี้ก็เพราะกุ้งนี้แหละ ส่งลูกเรียน ส่งอะไร เงินทองที่ใช้ซื้อที่ซื้อทาง ก็ทำไปนี่ก็ซื้ออีก 2 แปลง ก็เงินกุ้งนี้แหละ เมื่อก่อนไม่ได้เป็นอย่างนี้นะ(ที่ดินที่ปลูกบ้าน) เอาดินมาถาถม 140 คัน แต่ก่อนเตี้ยเท่ากับถนนนี้แหละ (ยอดธง สระทองจันทร์ 2554)

มีทุกสิ่งทุกอย่างนี้ ก็คือกุ้ง ตอนทำอย่างอื่น น้ำมันจะเต็มรถยังไม่มีเลย พอเลี้ยงกุ้งมีรถ มีบ้าน มีที่ มีทาง กุ้งดีหมดทุกอย่างส่งลูกส่งเต้าได้เรียนสูงๆ จนจบ เพราะนี่เลย (สายในสระทองพรม 2544)

2. การเลี้ยงกุ้งก้ามกรามนั้น ช่วยให้เกษตรกรสามารถมีเวลาว่างในการทำงานอย่างอื่นร่วมด้วยได้ เนื่องจากการดูแลกุ้งก้ามกรามจะใช้เวลาแค่ช่วงเช้าและช่วงเย็นในการให้อาหาร เวลาที่เหลือจากนั้นสามารถไปทำอย่างอื่นได้ ซึ่งเกษตรกรบางรายมีพื้นที่ในกรรมสิทธิ์ที่ใช้ทำเป็นบ่อกุ้งไม่มาก ก็จำเป็นต้องหารายได้จากแหล่งอื่นเสริม ไม่ว่าจะเป็นการรับจ้างส่งกุ้ง การรับจ้างลากกุ้ง การขายอาหารตามตลาดนัด เป็นต้น ซึ่งเกษตรกรบางรายที่อายุมาก ก็จะใช้เวลาว่างตรงนี้ในการพักผ่อน นอกจากการทำอาชีพเสริมอื่น ๆ ที่เกษตรกรใช้เวลาว่างไปทำแล้ว พื้นที่คันบ่อกุ้ง ก็ยังเป็นอีกพื้นที่ที่เกษตรกรสามารถสร้างรายได้เพิ่มเติมได้อีกทาง เพราะบริเวณคันบ่อนั้นเกษตรกรจะขุดแปลงปลูกผักสวนครัวไว้ทานบ้าง บางรายปลูกไว้ขาย เช่น การปลูกมะเขือเทศ การปลูกพริก เป็นต้น ซึ่งบริเวณคันบ่อกุ้งนั้น จะเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์เนื่องจากเป็นดินเลนกันบ่อ ประกอบกับมีน้ำรดตลอดเวลา ซึ่งจะเห็นได้ว่าเกษตรกรเริ่มมีการบูรณาการในการหารายได้ที่เนื่องหนือจากการทำอาชีพเพียงอาชีพเดียว

เลี้ยงกุ้งนี้เหมาะสมกว่าทำอย่างอื่น เรามีเวลาทั้งวันจะไปทำอะไรก็ได้ แค่หัวานอาหารเช้าช่วง 6-7 โมง และช่วงเย็น ตอนประมาณ 4 โมงเย็น นี้ก็รับทำตุ๋กตาไปด้วย ก็เป็นการหารายได้เพิ่มอีกทาง ว่างๆ ก็นั่งเหยียบไป วันไหนเหนื่อยๆ อยากพัก ก็พักได้ ที่คันบ่อก็ปลูกผักไว้กินหรือขายได้ด้วย (สำรวจ อินทร์แสง 2554)

ผู้วิจัยพบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม มีความพึงพอใจกับการที่มีโอกาสทำงานหลายอย่าง โดยไม่กระทบกับงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนช่วยให้เกษตรกรมีความรู้สึกที่ตนเองมีคุณค่าสามารถทำงานหลายๆ อย่างพร้อมกัน สร้างรายได้เพิ่มเติมให้ครอบครัวได้นั่นเอง

3. เกษตรกรหลายคนเลี้ยงกุ้งมาเป็นเวลาช้านาน ญาติพี่น้อง ทุกคนเลี้ยงกุ้งกันส่วนใหญ่เลยต้องเลี้ยงด้วย จากการสอบถามผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่พบว่า เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามมีการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงหรือข้อแก้ไข ปัญหา อุปสรรคต่างๆ อยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นญาติ พี่ น้องที่เลี้ยงกุ้ง ผู้เลี้ยงบ่อข้างเคียง เพื่อนบ้าน ซึ่งทำให้เกิดมีเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่างๆ ในทุก ๆ เรื่อง ตั้งแต่การเตรียมบ่อ การหาพันธุ์กุ้ง อาหารกุ้ง คนงานที่จับกุ้ง แม้แต่ราคาขายในแต่ละวัน ซึ่งก่อให้เกิดกลุ่มย่อยในการแลกเปลี่ยนข้อมูล มีการติดตามข้อมูล เช่น เมื่อถึงกำหนดจับกุ้ง ก็จะมาช่วยกันเพื่อดูผลงานจากแนวทางที่ได้พูดคุยและนำไปทดลองเลี้ยงจริง ในอดีตมีวัฒนธรรม “การเอาแรง ใช้แรง” พอบ่อเราจับ ก็จะมีญาติ พี่ น้องที่เลี้ยงกุ้ง มาช่วยกัน ถือว่าเขามาเอาแรง พอบ่อของคนอื่นจับ เราก็ต้องไปช่วย เป็นการใช้แรง นั่นเองจากบทสัมภาษณ์บทหนึ่งว่า

จะให้ไปทำอะไร พี่น้องก็เลี้ยงกุ้งกันหมด ทำกันมาตั้งนานแล้ว เวลากุ้งมีปัญหาที่ถามกันหาวิธีแก้ไขไป คนแถวนี้เขาก็เลี้ยงกันหมด คนไหนเลี้ยงดี เราก็ไปถามเขาได้ ไม่มีใครหวงแต่ก่อนเวลาบ่อไหนจับเราก็ไปช่วยกัน แต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยมีอย่างนั้นแล้ว ต่างคนต่างทำไม่ค่อยมีเวลากัน ไม่ใช่แค่

ดูบ่อยอย่างเดียวแล้วเดี๋ยวนี้ มีงานอื่น ๆ อีกที่ทำ กุ้งเราเลี้ยงเป็นหลัก แต่ปลูกผัก ปลูกหญ้า เราก็ทำเลยไม่ค่อยได้ไปดูคนอื่นแล้ว (นวล ทองคอนใหม่ 2554)

ผู้วิจัยพบว่าในอดีตนั้น การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนค่อนข้างเป็นไปในรูปแบบที่เอื้อเพื่อ คอยช่วยเหลือกันตลอดเวลา มีปัญหาที่สอบถามกันได้ ผู้คนเป็นห่วงซึ่งกันและกัน แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไป การดำรงชีวิตก็มีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปด้วย ผู้คนเริ่มสนใจกันน้อยลง เพราะภารกิจของแต่ละคนมีเพิ่มขึ้นนั่นเอง

4. เนื่องจากการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม ให้ผลตอบแทนแก่ผู้เลี้ยงที่ค่อนข้างเป็นที่พอใจ ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันที่ทำให้ ภาวะการได้งานทำมีน้อย การตกงานมีสูง จึงทำให้บุตรหลานเกษตรกรหลายคนเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว หรือ ไปประกอบอาชีพในกรุงเทพหรือในต่างจังหวัด ก็กลับมาประกอบอาชีพการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามต่อจากรุ่นพ่อ-แม่ บางรายพ่อและแม่อายุมากแล้วเลี้ยงต่อไปไม่ไหวก็ต้องกลับมาดูแลบ่อกุ้งต่อ ซึ่งทำให้การดำรงอยู่ของอาชีพการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม ยังคงดำรงอยู่ต่อไปได้ จากรุ่นสู่รุ่น นั่นเอง

ลูกก็จบหมดแล้ว บ่อมีตั้งหลายบ่อ จะทำ 2 คนตายาย ก็ไม่ไหวแล้ว เลยยกให้พวกมันไปทำกัน ใครขยันทำเยอะก็ได้เยอะ ลูกเขยตอนแรกก็ทำงานบริษัทวังเขา วังออก กรุงเทพฯ เป็นว่าเล่น เลยยกบ่อกุ้งให้ทำอยู่ที่นี้เลย ช่วยกันทำไป (จำเนียร เกตุจินดา 2554)

ลูกป้าก็ก็กลับมาช่วยกันทำ เห็นหลายบ้านอยู่เหมือนกัน ที่ลูกเขยกลับมาทำบ่อกุ้งเรียนจบมาแล้วหางานไม่ได้บ้างแหระ รองานบ้างแหระ บางคนก็ทำงานใกล้ๆ บ้าน เลยเลี้ยงกุ้งได้มันไม่ได้ดูแลเยอะ แต่ป้าว่ากลับมาเลี้ยงกุ้งนี้แหระดีแล้ว ไปทำงานที่อื่นเงินเดือนจะพอหรือเปล่านั้นไม่รู้ ค่ากิน ค่าอยู่ นี้อยู่บ้านเราเอง เลี้ยงเอง ดูแลเอง สบาย (นวล ทองคอนใหม่ 2554)

ผู้วิจัยพบว่าอาชีพการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นอาชีพที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับเกษตรกรอย่างมาก จนมีความรู้สึกว่าการให้อาชีพนี้เป็นแหล่งรายได้หลักของครอบครัว เนื่องจากเห็นว่าการเลี้ยงกุ้งไม่ได้เห็นดีเห็นน้อยเหมือนกับการต้องไปทำงานในภาคเอกชนหรือต้องไปเป็นลูกจ้างของคนอื่น คือเราทำมากเราได้มาก เราทำน้อยเราได้น้อย ของเป็นของของเราเอง อยู่ที่ความขยันและตั้งใจ ดังนั้นความคาดหวังที่บุตรหลานจะกลับมาสานต่ออาชีพการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม ยังคงมีในรุ่นพ่อ รุ่นแม่ อยู่นั่นเอง

ประเด็นที่ 4 ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไข

จากการสอบถามจากผู้ให้ข้อมูล พบว่า ปัญหาในการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามที่เกษตรกรพบคือ สภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง เนื่องจากกุ้งเป็นสัตว์น้ำ เมื่ออุณหภูมิน้ำเปลี่ยนไปก็จะส่งผลต่อกุ้ง หากอากาศเย็น กุ้งจะไม่กินอาหาร อากาศอับไม่มีลม กุ้งอาจขึ้นได้ หรืออากาศร้อนกุ้งก็จะตายถ้าน้ำ

ในบ่อน้อย ซึ่งวิธีการและแนวทางในการแก้ไขจะใช้จากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ทั้งนี้ต้องดูจากลักษณะอาการของกุ้งในบ่อก่อนว่ายังอยู่ได้หรือไม่ เช่นปัญหากุ้งขึ้น บางรายใช้วิธีการเพิ่มออกซิเจนในน้ำ บางรายหว่านเกลือลงไปด้วย บางรายจับกุ้งขายเลยซึ่งในการแก้ปัญหาที่พบมากที่สุดคือ การจับกุ้งขายเลย เนื่องจากเกษตรกรเห็นว่าไม่คุ้มหากพบว่ากุ้งเริ่มตายเรื่อย ๆ อาจทำให้กุ้งในบ่อมีปริมาณลดลง

เลี้ยงก้ามกรามไม่ค่อยมีปัญหาหรอกนะ ปัญหาที่จะมีก็คงเป็นเรื่องอากาศนี้แหละ เดี่ยวร้อน เดี่ยวหนาว หน้าหนาวนี้กุ้งไม่กินอาหารเลย น้ำร้อนถ้าน้ำน้อยกุ้งก็อาจตายได้ ต้องเติมน้ำให้ตลอด เดี่ยวนี้เราก็เอาใบพัดตีน้ำให้ตลอด เพิ่มออกซิเจนในน้ำไป กุ้งจะได้ไม่ขึ้น ร้อนจัดๆ บางทีน้ำในคลองแห้ง ไม่มีน้ำ บางบ่อเขาไม่ติดคลองใหญ่ ไม่มีน้ำวิดเข้า ก็อันตรายเหมือนกัน แต่ถ้ามีปัญหาที่ก็วิดจับเลย ไม่แก้หรอก กว่าจะได้ยา กว่าจะได้สังเกต พอดีกุ้งน้อคหมดบ่อ (พิชัย วิจิตรธำรงค์ดี 2554)

ภาพที่ 22 กุ้งตายเนื่องจากน้ำน้อยและอากาศร้อนจัด

ผู้วิจัยพบว่า สภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงบ่อยๆนั้น ทำให้กุ้งปรับสภาพบ่อ ยากกุ้งไม่แข็งแรง ก็อาจตายได้ แต่เกษตรกรเองก็ยังคงหาวิธีเพื่อที่จะช่วยให้กุ้งอยู่รอดได้ภายใต้สภาพความเปลี่ยนแปลงของอากาศ ซึ่งถือเป็นการคิดค้นวิธีการแก้ปัญหาที่เกษตรกรแต่ละรายใช้นั่นเอง

นอกจากปัญหาเรื่องความเปลี่ยนแปลงของอากาศแล้ว ยังมีปัญหาเรื่องโรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับกุ้ง เนื่องจากการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามในพื้นที่ตำบลสระสี่มุม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ยังเป็นการเลี้ยงที่ไม่มีบ่อบำบัดน้ำ หากกุ้งบ่อไหนเป็นโรค เมื่อมีการสูบน้ำลงสู่ลำคลอง บ่ออื่น

ก็เสี่ยงที่จะได้รับเชื้อเข้าไปสู่อุ้งของตนเองได้ จากการสอบถามข้อมูลพบว่าเกษตรกรแต่ละคน เคยทำบ่อพักน้ำไว้สำหรับพักน้ำก่อนสูบเข้าบ่อ แต่เห็นว่ากุ้งก้ามกรามเป็นกุ้งที่ไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องโรคและสารเคมีเท่าไร จึงทำให้เกษตรกรใช้บ่อพักน้ำเลี้ยงกุ้งเลย และหากพบว่ากุ้งเป็นโรค เกษตรกรบางรายจะใช้วิธีการรักษาด้วยการใส่ยารักษาคลุกกับอาหารเพื่อให้กุ้งกิน และมีบางราย ตัดสินใจล้างบ่อจับเลยทันที ทั้งนี้ต้องสังเกตอาการก่อนแล้วจึงตัดสินใจ จากการสัมภาษณ์บทหนึ่ง

เรื่องน้ำนี้แหละ บ่อเราไม่ได้ยู่ติดคลองใหญ่ เรามีแค่คลองซอยตัดผ่าน เวลามีน้ำก็ดีไป แต่เวลาไม่มีน้ำก็แย่น้อย ยิ่งถ้าวันไหนมีบ่อวิดน้ำออก เราไม่รู้ว่าเป็นโรคไม่เป็นโรค บางทีไปว่า พันธุ์กุ้งที่จะมาลงเรียบร้อยแล้ว ก็ต้องขึ้นน้ำเข้าบ่อต่างๆ ที่รู้ว่ามีบ่ออื่นวิดออกมา ทำไงได้ ถ้าไม่เป็นโรคก็ดีไป แต่ก็อยากได้น้ำใหม่ ๆ เหมือนกัน วิดเข้าบ่อไปแล้วก็ต้องใช้ปูนขาว หวานลงไป บางทีเรา ขึ้นน้ำเข้าบ่อไว้หลายวัน ยังไม่ได้พันธุ์กุ้ง ก็ เอาจุลินทรีย์ อีเอ็ม มาปรับน้ำบ้างก็มี (สารวย อินทร์แสง 2554)

จากการสอบถามข้อมูลยังพบอีกว่าเรื่องเศรษฐกิจที่มีความเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะราคา น้ำมันขึ้นสูง ค่าแรงขึ้น ค่าวัตถุดิบต่าง ๆ ในการเลี้ยงกุ้ง หรือค่าครองชีพที่สูงขึ้น ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งگرامกราม เนื่องจากจากราคากุ้งที่สูงขึ้นตามนั่นเอง จึงไม่ทำให้เกษตรกรรู้สึกว่าเป็นภาระที่ต้องแบกรับราคากุ้งที่แปรผันตรงกับสภาวะเศรษฐกิจส่งผลให้เกษตรกรไม่รู้สึกรู้สีกังวลกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และในปัจจุบันที่มีการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามผสมกุ้งขาว ยิ่งสร้างความมั่นใจในเรื่องของรายได้ที่เกษตรกรจะได้รับ ว่าโอกาสที่จะขาดทุนมีน้อยมาก เพราะการถัวเฉลี่ยราคาของกุ้งทั้งสองประเภทที่ช่วยทำให้เกษตรกรไม่ขาดทุน

ขอให้มีส่งขาย เลี้ยงก้ามกรามไม่มีคำว่าขาดทุนถ้ากุ้งถูกเราก็ได้กำไรน้อยหน่อยหนึ่ง ถ้า กุ้งแพงเราก็ได้มาก มันอยู่ที่แพ ถ้าช่วงไหนกุ้งเยอะก็ถูก ช่วงกุ้งไม่มีก็แพง ซึ่งมันก็พออยู่ได้ เราเลี้ยง หลายๆ บ่อ มันก็ถัวเฉลี่ยกันไปด้วย แต่ก่อนอะไรก็ถูก น้ำมัน อาหารกุ้ง กุ้งก็เลยถูก เดียวนี้แพงขึ้น กุ้งก็แพงขึ้นไปด้วย (มี สระทองขุน 2554)

เลี้ยงก้ามกรามมีแต่ได้กับได้ ทำอย่างอื่นสู้ก้ามกรามไม่ได้หรอก ถึงอาหารกุ้งจะแพง ราคากุ้งมันก็ช่วย น้ำมันจะแพง เราก็ไม่ได้ใช้บ่อยๆ เหมือนกับกุ้งกุลาดำ ที่เขาต้องตีไปพัด ตลอดเวลา เรื่องรายได้ไม่มีปัญหาเลยถึงเศรษฐกิจจะอย่างนี้ก็เถอะ ของแพง กูเราก็กินแพงด้วย ราคากุ้ง มันก็ช่วยได้ (บุญเรือน สระทองแป้น 2554)

ผู้วิจัยพบว่า เกษตรกรไม่มีความกังวลเรื่องของเศรษฐกิจ แต่จะกังวลเรื่องของผลผลิตที่จะ ส่งขายว่าจะมีพร้อมส่งขายหรือไม่ทั้งนี้เกษตรกรมั่นใจว่าหากมีกุ้งส่งขายเกษตรกรก็ได้กำไรอย่าง แน่นนอน ซึ่งแน่นอนว่าเกษตรกรต้องหากระบวนการและวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ ออกสู่ตลาดนั่นเอง

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าเกษตรกรยังมีความต้องการที่จะขยายพื้นที่ในการเลี้ยงกุ้งเพิ่มเติมอีกด้วย เนื่องจาก เมื่อเกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงมาจนถึงปัจจุบัน ในแต่ละบ่อที่ลงกุ้ง เกษตรกรจะไม่ปล่อยในอัตราหนาแน่น แต่จะปล่อยบาง ๆ จึงจำกัดด้วยปริมาณที่จะได้ในแต่ละบ่อที่เลี้ยง ประกอบกับราคากุ้งก้ามกรามที่ค่อนข้างต่อเนื่อง จึงทำให้เกษตรกรหลายๆ คนเช่าพื้นที่ในการทำบ่อกุ้งเพิ่มเติม และยังคงแสวงหาพื้นที่ในการเลี้ยงเพิ่มขึ้นอีกเรื่อย ๆ จากบทสัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า

ตอนนี้ใครมีที่เยอะได้เปรียบ เพราะจะเลี้ยงได้เยอะ อย่าลืมว่าเราไม่ได้เน้นปล่อยกุ้งแน่นแล้ว เราปล่อยบาง ๆ เอาขนาดตัว ถ้ามีที่ให้เช่าก็จะเช่าอีก ที่เห็นรอบๆ นี้แหละตัวเอง 40 ไร่ เช่าอีก 8 ไร่ เขาแย่งกันถามเช่าที่ทั้งนั้น จะเอามาทำกุ้ง แต่ไม่ค่อยมีใครให้เช่าหรอก มีแต่จะเอาคืน เพราะเลี้ยงแล้วมันได้ใจ (ยอดธง สระทองจันทร์ 2554)

จากการสอบถามถึงอนาคตการประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้งก้ามกราม เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามมองว่า รูปแบบคงไม่เปลี่ยนแปลงไปมากกว่านี้แล้ว เพราะตอนนี้ที่เลี้ยงกุ้งก้ามกรามผสมกับกุ้งขาวก็สามารถสร้างผลตอบแทนในระดับที่พึงพอใจมากให้กับผู้เลี้ยง และถึงแม้ว่ารูปแบบจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ก็คงยังคงเลี้ยงกุ้งก้ามกรามต่อไป เพราะเชื่อว่าเลี้ยงกุ้งก้ามกรามให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่ากว่าการทำอาชีพอื่น ๆ จากบทสัมภาษณ์บทหนึ่งว่า

ก็คงเลี้ยงต่อไปเรื่อยๆ จนกว่าจะตายแหละ เลี้ยงมาตั้งหลายสิบปี ให้อาหารไปทำอย่างอื่นคงไม่แล้ว เราเลี้ยงมาจนรู้ว่ากุ้งอาการแบบนี้เป็นอะไร ต้องแก้อย่างไร ถึงจะเปลี่ยนไปเป็นวิธีการการเลี้ยงใหม่ ๆ ก็คงไม่ต่างจากเดิมซักเท่าไรหรอก (จำเนียร เกตุจินดา 2554)

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในพื้นที่ตำบลสระสี่มุม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม มีวิถีการดำเนินชีวิตในการประกอบอาชีพการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามตั้งแต่อดีต มาจนถึงปัจจุบันได้ โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการเลี้ยง ให้ทันกับยุคสมัย ประกอบกับการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติพร้อมกับแก้ไขปัญหาจริง จนสามารถดำรงอาชีพนี้มาจนถึงปัจจุบันได้

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “พลวัต การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ามกราม เขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ในสังคมระบบการค้า” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้รูปแบบการศึกษาตามแนวปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เพื่อศึกษา ศึกษาวิถีชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ามกราม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ศึกษาปัจจัยการดำรงอยู่ ปัญหาและอุปสรรค รวมทั้งแนวทางการแก้ไขของเกษตรกรในการเลี้ยงกึ่งก้ามกราม พื้นที่อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง คือพื้นที่ตำบลสระสี่มุม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ด้วยเหตุผลสำคัญ เพราะเป็นพื้นที่ที่มีการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามเริ่มแรกของอำเภอ จำนวนเกษตรกรที่ประกอบอาชีพนี้มีอยู่จำนวนมากและมีประสบการณ์การเลี้ยงกึ่งก้ามกรามมาเป็นเวลานาน ซึ่งจะทำให้ความสามารถในการการเก็บรวบรวมข้อมูลมีประสิทธิภาพ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ามกรามเป็นอาชีพ เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 10 ปี จำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) สมุดบันทึกข้อมูลในภาคสนาม 2) เครื่องบันทึกเสียง 3) แนวคำถามคำสัมภาษณ์ เป็นลักษณะของการเปิดกว้างไม่จำกัด ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลที่ได้และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเป็นข้อสรุปในเรื่องพลวัตการดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ามกราม เขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ในสังคมระบบการค้า นั่นเอง ผลการวิจัยครั้งนี้มีประเด็นที่น่าสนใจซึ่งจะนำมาสรุปผลดังนี้

1. วิถีชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ามกราม

วิถีชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ามกราม แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 ช่วงก่อนการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามเป็นอาชีพ (ยุคบุกเบิก)

เกษตรกรส่วนใหญ่ มีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม เช่น การทำนา ทำไร่ อ้อย ไร่ข้างทั่วไป โดยครอบครัวจะเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ เกื้อกูลอาศัยกัน ในการดำรงชีวิตประจำวัน โดย เหตุผลที่เข้ามาทำอาชีพการเลี้ยงกึ่งก้ามกราม เพราะมีเพื่อนบ้าน ชักชวน และเห็นว่าผู้ที่นำเข้ามาเลี้ยงได้ผลผลิตดี มีรายได้ที่สูง สามารถสร้างฐานะทางครอบครัวให้ดีขึ้นได้ มากกว่าการทำอาชีพอื่น ๆ โดยเกษตรกรหันมาเลี้ยงกึ่งก้ามกรามเป็นอาชีพ เนื่องจากได้รับการแนะนำจากผู้มีความรู้และประสบการณ์การเลี้ยงกึ่งก้ามกราม ในพื้นที่ ซึ่งได้เลี้ยงเป็นตัวอย่าง ให้เกษตรกรดู ซึ่งถือเป็นผู้นำความคิดของคนในชุมชน เพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เกษตรกรใน

พื้นที่เปลี่ยนจากการทำไร่ ทำนา ที่รายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายภายในครอบครัว มาเป็นการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามเป็นอาชีพนั่นเอง

ช่วงที่ 2 ช่วงการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามเป็นอาชีพ (ยุคอาชีพ) แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ
รูปแบบที่ 1 การเลี้ยงแบบดั้งเดิม

เกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งจะมีการเตรียมบ่อไว้สำหรับอนุบาลกึ่ง จากนั้นก็จะนำลูกกึ่งขนาดเล็ก (ไซต์พี) มาปล่อย ในปริมาณที่หนาแน่น และเลี้ยงไว้จนประมาณ 4 เดือน จึงมีลากเพื่อคัดเอากึ่งเพศเมีย และกึ่งจิกโก้ออกขายก่อน จากนั้นก็เลี้ยงต่อครบประมาณ 6 เดือน จึงเริ่มลากกึ่งเพื่อนำไปจำหน่ายครั้งแรก จะลากขายทุกๆ เดือน ใช้ระยะเวลา ประมาณ 12-14 เดือน แล้วจึงล้างบ่อเพื่อเตรียมบ่อใหม่ ในการให้อาหารนั้นก็เป็นการทำอาหารเอง ซึ่งปัญหาที่พบคือคุณภาพของอาหารที่ไม่ได้มาตรฐาน แต่ต้นทุนต่ำ การจำหน่ายในช่วงนี้ใช้วิธีจำหน่ายแบบกึ่งตาย เกษตรกรไม่ได้มีการศึกษาหาข้อมูลในการเลี้ยง แต่ใช้วิธีการลองผิดลองถูก

รูปแบบที่ 2 การเลี้ยงแบบขยาย

เกษตรกรจะนำลูกกึ่งก้ามกรามมาอนุบาลในบ่อประมาณ 3-4 เดือน ในปริมาณที่หนาแน่น แล้วจึงลากเพื่อย้ายกึ่งไปปล่อยในบ่อใหม่ที่เตรียมไว้ซึ่งก็จะช่วยให้ปริมาณกึ่งในบ่อที่ขายไปมีอัตราที่ไม่หนาแน่นมากเท่าที่ควร และเมื่อครบ 5-6 เดือน จึงเริ่มลากขายเป็นครั้งแรก เช่นเดียวกับวิธีแบบดั้งเดิม ลากขายทุกๆเดือน เดือนละครั้ง ประมาณ 12-14 เดือน แล้วจึงล้างบ่อ การให้อาหารก็ยังเป็นอาหารที่เกษตรกรเป็นผู้ผลิตเอง ซึ่งก็มีคุณภาพที่ไม่แน่นอน การจัดจำหน่ายก็ยังเป็นเช่นเดียวกับการเลี้ยงในแบบดั้งเดิม

รูปแบบที่ 3 การเลี้ยงแบบพัฒนา

เป็นการซื้อกึ่งที่มีผู้อนุบาลไว้แล้วประมาณ 2-3 เดือน มาลงในบ่อที่ได้เตรียมไว้ ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 2 แบบ คือ การเลี้ยงพัฒนาแบบไฮดรอม คือการซื้อคละเพศมาลง และการเลี้ยงกึ่งก้ามทอง คือการเลือกเฉพาะกึ่งก้ามทองมาเลี้ยงเพียงอย่างเดียว โดยจะใช้เวลาเลี้ยงประมาณ 3 เดือน แล้วจึงล้างบ่อจับขายทั้งหมด การจำหน่ายก็เปลี่ยนเป็นการขายกึ่งเป็น และมีพ่อค้ามารับซื้อถึงปากบ่อ ในราคาที่ไม่แตกต่างจากแพมากนัก สะดวกต่อเกษตรกรที่ไม่สามารถเดินทางไปจำหน่ายได้

ภาพที่ 23 แผนภาพแสดงรูปแบบการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามในช่วงยุคอาชีพ

ช่วงที่ 3 การเลี้ยงกุ้งก้ามกรามในปัจจุบัน (ยุคพัฒนา)

เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งได้ปรับเปลี่ยนจากการเลี้ยงในแบบพัฒนามาเป็นการเลี้ยงผสมระหว่าง กุ้งก้ามกรามและกุ้งขาว โดยนำกุ้งก้ามกรามที่อนุบาลไว้เรียบร้อยแล้วมาปล่อย พร้อมกับนำกุ้งขาวมา ปล่อยปนกันด้วย ใช้เวลาเลี้ยง 3 เดือนเช่นเดียวกัน ก็จับขายทั้งหมด ซึ่งวิธีการนี้กำลังเป็นที่นิยมใน ปัจจุบัน สามารถสร้างรายได้และความพึงพอใจให้แก่เกษตรกรเป็นอย่างมาก

2. ปัจจัยการดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม

การที่เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามยังคงดำรงอาชีพนี้อยู่ มาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากปัจจัย หลาย ๆ ด้าน ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

2.1 รายได้ที่เพียงพอในการดำรงชีพของตนเองและครอบครัว การเลี้ยงกุ้งทำให้ได้รับ ผลตอบแทนที่มากกว่าการประกอบอาชีพเดิม ส่งผลให้ครอบครัวมีเงินมีใช้ ฐานะทางการเงินดีขึ้น ซึ่งช่วยให้เกษตรกรไม่คิดที่จะเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น

2.2 มีเวลาสามารถทำงานหรืออาชีพอื่นเสริมอื่นๆ ได้ เนื่องจากการดูแลกุ้งก้ามกรามจะ ใช้เวลาแค่ช่วงเช้าและช่วงเย็นในการให้อาหาร เกษตรกรจึงสามารถหางานเสริมอื่นๆ ทำได้ ช่วยให้ เกษตรกรเพิ่มรายได้ช่องทาง รวมถึงมีเวลาในการดูแลคนในครอบครัวได้มากยิ่งขึ้นด้วย

2.3 กลุ่มสังคมอันได้แก่ญาติ เพื่อนบ้านที่คอยช่วยเหลือกันในการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามมีการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงหรือข้อแก้ไข ปัญหา อุปสรรค ต่างๆ อยู่ตลอดเวลา ทำให้เกิดมีเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่างๆ ในการเลี้ยงกุ้ง ซึ่ง ช่วยทำให้เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งรู้จักแนวทางในการที่จะพัฒนาการเลี้ยงของตนเองให้ดียิ่งขึ้น ถือเป็น ความท้าทายที่เกษตรกรจะทดลองวิธีการเลี้ยง หรือการดูแลกุ้งในรูปแบบใหม่ๆ หากได้ผลดี เกษตรกรก็เกิดความภาคภูมิใจและสามารถที่จะไปแนะนำให้ผู้อื่นทำตามได้

2.4 การสานต่ออาชีพเลี้ยงกุ้งก้ามกรามของคนในครอบครัว การกลับมาอยู่กับครอบครัว ของบุตรหลานผู้ที่ประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้งก้ามกราม ซึ่งประกอบอาชีพนี้มาช้านาน ช่วยให้การเลี้ยง กุ้งก้ามกรามยังคงดำรงอยู่ต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น

3. ปัญหาและอุปสรรคในการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม

3.1 สภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง ทำให้กุ้งเกิดการปรับตัวไม่ทัน เกษตรกรต้องหา วิธีแก้ไขเพื่อให้ยังสามารถเลี้ยงต่อไปได้ โดยแนวทางการแก้ไขต่าง ๆ เกษตรกรจะอาศัยจาก ประสบการณ์ที่ได้เลี้ยงมาจริง นำมาปรับใช้

3.2 ปัญหาเรื่องโรคระบาด ที่เกิดขึ้นกับกุ้ง เนื่องจากยังเป็นการเลี้ยงที่ไม่มีบ่อบำบัดน้ำ เชื้อโรคจากบ่อที่เป็นสาเหตุ อาจแพร่กระจายไปยังบ่ออื่นได้

ข้อค้นพบที่ได้จากการทำวิจัยคือ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจไม่ได้ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม เนื่องจากราคาของที่สูงขึ้น ส่งผลต่อราคากุ้งที่สูงขึ้นตามไปด้วย จึงไม่ทำให้ผู้เลี้ยงเกิดความรู้สึกเป็นภาระที่ต้องแบกรับ และเกษตรกรยังคงต้องการที่จะขยายพื้นที่เลี้ยงกุ้งเพิ่มเติม เนื่องจากถ้ามีพื้นที่ในการเลี้ยงเพิ่มขึ้นก็จะส่งผลกระทบต่อรายรับที่เพิ่มมากขึ้นด้วยนั่นเอง

4. อภิปรายผล

ผลการศึกษาพบว่า การที่เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามยังคงดำรงอาชีพการเลี้ยงกุ้งมาจนถึงปัจจุบัน เพราะเกษตรกรมีการเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีการดำรงชีวิตเพื่อให้เข้ากับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมใหม่ที่เกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (พวงจิตต์ อธิคมนันทะ 2541) ทั้งนี้เพราะสังคมของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามมีการเปลี่ยนแปลง แบบค่อยเป็นค่อยไป ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญได้แก่ การค้นพบ การทดลองและการแข่งขัน จะเห็นได้จากรูปแบบการเลี้ยงกุ้งที่มีการพัฒนาเป็นยุคสมัยที่ชัดเจนต่อเนื่อง ตั้งแต่การเลี้ยงกุ้ง “แบบดั้งเดิม” ที่เกษตรกรใช้วิธีการจดจำและเลียนแบบจากผู้ที่มีความรู้ มีประสบการณ์ นำเชื้อถื้อ นำมาสู่การลงมือปฏิบัติเอง และได้เรียนรู้วิธีการกระบวนการต่าง ๆ รับรู้ได้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น เพราะกุ้งหนาแน่น จึงเปลี่ยนมาเป็นการเลี้ยง “แบบขยาย” ซึ่งเกิดจากการรับรู้ ว่าถ้าปล่อยกุ้งแน่นจะทำให้กุ้งมีปัญหาได้ กุ้งจะไม่โต ทั้งนี้เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามเองยังคงมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการเลี้ยงของแต่ละบุคคลเพื่อให้คนอื่น ๆ ได้ทราบถึงผลดีผลเสียในการเลี้ยงของตนเองโดยจะใช้ช่วงเวลาในการจับกุ้งมาเป็นช่วงพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบในการเลี้ยงกุ้งใหม่ ๆ การเชื่อมต่อระหว่างบุคคลหรือมนุษย์กับมนุษย์ แล้วส่งผลออกไปในวงกว้าง เกิดการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นของสังคมหรือชุมชน นั้นสอดคล้องกับแนวคิดเครือข่ายทางสังคม (ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ 2546)

การเลี้ยงกุ้งก้ามกรามยังคงดำรงอยู่ต่อ พร้อมกับจำนวนผู้เลี้ยงที่เพิ่มขึ้น แต่รูปแบบการเลี้ยงก็ยังมีปัญหา เกษตรกรต้องเรียนรู้ตลอดเวลาที่จะปรับแก้ปัญหาดังกล่าวให้ได้ผลดีที่สุด วิธีการต่าง ๆ ในการเลี้ยง ได้ถ่ายทอดไปยังบุคคลใกล้เคียงตัวทั้งในครอบครัวเองและเพื่อนบ้าน จนในที่สุดรูปแบบการเลี้ยงก็เปลี่ยนไป เป็นการเลี้ยง “แบบพัฒนา” ซึ่งในส่วนนี้เอง เกษตรกรได้เรียนรู้ที่จะนำเอาเทคโนโลยี อุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวก เข้ามาช่วยในการเลี้ยงกุ้งมากยิ่งขึ้น เช่น การตีน้ำด้วยใบพัด เพื่อเพิ่มออกซิเจนในน้ำทำให้กุ้งมีออกซิเจนเพียงพอ เมื่อกุ้งไม่มีปัญหาขอมส่งผลกระทบต่อรายได้หรือกำไรที่เกษตรกรเองจะได้รับในปริมาณที่สูงขึ้น ถือเป็นการพัฒนาปรับเปลี่ยน

ไปสู่รูปแบบการแข่งขันทางการค้าที่รุนแรงขึ้น โดยหาวิธีที่จะพัฒนากุ้งของเกษตรกรเองให้ตัวใหญ่ แข็งแรง ไม่แคะแกระน และได้ราคาดีเมื่อนำไปจำหน่าย แน่แน่นอนว่าหากผลผลิตกุ้งของเรามีคุณภาพ ย่อมเป็นที่ต้องการของตลาดอย่างแน่นอน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีความทันสมัย (แสวง รัตนมวงมาศ 2534) โดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการค้า ที่อาจเกิดการต่อรองได้จากผู้ซื้อหรือ พ่อค้ากึ่งนั่นเอง

ปัจจุบันการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นการเลี้ยงใน “แบบผสม” นับเป็นวิถีชีวิตของเกษตรกร ผู้เลี้ยงกุ้งที่มีพัฒนาการมาโดยตลอด แน่แน่นอนว่าในปัจจุบันการแข่งขันทางการตลาดค่อนข้างรุนแรง สินค้าที่ดีมีคุณภาพย่อมเป็นที่ต้องการของตลาด ดังนั้นการลดต้นทุนจึงกลายเป็นวิธีหนึ่งที่เกษตรกร ผู้เลี้ยงกุ้งเห็นถึงความสำคัญ จากรูปแบบการเลี้ยงที่ต้องใช้ระยะเวลาในการอนุบาลกุ้งนานถึง 6 เดือน เป็นการเสียเวลาและทุนที่ลงไปก็ค้างอยู่ ดังนั้นเพื่อความรวดเร็วในการที่จะเก็บเกี่ยวผลผลิตให้ได้ เร็วยิ่งขึ้น ประกอบกับกุ้งก้ามกรามเป็นที่ต้องการของตลาด ดังนั้น เกษตรกรจึงต้องปรับวิธีการเลี้ยงใหม่ เป็นการเลี้ยงที่ใช้ระยะเวลาที่สั้นลง ต้องบำรุงให้อาหารที่มีคุณค่าสูง ดูแลกุ้งเป็นอย่างดี เพราะเมื่อ ความต้องการของตลาดสูง สินค้าที่มีอย่างจำกัดและเป็นที่ต้องการของตลาดก็ย่อมมีราคาที่สูงไปด้วย หากผลผลิตของเราไม่มีคุณภาพ ถึงแม้จะนำไปจำหน่ายก็อาจได้ราคาไม่ดีได้ แน่แน่นอนว่าเมื่อมีการ พัฒนารูปแบบการเลี้ยง การดูแลเอาใจใส่ วิธีการที่จะสร้างให้ผลผลิตของเรามีคุณภาพนั้น รายรับก็จะตามมา ช่วยให้สถานภาพเศรษฐกิจของครอบครัวเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามมีความมั่นคง ส่งผลให้เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามพึ่งตนเอง ได้ เมื่อครอบครัวมีรายได้จากการประกอบอาชีพจึงมี เงินใช้จ่ายในครอบครัวและยังมีเงินนำไปซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องทุน แรง รวมทั้งมีเงินออมในยามจำเป็น ทำให้เศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น มีฐานะมั่นคง อีกทั้งยังช่วย สร้างอาชีพที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ให้เพิ่มขึ้นอีก เช่น คนงานจับกุ้ง คัดกุ้ง อาชีพรับจ้างส่งกุ้ง เป็นต้น เป็นการสร้างงานกระจายรายได้ให้แก่ชุมชนอีกทาง แน่แน่นอนว่าเมื่อคนในชุมชนมีงานทำและมีรายได้ ย่อมมีเงินทุนหมุนเวียนอยู่ภายในชุมชน ดังนั้น เมื่อครอบครัวและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้แล้วก็จะส่งผลต่อเศรษฐกิจชุมชนไปขณะเดียวกัน

รูปแบบการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้น เนื่องจากรูปแบบวิธีการเลี้ยงตั้งแต่เริ่มต้น ทำให้เกษตรกรเรียนรู้กระบวนการในการบริหารจัดการผลผลิตของตนเองอย่างแท้จริง เมื่อเกษตรกร ได้พบกับปัญหาในแต่ละวิธีการเลี้ยง จึงก่อให้เกิดการพัฒนาวิธีการใหม่ๆ มาช่วยแก้ไขปัญหาก็ ได้ผลดียิ่งขึ้นเพื่อทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้นเรื่อยๆ (กาญจนา แก้วเทพ 2538) ถึงแม้ ภาวะเศรษฐกิจจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ด้วยรายได้ที่มาจาก การเลี้ยงกุ้งก้ามกรามสูงกว่าการทำอาชีพอื่น ๆ ในพื้นที่ตำบลสระสี่มุม พร้อมกับการมีเวลาทำอาชีพอื่นควบคู่ไปด้วย ทำให้ เกษตรกรหลายคนรู้สึก พอใจการประกอบอาชีพนี้ รวมถึงความสัมพันธ์ในกลุ่ม ที่ส่วนใหญ่เป็นเครือญาติ และ

ประกอบอาชีพการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นหลัก เวลามีปัญหาหรือมีวิธีการใหม่ ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการเลี้ยงกุ้ง ที่ทำให้เลี้ยงกุ้งแล้วได้ผลกำไรมากที่สุด เกษตรกรก็จะช่วยกันซึ่งมีผลต่อความคิดทัศนคติ ส่งผลดีต่อการดำเนินกิจกรรมให้ไปในทิศทางเดียวกัน (กรีธา พันธฤกษ์ 2551) ช่วยให้เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามรู้สึกถึงความเป็นสังคมที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เวลามีปัญหาสามารถที่จะสอบถามคนรอบข้างได้หมด ความเอื้อเฟื้อที่เกิดขึ้นในสังคม ช่วยให้ชุมชนอยู่กันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยส่งผลให้ไม่มีปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในพื้นที่ ถึงแม้ว่าระบบการจัดการน้ำที่ต้องใช้คลองสาธารณะร่วมกันก็ตาม เกษตรกรก็มีวิธีการที่จะปรับปรุงน้ำแก้ไขน้ำเพื่อสร้างความมั่นใจก่อนการปล่อยกุ้งได้ ซึ่งก็อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรละเลยในการที่จะใส่ใจในสิ่งแวดล้อมไปเนื่องจากความเข้าใจเกี่ยวกับกุ้งก้ามกรามของเกษตรกร คือ กุ้งก้ามกรามเป็นกุ้งน้ำจืด เวลาเลี้ยงไม่ได้ใช้สารเคมีในการเลี้ยงมากเท่ากุ้งกุลาดำและไม่ได้ลงน้ำเค็มหรือเกลือเพื่อปรับความเค็มของน้ำ แต่อันที่จริงแล้วปัญหาพื้นน้ำเสียต่าง ๆ ก็สามารถทำให้กุ้งเป็นโรคได้ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อบ่ออื่นที่สูบน้ำเข้าไปก็เป็นได้ และที่สำคัญอีกประการในภาวะที่มีการแข่งขันกันอย่างสูงของตลาดแรงงาน เศรษฐกิจที่มีความผันผวน ความต้องการแรงงานในบางสาขามีเพิ่มขึ้น แต่ในบางสาขากลับน้อยลงจนไม่เป็นที่ต้องการของผู้ประกอบการต่าง ๆ ทำให้บุตร หลานของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามเอง กลับมาสานต่ออาชีพเลี้ยงกุ้งก้ามกรามจากครอบครัว ทั้งนี้เพราะเป็นความคุ้นเคยที่ได้คลุกคลีหรือได้เห็นกระบวนการในการทำอาชีพนี้มาตั้งแต่เด็ก ประกอบกับพ่อ แม่ ที่นับวันจะสูงอายุปริมาณ อาจเลี้ยงกุ้งต่อไปไม่ไหว แต่ก็ยังสามารถช่วยเป็นที่เลี้ยงให้กับรุ่นลูกได้ ซึ่งแน่นอนว่าการเลี้ยงกุ้งเป็นอาชีพหนึ่งเดียวที่เกษตรกรในพื้นที่เห็นว่าสามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้ดีที่เป็นอีกทางเลือกที่คนรุ่นใหม่ตัดสินใจทำอาชีพนี้ อาชีพการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามจึงดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน

5. ข้อเสนอแนะ

5.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งนี้

การวิจัยเรื่อง พลวัต การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม เขตอำเภอ กำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ในสังคมนระบบการค้า มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

5.1.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบข้อมูลที่สำคัญจากการสัมภาษณ์และจากการที่ได้รับความร่วมมือจากเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในตำบลสระสี่มุมเป็นอย่างดี ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มีความเชื่อถือได้ เนื่องจากเหตุผลสำคัญที่ประกอบคือ ผู้ที่ให้ข้อมูลเป็นผู้ที่หลายคนให้ความนับถือ เป็นอดีตผู้นำหมู่บ้าน รวมทั้งเป็นผู้ที่ได้รับการแนะนำจากผู้คนในพื้นที่ ให้เก็บข้อมูล ดังนั้นย่อมเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามมาเป็นอย่างดี ผู้วิจัยจึงขอเสนอ

ให้มีการรวบรวมอัตชีวประวัติของเกษตรกรในพื้นที่ว่ามีวิธีการเลี้ยงดูอย่างไร มีวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างไร มีแนวคิดเกี่ยวกับการเลี้ยงกึ่งก้ำมกรามให้ประสบความสำเร็จอย่างไร ถือเป็นกรณีศึกษาท้องถิ่น โดยบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อประโยชน์เชิงต่อเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ำมกรามรุ่นหลังทั้งในปัจจุบันและอนาคต

5.1.2 มีข้อค้นพบว่า รูปแบบในการเลี้ยงกึ่งก้ำมกรามยังใช้แรงงานคนในการจับกึ่งจำนวนมากอยู่ จึงมีข้อเสนอแนะ ควรปรับปรุงวิธีการเก็บเกี่ยวผลผลิต หรือการจับกึ่ง โดยนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในบางขั้นตอน เพื่อย่นระยะเวลาและทุนแรง รวมไปถึงเพื่อลดความเสียหายที่เกิดจากการใช้แรงงานคนในการจับกึ่งด้วย

5.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

5.2.1 การวิจัยนี้ เป็นการศึกษา วิถีชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ำมกราม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของตำบลสระสี่มุม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ศึกษาปัจจัยการดำรงอยู่ ปัญหาและอุปสรรค รวมทั้งแนวทางการแก้ไขของเกษตรกรในการเลี้ยงกึ่งก้ำมกราม ดังนั้น ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ผู้สนใจควรศึกษากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งอาจจะเป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิตจากการประกอบอาชีพเลี้ยงกึ่งก้ำมกราม หรือผู้สนใจอาจนำไปต่อยอดในเรื่องของการส่งเสริมการเลี้ยงกึ่งก้ำมกรามในรูปแบบต่างๆ ต่อไป

5.2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาของเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ำมกรามที่ใช้ในการเลี้ยงกึ่งก้ำมกรามนำมา วิเคราะห์ เลือกรสร ภูมิปัญญาที่สามารถนำมาใช้หรือนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับการเลี้ยงกึ่งก้ำมกรามในยุคปัจจุบัน

5.2.3 ควรมีการศึกษาวิจัยถึงระบบการศึกษาในปัจจุบัน ว่ามีผลกระทบต่อการเรียนรู้ และสืบทอดอาชีพการเลี้ยงกึ่งก้ำมกรามมากน้อยแค่ไหน เนื่องจากในปัจจุบันลูกหลานของเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ำมกราม ที่กลับมาทำต่อจากรุ่นพ่อแม่และแม่ ส่วนใหญ่เรียนจบแล้วไม่มีงานทำ ดังนั้นจึงมีหลายคนที่ไม่ได้มีความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงกึ่งก้ำมกรามเท่าที่ควร แต่อาศัยความคุ้นเคยจากการเลี้ยงของคนในครอบครัว

5.2.4 ควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับวิธีการเลี้ยงกึ่งก้ำมกรามในรูปแบบการเลี้ยงต่าง ๆ และในพื้นที่อื่น ๆ

5.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการดำเนินการจัดการระบบการเลี้ยงกึ่งก้ำมกราม

5.3.1 ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรออกมาตรการให้เกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ำมกราม จัดการระบบสูบน้ำเข้า-ออกจากบ่อสู่แหล่งน้ำสาธารณะ โดยกำหนดให้มีการสร้างบ่อกักน้ำสำหรับบำบัดน้ำ เพื่อเป็นการป้องกันโรคระบาดจากบ่อหนึ่งสู่อีกหนึ่ง

5.3.2 ควรจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรสำหรับเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ามกรามในพื้นที่ เพื่อสร้างอำนาจต่อรอง หรือเป็นศูนย์ในการให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรยังไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาข้อมูลหรือข่าวสารต่าง ๆ เกษตรกรจะใช้ดุลพินิจพร้อมประสบการณ์ของตนเองในการตัดสินใจ ซึ่งหากการตัดสินใจนั้นเป็นการทำโดยไม่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นหรือสิ่งแวดล้อมก็ไม่เกิดปัญหา แต่หากเกษตรกรทำไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ก็อาจส่งผลเสียต่อชุมชนได้

5.3.3 ภาครัฐควรส่งเสริมการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามเพื่อการส่งออกให้มากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจาก กึ่งก้ามกรามเป็นที่ต้องการของตลาด แต่ไม่เพียงพอต่อการส่งออก ประกอบกับกึ่งก้ามกรามเป็นกึ่งน้ำจืดที่ไม่ค่อยมีปัญหากระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งแตกต่างจากการเลี้ยงกึ่งกุลาคำที่ค่อนข้างจะส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมมากกว่า

5.3.4 รัฐบาลได้มีการควบคุมดูแลฟาร์มกึ่งทุกฟาร์มให้ได้มาตรฐาน โดยให้เกษตรกรทุกคนที่มีบ่อ ไปจดทะเบียน ณ สำนักงานประมงแต่ละเขต ทั้งนี้ควรมีการตรวจสอบมาตรฐานของบ่อกึ่งอยู่เป็นระยะ เพื่อให้แต่ละบ่อยังคงปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและมีมาตรฐาน

5.3.5 เนื่องจากเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งก้ามกรามส่วนใหญ่ จะจำหน่ายกึ่ง ณ ปากบ่อ ทำให้เกิดความไม่แน่ชัดเรื่ององราคาที่แพกับราคาของพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้ออาจแตกต่างกันมาก หากมีราคากลางประจำแต่ละวันให้เกษตรกรตรวจสอบได้ จะช่วยให้เกษตรกรไม่โดนเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง

5.3.6 เนื่องจากการเลี้ยงกึ่งก้ามกรามในพื้นที่ตำบลสระสีมูมมีจำนวนมาก หากได้รับหารส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ก็จะเป็นการสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรอีกทาง

บรรณานุกรม

- กฤษา พันธุ์ฤกษ์. "การศึกษากระบวนการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็ง : กรณีศึกษา กลุ่มชุมชน
ในชุมชนบ้านท่าไทร หมู่ที่ 1 เทศบาลตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา."
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, 2551.
- กาญจนา แก้วเทพ. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน : โดยถ้อยมนุษย์เป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ : สภา
คาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538.
- กิตตินันท์ บุญรอด. "ปัจจัยการพัฒนาระบบลอจิสติกส์ธุรกิจกึ่งกำกรมในพื้นที่จังหวัดนครปฐม."
วารสารสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ 4, 1-2 (2549) : 267-268.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่าย:กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา.
กรุงเทพฯ : ชักเชส, 2543.
- จันทิมา หลงสีดา และคณะ. "เศรษฐกิจการผลิตและการจัดการผลผลิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่ง
กำกรม จังหวัดกาฬสินธุ์." วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เกษตรศาสตร์)
สาขาวิชาธุรกิจการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2547.
- จำเนียร เกตุจินดา. เกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งกำกรมในพื้นที่ ต.สระสีมูม อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม.
สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2554.
- จิรโชค วีระสัย. สังคมวิทยาการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
2543.
- ชาญวุฒิ สระทองอ่อน. เกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งกำกรมในพื้นที่ ต.สระสีมูม อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม.
สัมภาษณ์, 11 ธันวาคม 2554.
- ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร. วาทกรรมการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา, 2545.
- ทองศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ และคณะ. การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์, 2534.
- ทองแถม นาถจำนง. ทุนนิยมสี่ขั้น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2544.
- ไทยตำบล ดอท คอม. ตำบลสระสีมูม [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 5 พฤศจิกายน 2554. เข้าถึงได้จาก
<http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=730206>
- ธนา ประมุขกุล. บทความปริทัศน์. ขอนแก่น : ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต, 2547.
- ธำรงค์ จงสถาพรยิ่ง. เกษตรกรผู้เลี้ยงกึ่งกำกรมในพื้นที่ ต.สระสีมูม อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม.
สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2554.

นวล ทองดอนใหม่. เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในพื้นที่ ต.สระสีมุ่ม อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม.
สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2554.

นวลจิรา พานทอง. "การเปรียบเทียบการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามแบบดั้งเดิมและแบบพัฒนา." วิทยานิพนธ์
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (วิทยาศาสตรการประมง) สาขาการประมง บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548.

บัณฑิต นาคสุขปาน. เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในพื้นที่ ต.สระสีมุ่ม อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม.
สัมภาษณ์, 17 ธันวาคม 2554.

บุญเรือน สระทองแป้น. เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในพื้นที่ ต.สระสีมุ่ม อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม.
สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2554.

บุญส่ง สระทองอ่อน. เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในพื้นที่ ต.สระสีมุ่ม อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม.
สัมภาษณ์, 24 ธันวาคม 2554.

ประเวศ วะสี. ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมของไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมและ
ธนาคารออมสิน, 2541.

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และ ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์. สื่อสารกับสังคมเครือข่าย. กรุงเทพฯ: สถาบัน
ชุมชน ท้องถิ่นพัฒนา สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, 2546.

ผจงจิตต์ อธิคมนันท์. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2541.

พร ปั่นแจ่งอรุณ. เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในพื้นที่ ต.สระสีมุ่ม อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม.
สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2554.

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอ่น). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพฯ : โครงการ
เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส), 2547.

พิชัย วิจิตรธำรงค์ศักดิ์. เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในพื้นที่ ต.สระสีมุ่ม อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม.
สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2554.

พิทักษ์ ศิริวงศ์ และคณะ. "ชาวบ้านดอนผิงแดด ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัด
เพชรบุรี : การปรับตัวจากการเกษตรแบบยังชีพสู่การเกษตรแบบเกษตรอินทรีย์."
เอกสารการประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552.

เพ็ญศิริ จีระเดชากุล และ มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ. ทุนชุมชน : รากแก้วของการสร้างความเข้มแข็งของ
ชุมชนและสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.

เพ็ชร สระทองอ่อน. เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในพื้นที่ ต.สระสีมุ่ม อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม.
สัมภาษณ์, 17 ธันวาคม 2554.

มี สระทองขุน. เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในพื้นที่ ต.สระสี่มุม อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม. สัมภาษณ์,
3 ธันวาคม 2554.

ยอดธง สระทองจันทร์. เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในพื้นที่ ต.สระสี่มุม อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม.
สัมภาษณ์, 11 ธันวาคม 2554.

วัชรวิ ทรวงประทุม. "มิติใหม่ในกาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์." เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ
รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 7, 2549.

ศูนย์ข้อมูลกุ้งของไทย [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 2 พฤศจิกายน 2554. เข้าถึงได้จาก <http://www.shrimpenter.com/t-shrimp004.html>

สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง. สงขลา [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2554.
เข้าถึงได้จาก <http://www.nicaonline.com/>

สม สระทองมา. เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในพื้นที่ ต.สระสี่มุม อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม.
สัมภาษณ์, 24 ธันวาคม 2554.

สมธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์,
2545.

สายใน สระทองพรหม. เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในพื้นที่ ต.สระสี่มุม อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม.
สัมภาษณ์, 17 ธันวาคม 2554.

สำนักงานประมงจังหวัดนครปฐม [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 10 มกราคม 2554. เข้าถึงได้จาก
<http://www.fisheries.go.th/fpo-nakhonpatom/index1.html>

สำรวย อินทร์แสง. เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกรามในพื้นที่ ต.สระสี่มุม อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม.
สัมภาษณ์, 24 ธันวาคม 2554.

สุรเชษฐ์ กังลี และคณะ. "ชาวบ้านดอนผิงแดด ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัด
เพชรบุรี : กรณีศึกษา การปรับตัวจากการเกษตรแบบยังชีพสู่การเกษตรแบบเกษตร
อินทรีย์." สารนิพนธ์ ปริญญาบัณฑิต สาขาการจัดการชุมชน มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2551.

เสรี พงศ์พิศ และคณะ. วิสาหกิจชุมชน : แผนแม่บท แนวคิด แนวทาง ตัวอย่าง ร่างพระราชบัญญัติ.
กรุงเทพฯ : ภูมิปัญญาไทย, 2544.

แสวง รัตนะมงคลมาส. ทฤษฎีสังคม. กรุงเทพฯ : ชมรมพัฒนาสังคม คณะพัฒนาสังคม สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2534.

แหล่งความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางด้านประมง. การเพาะเลี้ยงกุ้งก้ามกราม [ออนไลน์].

เข้าถึงเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2554. เข้าถึงได้จาก <http://www.aquatoyou.com/index.php/>

2010-01-08-14-13-54/36-2010-01-10-08-24-15

อรสุดา เจริญรักษ์. "การดำรงอยู่และการปรับตัวของเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย." คุษฎีนิพนธ์การศึกษาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2543.

อาคม ใจแก้ว. ทฤษฎีการพัฒนาประเทศ. ปัตตานี : สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2534.

ภาคผนวก

แนวคำถามในการสัมภาษณ์การวิจัย
เรื่อง พลวัต การดำรงอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม เขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
ในสังคมนระบบการค้า

สัมภาษณ์วันที่.....เวลา.....สถานที่สัมภาษณ์.....

ก. ภูมิหลังทั่วไป

1. ก่อนมาเลี้ยงกุ้งก้ามกรามประกอบอาชีพอะไร
2. เหตุผลที่เลี้ยงกุ้งก้ามกรามเป็นอาชีพ
3. ท่านมีความคิดว่าจะเลิกเลี้ยงกุ้งก้ามกรามหรือไม่ เพราะอะไร

ข. วิธีการผลิต

1. การผลิต
 - 1.1 การเตรียมพื้นที่
 - 1.2 อุปกรณ์ที่ใช้
 - 1.3 พันธุ์กุ้งนำมาจากไหน
 - 1.4 การเลี้ยงดูและขั้นตอนการเลี้ยง
 - 1.5 การจับกุ้ง
 - 1.6 การจำหน่าย
2. รูปแบบวิธีการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามในอดีตที่ใช้
3. รูปแบบวิธีการเลี้ยงกุ้งในปัจจุบันที่ใช้
4. การจัดการผลผลิต
 - 4.1 ลักษณะการจับกุ้งขาย
 - 4.2 ระยะเวลาในการทยอยขาย
 - 4.3 การคัดขนาด
 - 4.4 การขายผลผลิต
5. การบริหารจัดการเงินที่ได้จากผลผลิต
6. คิดว่าอนาคตการเลี้ยงกุ้งจะเป็นอย่างไร

ค. แนวคำถามเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค

1. มีปัญหาอะไรบ้างในการเลี้ยงกุ้ง และมีแนวทางในการจัดการปัญหาอย่างไร
2. แนวทางในการปรับปรุงวิธีการเลี้ยงกุ้งในอนาคต
3. ความเห็นบางประการก่อนทำการเลี้ยงกุ้งและหลังทำการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม
4. ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อสถานะความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อปริมาณการผลิตและปัจจัยการผลิตต่างๆ เช่น ค่าอาหาร ค่าพันธุ์กุ้ง ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าแรงงาน ยารักษาโรค ฯลฯ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นายโสภณ สระทองมา
ที่อยู่	71 หมู่ 1 ตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม 73180
ที่ทำงาน	คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน เลขที่ 1 หมู่ 6 ตำบลกำแพงแสน อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โทรศัพท์ (034) 355258
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2549	สำเร็จการศึกษาปริญญาบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
พ.ศ. 2553	ศึกษาต่อระดับปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการประกอบการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ.2550 – 2551	เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
พ.ศ.2551 – ปัจจุบัน	นักวิชาการศึกษา คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม